

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İKTİSAT METODOLOJİSİ TARTIŞMALARINDA KARL
POPPER VE POPPERGİL BİLİM FELSEFESİ**

Mehmet DOĞRUKÖK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

OCAK - 2021

**İKTİSAT METODOLOJİSİ TARTIŞMALARINDA KARL POPPER VE
POPPERGİL BİLİM FELSEFESİ**

Mehmet DOĞRUKÖK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet DOĞRUKÖK

11.01.2021

İKTİSAT METODOLOJİSİ TARTIŞMALARINDA KARL POPPER VE POPPERGİL
BİLİM FELSEFESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet DOĞRUKÖK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Ocak 2021

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Poppergil bilim felsefesinin iktisatta metot tartışmalarındaki yerini araştırmaktır. Bu amaçla Poppergil bilim felsefesinin bileşenleri, hem bilim felsefesi tartışmalarındaki yeri, hem de iktisatta metot tartışmalarında ele alınış biçimi gözetilerek irdelenmiştir. Bu itibarla önde gelen iktisat metodolojistlerinin Poppergil bilim felsefesini ele aldıkları yazın, Poppergil bilim felsefesinin temel tartışma alanları olan eleştirel akılcılık, yanışlamacılık ve durumsal çözümleme ekseninde ele alınmıştır. Araştırmacılar Popper'in iktisat üzerindeki doğrudan etkisinin sınırlı olduğu konusunda büyük ölçüde hemfikir olmakla birlikte, iktisatta metot tartışmalarını anlayabilmek için Poppergil bilim felsefesini ve onun metot tartışmalarındaki yerini anlamının da son derece önemli olduğu kanısının paylaşıldığı görülmüştür. Ayrıca iktisatta metot tartışmalarının kökleri ve metot tartışmalarının temel problemleri dikkate alındığında, iktisadın felsefeden ayrılarak ayrı bir bilim olma serüveni ile Poppergil bilim felsefesinin metot tartışmalarında ele alınış biçimi arasında bir ilişki olduğu gözlenmiş ve iki sürecin de benzer motivasyonlarla şekillendiği ortaya konulmuştur.

Bilim : 118305

Kodu

Anahtar : Karl Popper, iktisat felsefesi, iktisat metodolojisi, yanışlamacılık, eleştirel akılcılık,
Kelimeler durumsal çözümleme

Sayfa : 83

Adedi

Tez : Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR

Danışmanı

Öğrenci : 0000-0002-7139-4938

ORCID ID

KARL POPPER AND POPPERIAN PHILOSOPHY OF SCIENCE IN PHILOSOPHY OF
ECONOMICS DEBATES

(M.Sc. Thesis)

Mehmet DOĞRUKÖK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

January 2021

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the place of Popperian philosophy of science in the debates of economic methodology. For this purpose, the components of Popperian philosophy of science are discussed by considering both its place in philosophy of science debates and how it is approached in the methodology of economics. In this respect, the literature, in which the leading economics methodologists discuss the Popperian philosophy of science, is examined by focusing on the main areas of Popperian philosophy of science, which are critical rationalism, falsifiability and situational analysis. Although the researchers agree to a great extent that Popper's direct influence on economics is limited, they come to agree that it is extremely important to understand both Popperian philosophy of science and its place in the methodology debates in order to understand method debates in economics in a broad sense. Moreover, considering the roots of method discussions in economics and its basic problems, it is observed that there is a relationship between the process of economics being a separate science by separating from philosophy and the way Popperian philosophy of science have been handled in method discussions. It is revealed that both processes are shaped with similar motivations.

ScienceCode : 118305
KeyWords : Karl Popper, philosophy of economics, methodology of economics,
falsifiability, critical rationalism, situational analysis
PageNumber : 83
Supervisor : Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR
Student ORCID ID : 0000-0002-7139-4938

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. İKTİSAT FELSEFESİ VE İKTİSADIN METODU	3
2.1. İktisat-Felsefe İlişkisi	3
2.1.1. İktisat Felsefesi.....	5
2.1.2. İktisatta Metod.....	6
2.1.2.1. Metot ve metodoloji.....	6
2.1.2.2. İktisat metodolojisi.....	8
3. BİLİM FELSEFESİ VE İKTİSAT METODOLOJİSİ TARTIŞMALARI	13
3.1. Bilgi, Bilimsel Yöntem ve Bilim.....	13
3.2. Bilim Felsefesi.....	16
3.3. Bilim Felsefesi Tartışmalarının Kökleri	17
3.4. Bilim Felsefesinden İktisat Metodolojisine: Mill Problemi	25
3.5. Mantıksal Pozitivizm.....	28
4. POPPERGİL BİLİM FELSEFESİ VE METOT.....	33
4.1. Popper'in Tümevarıma Eleştirisi	33
4.2. Eleştirel Akılcılık	38
4.3. Durumsal Çözümleme.....	39
4.4. Yanlışlamacılık	41
4.4.1. Sınır Çizme Tezi.....	41
4.4.2. Metodolojik Tez	43

	Sayfa
4.4.2.1. İktisatta metot.....	43
4.4.2.2. Yanlışlamacılık ve hakikate yaklaşma (Verisimilitude)	44
4.5. Duhem-Quine Tezi.....	45
4.6. Lakatos'un Popperyen Bilim Felsefesi Değerlendirmesi: Dogmatik, Metodolojik ve Sofistike Yanlışlamacılık.....	46
5. POPPER ve İKTİSAT METODOLOJİSİ TARTIŞMALARI.....	51
5.1. Milton Friedman.....	53
5.2. Terence W. Hutchison.....	54
5.3. Mark Blaug.....	56
5.4. Neil De Marchi.....	59
5.5. Wade Hands	60
5.6. Daniel M. Hausman	63
5.7. Bruce J. Caldwell	66
6. TARTIŞMA	73
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
KAYNAKLAR.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	83

1. GİRİŞ

Popper bir bilim felsefecisi olarak iktisatta metod tartışmalarında şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki Popper'e yer vermeksizin iktisat metodolojisinin ana konularından herhangi birini tartışmak mümkün değildir (Hands 1992:1). Popper'in bilim felsefesine yapmış olduğu katkılar kısa sürede London School of Economics'in (LSE) sınırlarını aşarak, iktisat metodolojistlerince sıklıkla değerlendirilen konulardan birisi olmuştur (Chase, 1989).

Öte yandan Popper'in iktisadın metoduna etkisinin sınırlı olduğu konusunda da yaygın bir kanaat vardır (De Marchi, 1988). Popper'in yaklaşımının iktisatçıların iktisat yapma biçiminde kapsamlı bir etkiye sebep olduğunu ileri sürmek oldukça zordur (Chase, 1989:1152). Poppergil bilim felsefesine ilişkin yazın, çoğunlukla Popper'in ortaya koymuş olduğu bilim felsefesinin hem teorik hem de pratik açıdan mümkün olup olmadığını ele almıştır. Öyle ki iktisat metodolojistlerini Poppergil bilim felsefesinin mümkün olduğunu düşünenler/düşünmeyenler ve mümkün olduğunu düşünenleri de Poppergil bilim felsefesinin gerçekte uygulandığını düşünenler/düşünmeyenler şeklinde gruplamak mümkündür (Blaug, 1993).

Popper'in iktisatta metod tartışmalarında bu denli önemli bir yer tutması, fakat onun iktisatçıların iktisadi analiz yapma sürecinde sınırlı bir etkiye sahip olması ilk bakışta bir çelişki olarak değerlendirilebilecektir. Bu durum, şu soruyu doğurmaktadır: İktisada uygulanabilirliği sınırlı olarak değerlendirilen ve pratikte iktisatçıların analizlerine kolayca uygulayamadıkları kabul edilen Poppergil bilim felsefesinin iktisatta metod tartışmalarını bu denli etkilemesinin altında yatan neden nedir? Bu kabaca bir çelişki midir, yoksa iktisatta metod tartışmalarının niteliği ile Poppergil bilim felsefesinin temel nitelikleri arasında bir bağ kurulabilir mi?

Bu çalışmada yukarıda ifade edilen soru çerçevesinde iktisatta metod tartışmaları ve Poppergil bilim felsefesinin temel nitelikleri gözetilerek iktisatta metod tartışmalarında Poppergil bilim felsefesinin yeri konu edinilmiştir.

Popper'in bilim felsefesine katkısının yanlışlamacılıktan ibaret olduğunu söylemek mümkün olmasa da iktisat metodolojisinde Poppergil bilim felsefesi çoğunlukla yanlışlanabilirlik üzerinden tartışılmıştır (Boland, 2003). Ancak metodolojistler bir yandan yanlışlamacılığı merkeze alırken bir diğer yandan da daha geniş bir çerçevede

Poppergil bilim felsefesi tartışmalarına yer vermişlerdir. Bu durumla paralel bir şekilde, sadece yanışlamacılık üzerinden Popper'i ve Poppergil bilim felsefesinin iktisattaki yerini anlamaya çalışmak, çalışmanın odaklandığı temel soruya sınırlı bir şekilde cevap sunabilirdi. Bu durum gözetilerek, Popper'in iktisattaki yeri incelenirken, iktisatçıların eserleri ele alınarak yanışlamacı yaklaşımın pratik anlamda iktisada nasıl aktarıldığının çözümlenmesi, bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu tercih sadece metodolojik bir yaklaşımı ifade etmekle sınırlı olmayıp, aynı zamanda Poppergil bilim felsefesi yazını ile de yakından ilgilidir.

Popper'in uzun yıllar bilim felsefesi ile ilgili yazmış olması ve birbirinden oldukça farklı problemlere temas etmesi "Poppergil bir bilim felsefesinin" sınırlarını belirlemeyi ve hatta kimi zaman Popper'in bir felsefi problemle ilgili görüşünün tam olarak ne olduğunu tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Popper'in iktisatçıları nasıl etkilediğine ilişkin bir ölçüm yapmak da neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Ancak, Popper'in iktisatta ve metod tartışmalarındaki yeri iktisat metodolojisi literatürü irdelenerek anlaşılabilir (Caldwell, 1991:5).

Tez örgüsü de bu çerçevede kurgulanmış, başta belirtildiği üzere, Popper'in iktisatta bu denli yer bulmasının arkasında bilim felsefesi tartışmalarında Popper'in aldığı yerle, iktisatta metod tartışmaları arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Bu çerçevede, birinci bölümde öncelikle iktisat felsefesi ve iktisatta metodun hangi tartışma alanlarını içerdiği ele alınmış, daha sonra iktisatta metodoloji yazını gözetilerek bilim felsefesi tartışmalarının ana yapısı sunulmuştur. İkinci bölüm Poppergil bilim felsefesinin temel yapıtaşlarının sunulduğu bölümdür. Üçüncü bölümde ise, önde gelen metodolojistlerin Poppergil bilim felsefesini iktisatta metod tartışmalarında nasıl ele aldıkları sunulmuş ve bu bağlamda iktisatta metod tartışmalarına Popper'in sunduğu katkı irdelenmiştir.

Son olarak tartışma bölümünde ise iktisatta metod tartışmalarının temel nitelikleri ile iktisatta Poppergil bilim felsefesi tartışmalarının ele alınış biçimi arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Çalışma sonuç ve öneriler bölümüyle sonlanmaktadır.

2. İKTİSAT FELSEFESİ VE İKTİSADIN METODU

İktisadın metodunun anlaşılması, iktisat ile felsefe ilişkisinin tanımlanması ve iktisatta felsefe ile metodun hangi açılardan benzeştiğinin/ayrıştığına ortaya konulması ile mümkündür. Bu bölümde bahsedilen bağlamda iktisat-felsefe-metodoloji ilişkisi ele alınacaktır.

2.1. İktisat-Felsefe İlişkisi

İktisadın felsefe ile ilişkisinin tanımlanması ve bu ilişkinin tarihi serüvenin ortaya konulması oldukça zordur. Söz konusu zorluk bir yandan felsefenin ve kapsamının geçirmiş olduğu değişimden, bir yandan da “bir bilim olarak iktisadın” niteliğinden kaynaklanmaktadır. Ancak doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin felsefeden kopuşu ve bir bilimsel disiplin olarak iktisadın doğuşu irdelendiğinde, söz konusu ilişkinin, iktisat açısından varoluşsal bir anlam taşıdığı ortaya çıkacaktır (Özveren, 2011).

İktisat-felsefe ilişkisini oldukça geriye götürmek ve iktisadın felsefe kadar eski olduğu kabulüyle bu ilişkinin köklerine inmeye çalışmak elbet mümkündür. Ancak bu ilişkiyi bir bilimsel disiplin olarak iktisadın doğuşundan daha gerilere götürmek anlamsız görülmektedir. İktisadi düşünce kitaplarında iddia edildiği üzere, iktisadın felsefe kadar eski olduğu varsayımının, ancak kimi iktisadi kavramların felsefede gömülü olarak bulunduğu anlamıyla doğru olabileceği ve bu kavramların bugünkü niteliklerinden oldukça farklı biçimde kullanıldıkları söylenebilir. Başka bir deyişle; iktisat ve felsefe ilişkisinden bahsedilecekse, bu ilişki ancak bir bilim olarak iktisadın doğuşu ile başlayacak ve bu ilişkinin tarihi ancak iktisadın tarihi kadar eski olabilecektir (Özveren, 2011).

İktisadın ne zaman “iktisat” olduğu ise bir başka tartışmalı konudur. İktisadın felsefeden ayrılarak bağımsız bir disiplin haline geldiği tarih olarak Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği* isimli kitabının yayınlandığı tarih olan 1776’nın, genel kabul gördüğü bilinmektedir (Buğra, 2013: 45). Ancak Özveren (2011) iktisat felsefe ilişkisinde Adam Smith’in önemine temas etmekle birlikte, Schumpeter gibi Smith’i “yenilerin ilki olmaktan çok eskilerin sonuncusu” olarak nitelemenin daha doğru olacağı kanaatindedir. Her iki durumda da, 18. yüzyıl ile birlikte, iktisadın bir bilim

olarak kendi varlık alanını belirginleştirdiği ve iktisat felsefe ilişkisini irdelemenin anlam kazandığını söylemek mümkündür.

Genel olarak 17. yüzyıl ve sonrasında doğa bilimleri, 18. yüzyıl sonrasında sosyal bilimler felsefeden ayrılarak, ayrı-özerk yaşam alanlarını ilan etmiş ve müstakil birer bilim halini almışlardır. Bu süreç sonucunda bilimler özel/özerk varlık sahalarına kavuşurken, felsefe de yeniden tanımlanmak ve varlık alanını bir bakıma daraltmak durumunda kalmıştır. İktisadın ve diğer sosyal bilimlerin felsefeden oldukça sancılı gerçekleşen kopuşu, felsefenin yeniden tanımlanmasına yol açmakla birlikte, bir yandan da sosyal bilimlerin felsefe ile arasında tabii bir uzaklık doğurmuştur. Bu nedenle iktisat ve felsefe ilişkisinin köklerinde felsefenin bilimlerin ortaya çıkması ile yaşadığı dönüşüm ve iktisadın bu süreçte taşıdığı varoluşsal kaygılar yer almaktadır (Yılmaz, 2011).

İktisadın felsefe ile ilişkisinde göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus ise, iktisadın bir sosyal bilim olarak kurumsallaşması sürecinde, iktisadın doğa bilimlerine yakınsayarak, güçlü bir bilimsellik iddiasıyla, henüz başlangıçta sadece felsefeden değil, aynı zamanda sosyal bilimlerden de ayrışma çabası içine girmesidir¹. Pozitivizmin etkinliği ile birlikte, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden metot devşirebileceği gündeme gelmiş ve bu durum metot tartışmalarını iktisat için kaçınılmaz kılmıştır. İktisatta metodun ne/nasıl olacağına ilişkin tartışmalar ise, bilimselliği doğa bilimlerine münhasır kılan yaygın anlayışın da etkisiyle, hemen her zaman bilim felsefesine müracaat etmek durumunda kalmıştır (Yılmaz, 2011).

Bilim felsefesindeki tartışmalar ekseninde gelişen iktisat metodolojisi tartışmalarının, iktisat-felsefe ilişkisinde ana faaliyet alanı olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir deyişle iktisadın felsefe ile kurduğu ilişkide, bilim felsefesi ve dolayısıyla iktisat metodolojisi belirleyicidir. Ancak iktisat-felsefe ilişkisini iktisat metodolojisine

---

¹ İktisadın bunu (doğa bilimlerinden metot devşirme) en iyi yapan sosyal bilim olduğu özellikle neoklasik iktisatla birlikte yaygın bir kanaat halini almıştır. Bununla birlikte iktisatta bilimsellik iddiasının tüm iktisatçılar ve iktisat okullarınca benimsendiğini söylemek doğru olmayacaktır. Bilimselliğin doğa bilimlerine hasredilemeyeceği ve bu nedenle de doğa bilimleri ile benzeşmenin bilimsellik ölçütü olamayacağı düşüncesi, hemen her zaman kendine yaşama alanı bulmuştur. Söz konusu düşünce, sosyal bilimlerin yapısının doğa bilimlerinden farklı olduğunu, bu nedenle doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin metotta da ayrışacağı düşüncesine dayanmaktadır. Ancak söz konusu katkılar, iktisadi, tarihsel gelişimi içinde benimsemiş olduğu ana damardan (neo-klasik iktisat) ayıramamıştır.

indirgemek de yanlış olacaktır. Söz konusu ilişki metodoloji ile birlikte iktisat tarihi ve iktisat-etik tartışmalarından beslenmektedir. Bahsi geçen tüm faaliyet alanları ise, bir alt disiplin halini almamış olsa da genel bir çerçeve çizmek amacıyla “iktisat felsefesi” olarak isimlendirilmektedir (Yılmaz, 2011).

2.1.1. İktisat Felsefesi

İktisat felsefesinin iktisadın ya da felsefenin bir dalı olduğunu söylemek oldukça zordur. İktisat felsefesi daha çok bu iki alanın kesiştiği ya da birinin diğerine başvuru ihtiyacı hissettiği noktada ortaya çıkan tüm faaliyet alanlarını içermektedir (Kaymakçı, 2013). İhtiva ettiği alanların genişliği ve faaliyet alanlarının çeşitliliği nedeniyle genel geçer bir tanımlama yapmak neredeyse imkânsızdır. Ancak kavramsal, metodolojik ve etiğe ilişkin soruların, bir bilim olarak iktisadın içinde yer aldıkları müddetçe, iktisat felsefesinin konusunu oluşturdukları söylenebilir. İktisat felsefesinin temelinde; “İktisat nedir?”, “İktisadi bilgi neye ilişkindir?”, İktisadi bilginin türü ve işlevi nedir?”, “Diğer sosyal bilimlerin ve etiğin iktisat ile ilişkisi nasıldır?”, “İktisadi bilgi nasıl değerlendirilmelidir?”, “Kavram ve kuramların iktisattaki yeri nedir?” gibi sorular yer almaktadır.²

Günümüzde önde gelen iktisat felsefecilerinden biri olarak anılan Daniel Hausman (2008), iktisat felsefesi kavramının muğlaklığına dikkat çekmekte ve iktisat felsefesinin, iktisatta bilgi edinimine ek olarak, sosyal ya da politik iktisat ile etik, eylem kuramı, metafizik gibi konuları ele aldığını belirtmektedir.

Cozic (2015) ise Hausman’ın (1984) çizmiş olduğu kavramsal çerçeveyi göz önünde bulundurarak, iktisat felsefesinin temelde üç araştırma alanından oluştuğunu belirtmektedir. Söz konusu alanlar (I) iktisadın temel varsayımlarının sorgulandığı, eylem ve rasyonalite teorileri, (II) epistemolojik ve metodolojik tartışmaları içeren ve bilim felsefesinden beslenen, iktisat metodolojisi, (III) iktisadi sonuçların, yapıların ve süreçlerin değerlendirilmesi çerçevesinde, ahlaki ve politik felsefe olarak sıralamıştır. Ancak Hausman (2008) iktisat felsefesinin, birleşik bir yapıya sahip olmadığına dikkat çekmekte, iktisat felsefesini, konusu olarak ortaya koyduğu bileşenlerin karşılıklı

---

²Routledge Encyclopedia of Philosophy

etkileşimi ve bunların çerçevesine oluşan tüm sorgulamaların tamamı olarak nitelendirmektedir.

Söz konusu tanımlamalar göz önüne alındığında, iktisat felsefesinin başlı başına bir alt disiplin olmaktan ziyade, iktisadın konu ve yöntemlerini ve iktisadi süreci konu alan her türlü felsefi süreci kapsayan bir adlandırma olduğu görülmektedir. Ancak bugünün iktisat yazını göz önüne alındığında, iktisatta metodoloji tartışmalarının baskınlığı ve iktisat metodolojisinin iktisadın bir dalı olarak kurumsallaşması nedeniyle, genellikle “iktisat felsefesi” isimlendirmesiyle iktisat metodolojisi kastedilmektedir. Metodoloji altında ele alınan, iktisadın amaçları, iktisadi analizin nasıl oluştuğu, iktisadın kavramları ve bu kavramların diğer sosyal bilimlerle ilişkisi gibi konuların felsefi konular olduğu göz önüne alındığında bu isimlendirmenin çok da yanlış olmadığı anlaşılabacaktır (Hausman, 2008:4).

Yılmaz ise, Kaymakçı'nın *Bilim Felsefesi Işığında İktisat Metodolojisi* isimli kitabının takdiminde, “*İktisat felsefesi yerine iktisat metodolojisi kavramının tercih edilmesinde, iktisadın uzun yıllar unutmaya gayreti gösterdiği felsefeyi kolayca geri davet edememesinin mahcubiyetinin de payı vardır*” ifadelerine yer vererek, iktisatta bilimselliği felsefeden kopuşla eş değer tutan anlayışın söz konusu isimlendirmedeki etkisine dikkat çekmektedir. Ancak Yılmaz'ın da devamında belirttiği gibi; “... *olan olmuştur ve felsefi tartışma iktisadın ufkuna yeniden geri dönmüştür.*”

2.1.2. İktisatta Metot

2.1.2.1. Metot ve metodoloji

Metot (yöntem), bir amacın gerçekleştirilmesi, bir hedefe ulaşılabilmesi için izlenen yol, yordam ve stratejiler bütünü ve araştırma, çalışma ve bir sonuç elde etmek için kullanılan akıl yürütme biçimi anlamına gelmektedir³. Metodoloji (yöntembilim) ise “belirli disiplinler özelinde, gerçekliğin anlaşılması ve açıklanmasına yönelik bilgilerin üretilmesinde kullanılan yol, yöntem ve yordamları inceleyen bilim dalı” ve “amaca ulaşılabilmesi için ne tür araç ve yöntemler kullanılması gerektiği konusunda

---

³ Sosyal Bilimler Sözlüğü, Metot Maddesi

geliştirilen bilgilerin sistemli ve düzenli olarak ifade edildiği kavramsal sistem” olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Acar, t.y.).

Eren (1992: 5-6) metodolojinin, metodu aşan niteliğine dikkat çekerek, “bilimsel olduğu ileri sürülen önermeleri kabul ya da reddetme karar ilkeleriyle” ilgilendiğini belirtmekte ve bu nedenle metodolojiyi “kuramların kuramı” ve “bilimin savunma mantığı olarak” nitelendirmektedir. Eren metot ve metodoloji ayrımına ilişkin olarak, metodun bir sorun ya da amaca yaklaşımda en iyi yolu aramanın ön planda olduğunu, ancak metodolojide ise “kavramların biçimlendirilmesi, model kurulması, hipotezlerin formülasyonu, kuramların sınanması gibi entelektüel sürecin belirli kuralları konusunda savların belirtilmesi” gibi daha genel ilkelerin ele alındığını belirtmektedir.

Demir (1993:5) de metot ve metodoloji kelimelerinin kimi zaman yanlış bir biçimde birbirinin yerine kullanıldığını belirtmekte ve yöntem/metot – yöntembilim/metodoloji⁴ kavramlarının farklılığının ortaya konulmasının önemine dikkat çekmektedir. Demir, Winch’in (1971) kural tanımaz anarşistin dahi, bir kuralı takip ederek anarşist olduğunu, yöntemin düzenli ve belirli kurallarla anlaşılabilir nitelikteki etkinliklerin oluşum sürecinde, kaçınılmaz biçimde ortaya çıktığı tespitinden hareketle, metodoloji tartışmalarında metodun varlığıyla ilgili bir tartışma olmadığını belirtmektedir. Ancak tartışma konusu olan; metodun niteliği, benimsenen metodun bilinçli olarak izlenip izlenmediğidir.

Demir’in (1996:21) işaret ettiği bir diğer husus ise, sosyal bilimlerde metodun dar ve geniş anlamda iki farklı şekilde kullanılmasıdır. Dar anlamda metodoloji; amaçlara ulaşmak için metotların seçimi ve nasıl kullanılacağına ilişkin bir takım sistematik bilgiler bütünü anlamına gelirken, geniş anlamda; kavramların, modellerin ve hipotezlerin ortaya konulması ve sınanmasını sağlayan, “ilke, kural ve söylem biçimlerini de içeren ve geniş epistemolojik ve sosyolojik işlevler yüklenen bir bilim dalı” olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁴ Türkçe yazında yöntem ile metot ve yöntembilim ile metodoloji eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

2.1.2.2. İktisat metodolojisi

İktisat metodolojisinin temelinde “ekonomistler neyi bilir ve bildiklerini nasıl bilirler sorusu” yer almaktadır⁵ (Colander ve Landreth, 2011:10). İktisat metodolojisinin bu yönü belirginleştirildiğinde, iktisadın ve iktisat metodolojisinin inceleme konularının keskin biçimde farklılaştığı görülmektedir. İktisat üretim ve tüketim ilişkilerinin bir bütünü olan ekonomiyi (*economy*) konu edinirken, iktisat metodolojisi ekonominin işleyişine ilişkin varsayım, açıklama ve modellerden oluşan iktisat bilimini (*economics*) konu edinmektedir (Demir, 1996:24). Bu yaklaşım Demir’i (1993:5) iktisat metodolojisini, iktisattan tamamen farklı bir bilim olarak nitelendirmeye götürmüştür. Yaklaşımları benzeşmekle birlikte, Hausman (1984) Demir’den farklı olarak iktisat metodolojisini iktisadın bir alt dalı olarak nitelendirmektedir.

Ancak burada önemli bir ayrıma dikkat çekmek gerekmektedir. İktisatçıların çalışmalarında izlemekte oldukları metodun ne olduğuna ilişkin çalışmalar ile iktisatta bilimsel olanın niteliğinin tespitine, dolayısıyla da iktisadın nasıl olması gerektiğine ilişkin çalışmalar bir arada var olmuştur. Katı bir bilimsellik iddiası içeren ve bilimsel olanın arayışını merkeze alan yaklaşımlar iktisadın nasıl olması gerektiğini ele almış ve bu nedenle bu yaklaşımlar *kural koyucu iktisat metodolojisi* olarak isimlendirilmiştir. Öte yandan bilimin o anki durumunu göz önüne alarak onu betimlemeye çalışan anlayış ise iktisadın nasıl yapıldığına odaklanmış ve *betimsel iktisat metodolojisi* olarak isimlendirilmiştir (Demir, 1993)⁶. Betimsel iktisat metodolojisi en veciz biçimde “İktisat iktisatçıların yaptığı şeydir.”⁷ ifadesinde kendini göstermektedir.

İktisatta metot kural koyucu – betimsel metodoloji tartışmalarının dışında ayrıca pozitif – normatif iktisat metodolojisi olarak da sınıflandırılabilir. İktisadın nasıl yapılması gerektiğine ilişkin yaklaşımlar normatif metodolojik yaklaşım olarak

---

⁵ Buğra’nın (2013: 10-11) belirttiği üzere iktisatta metot tartışmaları kullanılan metotların üzerinde bilginin nasıl elde edildiğini ve kullanımını da içerdiği için, “bilme yolları ve iktisat bilgisi” olarak isimlendirilebilecek daha geniş bir alanı içermektedir.

⁶ Demir (1993)’in yapmış olduğu ayrım Rosenberg’in (1976) *Microeconomic Laws: A Philosophical Analysis* de bilim için yapmış olduğu *prescriptive – descriptive* ayrımına dayanmaktadır.

⁷ Bu tanımlama Jacop Viner’a atfedilmektedir. Ancak bu iddia yazınsal bir kaynağa dayanmamaktadır. Literatürde bu ifadelerle ilk yer veren kişi Boulding olmuştur. (*Economics is what economists do, but what do the numbers tell us?, Paper for Annual History of Economic Thought Conference, University of Bristol, 3-5 September 1997*)

isimlendirilirken, fiili durumu irdeleyen yaklaşımlar pozitif metodolojik yaklaşım olarak isimlendirilmektedir (Yay, 2005). Ancak burada yapılan ayırım ile kural koyucu – betimsel ayırımı arasında bir nüans mevcuttur. Kural koyucu metodoloji bilimin ve dolayısıyla iktisadın ne/nasıl olması gerektiğine odaklanırken, betimsel metodoloji bilimin cari durumunu gözlemleyerek bilimin ne/nasıl olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Ancak pozitif- normatif ayırımında ise, iktisadın pozitif bir bilim olarak öne çıkan tarafı ile bir sosyal bilim olarak iktisat yapmanın ve politika tercihlerinin karşılaştırılması söz konusudur⁸.

İktisadın metodunda yapılan bu ayırım John Neville Keynes'in 1890 yılında *The Scope and Method of Political Economy* adlı kitabında yapmış olduğu pozitif iktisat – normatif iktisat ayırma dayanmaktadır. Pozitif iktisat düşüncesi iktisada bilim felsefecisi gözüyle bakılabileceği, yani iktisadi amaç, tutum ve katkıların, bilimlere has epistemolojik değerlendirmelere tabi tutulabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Başka bir deyişle pozitif iktisat-normatif iktisat ayırımının özünde iktisadın normatif öğelerden arındırılabilmesi ve iktisadın *axiological neutral*⁹ bir karaktere sahip olabileceği düşüncesi yer almaktadır (Cozic, 2015). Pozitif yaklaşım bu nedenle iktisadın metodunun formel ve soyut olduğu yaklaşımına da kaynaklık etmekte ve politik ve sosyal kuvvetleri iktisadın dışına itmektir (Colander ve Landreth, 2001:11).

Ancak Keynes'in ortaya koymuş olduğu yaklaşım pozitif ve normatif öğeler arasında ayırım yapılmasını sağlarken, iktisadın farklı niteliklerinin bir araya getirilmesine de vurgu yapmaktadır. Keynes iktisadın pozitif bir bilim olarak sağlam kuramsal temellerine dikkat çekmekte, bir sosyal bilim olarak değer yargıları ve uygulama pratiklerine dayanan yönünü kabul ederek, bu iki farklı yönün bağdaştırılmasını bir sanat olarak görmektedir. İktisat bu iki yaklaşımı bir potada eritmeyi başaran, girift bir sanattır (Buğra, 2013:144-148).

---

⁸ Demir (1993: 5) iktisadın pozitif bir bilim olduğunu, ancak iktisat metodolojisinde çoğu zaman kural koyucu yaklaşımların betimsel yaklaşımlardan daha çok benimsendiğini, bu durumun da iktisadın ve iktisat metodolojisinin amaçlarının farklı oluşundan kaynaklandığını belirtmektedir.

⁹ Bu kavram etik ve ahlakla ilgili tarafsızlığı yansıtmaktadır. İktisadın *axiological neutral* olduğunu söylemek bir yandan iktisadi pozitif alana iterken, bir yandan da iktisatçının iktisat yapma biçiminin değer yargılarından arındırılabilmesini ifade etmektedir.

İktisattaki pozitif ve normatif ayrımının Friedman'ın 1953 yılında *The Methodology of Positive Economics* 'i yayınlaması ile gündeme gelen pozitif iktisat tartışmalarından güç aldığı, ancak Friedman'ın bahsettiği pozitif iktisadın klasik pozitif-normatif ayrımıyla tam anlamıyla örtüşmediği unutulmamalıdır. Friedman iktisadın ana amacının doğru tahmin yapmak olduğu belirtmekte, tahminlerin doğruluğunu bir sınama ölçütü olmaktan çıkararak, iktisadın nihai amacı haline getirmektedir. Başka bir deyişle Friedman'ın pozitif iktisadının temelinde doğru tahminler yer almakta ve bu da onun araçsalcı olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Buna ek olarak Friedman'ın yaklaşımı iktisatçılara kuramlarının sağlamlığına ilişkin özgüven vermiş ve bu durum da iktisatçıların, ekonomiyi doğrudan etkileyebilecekleri inancıyla, ahlaki ve siyasi konulara ilişkin entelektüel tartışmaların dışında bulunmalarına ve teknisyenleşmelerine yol açmıştır¹⁰ (Buğra, 2013:278).

İktisatta metod tartışmaları, 1970'lerden sonra iktisadın stagflasyon olgusu nedeniyle kendi içinde girmiş olduğu kriz ile birlikte daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Metoda ilişkin tartışmaların iktisatçıların gündeminde yer bulmaya başlamasının nedeni, mevcut iktisadi yaklaşımların paradoksal bir niteliğe sahip stagflasyon olgusu nedeniyle, cevabı bir çeşit "öze/kendi içine dönme" çabası olarak değerlendirilebilir. Büyük Buhran sonrasında iktisadın kazandığı saygının yeniden tesis edilmek istenmesi, iktisatçıları tekrar iktisadın niteliği ve metodu üzerine düşünmeye sevk etmiştir (Buğra, 2013:380).

Metodoloji tartışmalarına duyulan ilginin artmasında kuramsal nedenlerde önemli bir rol oynamıştır. İktisat metodolojisine duyulan ilginin artmasını sağlayan üç kuramsal nedenden bahsedilebilir (Hausman 2008:2). Bunlardan birincisi ekonomik yaklaşımın sadece iktisatçılar için değil, aynı zamanda antropologlar, siyaset bilimciler ve sosyologlar tarafından da, insan davranışlarının ele alınması için en mantıklı kuramsal yaklaşım olarak benimsenmesi, başka bir deyişle iktisadın metodunun diğer sosyal bilimler için de yol gösterici olacağı düşüncesidir. İkinci neden ise neo-klasik iktisadın temel varsayımlarının bilişsel psikolojinin de yardımıyla yeniden ele alınarak, iktisatta deneycilik ile çürütülmesidir. Son neden ise filozofların bilimin nasıl yapıldığını

---

¹⁰ İktisatçılardaki bu eğilimde şüphesiz 1950'li yıllarda, formalist devrim olarak nitelendirilen uygulamalı matematiğin iktisat üzerindeki etkinliğinin artmasının rolü büyüktür.

inceleyerek, nasıl yapılması gerektiğine ulaşmak istemeleri ve doğa bilimleri ile ilgilenen filozofların genel olarak iktisatla da ilgilenmeleridir.

Bu üç neden masaya yatırıldığında, iktisadın kendi içinde, yerleşik iktisada yönelttiği eleştirilerin ve iktisatçının iktisat yapma metodu ile bu metodun diğer sosyal bilimler için yol gösterici niteliğinin, metodoloji tartışmalarını güçlendirdiği söylenebilir.

1970 sonrası dönemin iktisat metodolojisinde adeta Rönesans olarak görülmesinde rol oynayan bir diğer neden ise iktisat metodolojisinin niteliğinde görülen değişimdir (Yay, 2005). Bu değişim ise iktisadın nasıl yapılacağına ilişkin bilim felsefesi yaklaşımları göz önüne alınarak, iktisadi kuram ve önermelerin bilimsel olup olmadığına karar verilmesi anlayışının ciddi bir eleştiriye tabi tutulması ve bunun yerine daha önce bahsettiğimiz kural koyucu yaklaşımların yerini çoğulcu, göreceli yaklaşıma bırakmasıdır.

İktisat metodolojisinin iktisattan ayrılarak kurumsallaşması, iktisat felsefecisi, iktisatçı ve metodolojist olarak sıralayacağımız farklı kimliklerin tartışılmasına neden olmuştur. Hausman (1984) bilgi edinimi ile ilgilenen felsefeci, metodolojist ve iktisatçıyı, sırasıyla üretici, satıcı ve tüketiciye benzetebileceğimizi ancak bu benzetmenin sağlıklı olması için tarafların tamamının da üretime katıldığını kabul etmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Hausman (1984) spesifik olarak bir bilim dalında (ekonomi, fizik, antropoloji vs.) uzmanlaşmış olan felsefecilerin aslında birer bilim felsefecisi olduklarını, bununla birlikte genel anlamda bir bilim felsefesi alanına da yer bırakıldığını belirtmektedir. Metodolojistlerin ise aynı verilere daha spesifik bir açıdan farklı sorular ve endişeler ile yanaştığını, özellikle bilginin edinimi ile ilgilendiklerini belirtmektedir.

Hausman (1984) her ne kadar felsefe ve metodolojinin farklı alanlar olduğunu vurgulasa da, bu durumun zorunlu olarak felsefecilerin ve metodolojistlerin farklı kimseler olması ile sonuçlanmayacağını ifade etmektedir. Hausman (1984) felsefecilerin uygulamaya ilişkin problemleri göz ardı edemeyeceğini, öte yandan iktisatçıların da önemli felsefi problemlere eğilmeleri gerektiğine dikkat çekmektedir.

Ancak Alada (2012:9), iktisat adına geliştirilen yaklaşımları, epistemoloji, ontoloji ve metodolojide derinleşerek yeniden değerlendirmeye çalıştığını belirtmiş ve “Bu yeniden bakışın sonucunda, umulanın aksine bir iktisat felsefesi ile

karşılaşlamamıştır.” yargısına ulaşmıştır. Alada, 1960’lı ve 1970’li yıllarda bilim felsefesindeki tartışmaların iktisat metodolojisi dalının doğuşuna neden olduğunu belirterek, sonraki dönemde iktisat düşüncesinde karşılaşılan problemler için felsefeye açılımın sınırlı olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

Sonraki süreçte, felsefe mümkün olduğunca az başvurulan, kapısı ancak epistemolojik kaygılarla çalınan bir faaliyet alanına dönüşmüş ve diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi, iktisat için de felsefe, daha çok bilim felsefesi anlamına gelmiştir.

3. BİLİM FELSEFESİ VE İKTİSAT METODOLOJİSİ TARTIŞMALARI

İktisat metodolojisi tartışmaları bilim felsefesi tartışmalarından beslenmektedir. Bu bölümde bilgi-bilim-metod-iktisat metodolojisi ilişkisi ele alınacaktır.

3.1. Bilgi, Bilimsel Yöntem ve Bilim

İnsan yaşamakta olduğu çevrede karşılaşmış olduğu nesnelere tanımak ve onları anlamak istemektedir. İnsanın nesnelere tanıma ve anlama çabasına bilme etkinliği denir. Bu etkinlik sonucunda elde edilen ürün ise bilgidir. Bilgi, özne ile nesne arasındaki zihinsel etkinliğin bir sonucudur. Bu etkinlikte bilen özne (suje), bilinen ise nesne (obje) olarak nitelendirilmektedir. Suje ve obje arasındaki ilişki neticesinde ortaya çıkan bilgilere ilişkin birçok farklı sınıflandırmalar yapılabilir (Çüçen, 2012:38).

Söz konusu sınıflandırmalardan birincisi, bilme eyleminin gündelik dilde kullanım şekillerinden kaynaklanmaktadır. Bir kişinin bisiklet sürmeyi bilmesi ile İstanbul'u bilmesi birbirinden farklı bilgi türlerine işaret etmektedir. Bunlardan birincisi Türkçe'ye "yöntemsel bilgi" olarak çevrilebilecek *procedural knowledge*, ikincisi ise tanıma yordamıyla elde ettiğimiz ve bu nedenle "tanıdıklık yoluyla bilgi" olarak çevrilebileceğimiz *acquaintance knowledge* türleridir. Ancak konumuz itibarıyla önem arz eden ve çağdaş epistemolojide irdelenen bilgi türü ise önermesel bilgidir (*propositional knowledge*). Önermesel bilgi; "bir duruma ilişkin belirli bir önermenin doğruluğuna ilişkin bilgi" olarak tanımlanabilir (Gültekin, 2012). Başka bir deyişle önermesel bilgi bir bildirme içermektedir. Epistemolojinin temel tartışma konusu da önermesel bilginin nitelikleri ve önermesel bilginin doğruluğu için sahip olması gereken özellikler olarak belirtilebilir.

Bilgi, modern epistemolojide gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak tanımlanmaktadır (Gettier, 1963). Söz konusu yaklaşım bilginin doğruluk, inanç ve gerekçelendirme temellerine dayanması gerektiğini öne sürmektedir. Doğruluk, yanlış bir önermenin bilinip bilinemeyeceği sorusuna dayanmaktadır. Ancak doğru olanın bilinebileceği yaklaşımından hareketle, doğruluğa nasıl karar verileceği tartışma konusu olmuştur. Bir önermenin doğruluğu, o önermenin gerçeklik ile arasındaki *uygunluk* ve doğru kabul edilen diğer önermeler ile arasındaki *tutarlılıkla* yakından ilişkilidir. *Faydacı*

yaklaşımlar ise doğruluğu bilginin sağladığı faydaya hasretmekte ve faydalı olanın doğru olduğu yaklaşımını benimsemektedir.

Bilginin bir diğer koşulu ise inançtır. Bir önermenin doğru olduğunu bilip, ona inanmamak anlamsız olacağı için, bilginin bir koşulunun da inanç olduğu kabul edilmektedir.

Bilginin son koşulu ise gerekçelendirilmedir. Türkçe literatürde haklılandırma olarak da yer bulan *justification*, her doğru inancın bilgi olamayacağını, biliyorum demek için doğru inancın sadece bir rastlantının eseri olarak değil, gerekçelendirilerek doğru olabileceğini ifade etmektedir (Gettier, 1963)¹¹.

Konumuz açısından önem arz eden husus bilginin gündelik bilgi, dinsel bilgi, teknik bilgi, sanatsal bilgi, bilimsel bilgi ve felsefi bilgi olarak sınıflandırılmasıdır (Çüçen, 2012:20). Güzel (2014:9) ise, bilgiyi insanın faaliyet alanlarını dikkate alarak, gündelik bilgi, felsefe bilgisi ve bilim bilgisi olarak üçe ayırmaktadır.

Gündelik bilgi, insanın günlük yaşamında algı ve sezgilere dayanan bilgi, dinsel bilgi; bir inanç sistemine dayanarak elde edilen bilgi, teknik bilgi ise insanın nesneyi değiştirip dönüştürme ve bunun neticesinde de alet yapma bilgisi, sanat bilgisi; sanatçının nesneyi, kullandığı malzemenin dışında, doğada olmayan bir niteliği de katarak yansıtması sonucunda elde edilen bilgi olarak tanımlanabilir. Felsefi bilgi ise insanın sorgulayarak, evreni, varlığı, kendini bir bütün olarak anlama etkinliği sonucunda elde edilmektedir. Diğer bilgi türlerinde “nasıl?” ve “neden?” gibi sorular öne çıkarken, felsefi bilgi doğrudan “ne?” sorusuyla bütüncül bir kavrayışı amaçlamaktadır. Felsefe ortaya genel geçer kanunlar koymayı değil, tüm fenomenlerin üzerinde insanın kuşatıcı bilgiye ulaşmak için verdiği çabadır. Bu çerçevede felsefi bilgi de diğer bilgi türlerinin üstünde varlığın niteliğini doğrudan sorgulayan bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır (Çüçen, 2012).

Bilimsel bilgi, yöntemli, sistemli, düzenli, tutarlı, geçerli, kanıtlanabilir ve nesnel bilgi türüdür. Bu tanımlama bir bilginin bilimsel olarak nitelendirilmesi için sahip olması gereken özellikleri yansıtması açısından önemlidir. Bilimsel bilginin tanımlanması, bu

---

¹¹Edmund L. Gettier, “Is Justified True Belief Knowledge?” isimli makalesiyle modern bilgi kuramına ciddi bir eleştiri getirmiş ve bir yandan söz konusu üç koşulu formüle ederek modern epistemoloji için bir kırılma oluşturmuş ve bir yandan da bilgi tanımlaması için söz konusu koşulların yeterli olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır.

bilginin edinim sürecini ve birikimini yansıtan “bilim” kavramının tanımlanmasını gerektirmektedir. Bilim denetimli gözlem ve gözlem sonuçlarına dayalı mantıksal düşünme yolundan giderek olguları açıklama gücü taşıyan hipotezler (açıklayıcı genellemeler) bulma ve bunları doğrulama yöntemidir (Yıldırım, 2012:19).

Özlem (2016:28) bilimi bilimsel yönetime dayanarak nedenli tanımlamalar yapma etkinliği olarak tanımlamakta, bilimsel yöntemin ise olgular hakkında hipotezler geliştirip bu hipotezleri doğrulamaya çalışması olduğunu belirtmektedir. Yıldırım (2012:57) bilimin olguları betimleme ve açıklama yoluna başvurduğunu belirterek, bilimsel yöntemi bilim adamlarının paylaştığı, açıklama ve betimleme faaliyetlerini kapsayan, eylemsel ve düşünsel süreç olarak nitelendirmektedir.

Güzel (2014:9) bilimin insan dünyası ve doğa dünyası arasında bir tür soruşturma olduğuna, sorduğu sorular ve bu soruların yanıtları ile felsefeden ayrıldığına dikkat çekmektedir. Felsefe “ne?” sorusu üstünde yükselirken, bilim “nasıl?” sorusuyla dünyaya yönelmekte ve bilimin elde ettiği cevaplarla dünya yeniden kurgulanmak istenmektedir.

Bilimler genellikle üç grup altında değerlendirilir. Bunlar formel bilimler, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerdir. Formel bilimler konusunu doğadan almayan, duyuların ötesinde bir ideal varlık alanına yaslanan bilimlerdir. Matematik, mantık, kuramsal bilgisayar bilimi ve istatistik bilimi formel bilimlerin örneklerindedir. Doğa bilimleri ise gözlem ve ampirik bulgularla doğal gerçekliği anlamaya çalışan bilimlerdir. Sosyal bilimler (insan bilimleri) ise toplum ve toplumdaki bireyler arası ilişkileri inceleyen, antropoloji, iktisat, coğrafya, tarih ve sosyoloji gibi bilimlerdir (Çüçen, 2012:23).

Ancak bilimin biçimsel tanımının dışında, Kaymakçı'nın (2013:25-26) bilime ilişkin tanımlaması, bilim kavramını tanımlamanın zorluğunu ve bilimin kapsayıcılığını yansıtmaları nedeniyle ufuk açııcıdır:

Bilim adamları için kendilerini adayacakları bir süreç ya da tatmin edici bir uğraş, ordular için ulusal güvenliğin sağlanması için pandoranın kutusundan çıkan cihazlar, şirketler için karlılıklarını arttırma vesilesi, hükümetler için milli servetin doğrultulması için bir araç. Sol düşünce için dünyayı dönüştürmek ve angaryayı ortadan kaldırma vesilesi, sağ düşünce için sanayi çarklarının bir dişlisi. Geri kalmış ülkeler için sefaletten kurtulma ümidi, çevreciler için ekosistemi bozan ve tamir edecek olan... Tarihçiler için modern toplumu şekillendiren başat faktör sanatçılar için kendilerinin açığa çıkarmaya çalıştıkları gizemi yok etmeye çalışan bir karşı güç... Olası tüm pratiklerde,

farklı tanımlanan, en geniş anlamıyla varlık ve varlığa dair beklentilerimizi çözümleyici, sürekli bir anlama ve açıklama etkinliği.

3.2. Bilim Felsefesi

Bilimi tanımlamakta yaşanan zorluk, bilimin herkesçe bilinen, varlık ve meşrutiyetini sorgulamanın imkânsız olduğu, sarsılmaz bir otorite olmasından kaynaklanmaktadır. Günlük yaşamda hemen her zaman “bilime göre...”, “bilimsel olan...”, “bilim açısından...” gibi sözlerle kendine yer bulan bilimin niteliğinin sorgulandığını görmek oldukça zordur (Demir, 2012)¹². Bilimin bu derece hükümran olması ise çoğu zaman tekniğin insanlığa sunmuş olduğu ikramlardan kaynaklanmaktadır. Özlem (2016:13) bilimin sonuçlarından teknik aracılığıyla yararlandığımızı, bu nedenle bilime “yarararı bilme” açısından önem verdiğimizizi belirtmekte, öte yandan insanı bilime yönlendiren bir diğer etmenin ise “salt bilme” isteği olduğuna dikkat çekmektedir. Salt bilme etkinliği olarak bilimi anlama etkinliği ise bilim felsefesi olarak isimlendirilmektedir.

Bilim felsefesi tartışmaları, bilim adamlarının hangi psikolojik ve sosyal etkiler altında bilimsel önermeleri ortaya koymasını ya da doğrudan bilim yapmanın prensiplerini, sonuçlarını tartışmaktan ziyade, bilimsel kuramların mantıksal yapısının irdelenmesi etrafında şekillenmektedir (Blaug, 1992:3)

Bilim felsefesi bilimin niteliğinin, sınırlarının ve mahiyetinin sorgulandığı disiplin olarak tanımlanabilir. Bilim felsefesi felsefeye özgü düşünme ve çözümleme yöntemlerinden yararlanarak, bilimin kavramsal yapı ve işleyişini aydınlatmayı amaçlamaktadır (Yıldırım, 2012:12). Epistemolojinin bir alt dalı olarak da değerlendirilebilecek bilim felsefesi, bilimin ne olduğunu merkeze almaktadır. Bilimsellik, bilimin açıklayıcılığı, nesnelliği gibi konuları irdelemektedir. Bilimsel olanın niteliği, bilimin metodu, bilim felsefesinin ele aldığı konulardandır (Kaymakçı, 2013:38-39).

---

¹² Demir (2012) söz konusu zorluğu bilimin sorgulanmasının, bilimin içinde yer aldığı uygarlığın sorgulanmasıyla mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir: “... bilimin sorgulanması o bilimin içinde yeşerdiği uygarlığın sorgulanmasına girişmeden yapılamaz. Hiçbir uygarlık da uygarlığın içinde kalınarak toptan sorgulanamaz. Çünkü uygarlık, onu sorgulama yönteminizden kavramsal şemalarınıza ve hatta tüm bilişsel ve anlamsal kategorilerinize kadar her alana nüfuz etmektedir. Zaten bunu yapabildiği için o bir uygarlıktır. Yapılacak her türlü sorgulama, onun izni çerçevesinde kalmaya mahkûmdur.”

Bilim felsefesi, bilimlerin ortaya çıkışının oldukça yeni bir olgu olması nedeniyle, felsefenin görece yeni bir dalı olarak nitelendirilebilir. Her ne kadar bilim felsefesinin kurumsallaşmasının 19. yüzyılda gerçekleştiği kabul edilse de, filozofların bilim ve metoduna ilişkin soru ve katkıları, Aristo'ya kadar götürülebilir. Ancak modern bilim felsefesi tartışmalarının köklerinin Francis Bacon, Descartes, Newton'da bulunduğunu söylemek daha doğru olacaktır. 17. yüzyılda doğa bilimlerinin felsefeden ayrılarak kendi özerk alanlarına kavuşması, bilimin niteliği üzerinde sistemli bir şekilde düşünme ihtiyaç ve imkânını doğurmuştur. Bilim felsefesi epistemolojinin bir parçası olarak 18.yüzyılda David Hume ve Immanuel Kant ile, 19.yy'da John Stuart Mill ve William Whewell gibi öncülerin katkılarıyla zenginleşmiştir (Kaymakçı, 2013:39). Bilim felsefesinin ayrı bir disiplin olarak değerlendirilebileceği eserler, Ernst Mach, Pierre Duhem ve Henri Poincar'e gibi yazarlarca ortaya konmuş (Hausman, 2008:4-5) ve bilim felsefesinin kurumsallaşarak bir disiplin halini alması, 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 20. yüzyılda mantıksal pozitivistler ve Karl Popper gibi bilim felsefecilerinin katkılarıyla güçlenmiş olan bilim felsefesi bir bilim olarak olgunluğa erişmiştir (Deborah, 1993:7).

Hausman (2008) bilim felsefesinin ele aldığı konular beş başlık altında toplamıştır:

- Bilimin ve bilimsel kuramsallaştırmanın amacı nedir? Bilim fayda arayışıyla yürütülen pratik bir aktivite midir? Yoksa açıklamanın ve gerçeğin peşinde midir?
- Bilimsel açıklama nedir?
- Kuram, model ve kanun nedir? Bunların birbirleri ile ilişkileri nasıldır ve nasıl oluşturulurlar?
- Bilimsel bir kuram nasıl test edilir, teyit edilir ya da çürütülür?
- Yöneltilen dört sorunun cevabı her zaman tüm bilimler için aynı mıdır?

Bilim felsefesinin kapsamının belirginleştirilmesi için bilim felsefesi tartışmalarının köklerinin anlaşılması gerekmektedir.

3.3. Bilim Felsefesi Tartışmalarının Kökleri

Her ne kadar bilim felsefesinin 19. yüzyılda müstakil bir bilim halini aldığı kabul edilse de, bilimin niteliğine ilişkin sorguların, bir bakıma bilginin niteliğine ve insanın

nasıl bildiğine ilişkin epistemolojik tartışmalarda uzun zamandan bu yana mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Epistemolojinin bir alt dalı olarak da değerlendirilebilecek bilim felsefesinin temelinde de, epistemolojinin temelinde yer alan “Doğru bilgi nedir?” ve “İnsan doğruyu nasıl bilebilir?” gibi soruların yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle bilim felsefesi tartışmalarının anlaşılması, epistemolojinin bazı kavramları hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir (Demir, 2012; Yıldırım, 2012).

Epistemoloji; “bilginin doğası, kaynağı, sınırları, doğruluğu, güvenilirliği, geçerliliği ile elde edilme ve aktarılma biçimlerini inceleme, araştırma ve sorgulamayı konu edinen disiplin” olarak tanımlanmaktadır¹³. Sözlük tanımı sadeleştirilecek olursa, epistemolojinin genel olarak bilginin doğası, sınırları ve kaynağını ele aldığı ifade edilebilir.

Modern epistemoloji özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra “önermesel bilgi” kavramını ve önermesel bilginin doğasını, yani çözümlenmesini merkeze almıştır. Başka bir deyişle amaçlanan; bilginin kavramsal unsurlarının ortaya konulmasıdır. Epistemolojinin ele aldığı bir diğer konu ise bilginin kapsamı/sınıridir. Söz konusu yaklaşım, dünyaya ilişkin bilginin sınırlarını ele almakta, fizik-metafizik gibi ayrımlarla, bilginin dünyaya ilişkin sınırlarını ortaya koymaya çalışmaktadır (Baç).

Epistemolojinin merkezinde yer alan ve bilim felsefesi tartışmaları açısından oldukça önem arz eden üçüncü konu ise bilginin kaynağının ne olduğudur. Bilginin kaynağına ilişkin soruya iki karşıt akımın tartışmalarında cevap aranmıştır¹⁴. Bunlardan birincisi Descartes, Spinoza, Leibniz’in temsilcisi olduğu rasyonalizm (akılcılık), diğeri ise Locke, Berkeley ve Hume çizgisinde gelişen ampirizmdir (deneycilik).

Rasyonalizm ve ampirizm tartışmasının temelinde şu sorular yatmaktadır: İnsan zihninde yer alan kavramlar nasıl oluşmuşlardır? Bu kavramlar insan zihninde, doğuştan mevcut olan kavram ve düşünceler midir? Yoksa zihnimizdeki tüm kavram ve düşünceler, ancak dünyaya geldikten sonra, duyumsal deneyimlerimizin (*sense*

---

¹³ Sosyal Bilimler Sözlüğü, Epistemoloji Maddesi

¹⁴ Bilginin kaynağına ilişkin tartışmalar doğru bilginin imkânı çerçevesinde değerlendirilmelidir. Doğru bilginin imkânsızlığını, doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını kabul eden görüş şüphecilik (septisizm) olarak isimlendirilirken, doğru bilginin mümkün olduğuna ilişkin görüş dogmatizm olarak isimlendirilmektedir. Rasyonalizm, Ampirizm, Pozitivizm, Pragmatizm gibi yaklaşımlar doğru bilginin imkânını savunmaktadırlar.

experience) sonucundan mı ibarettir? Bilgimizin asıl kaynağı aklımız mıdır, yoksa deney ve duyularımız mıdır (Demir, 2012:31)?

Rasyonalizm akli bilginin asıl kaynağı olarak görmektedir. Aklın bilginin kaynağı olarak görülmesi, akılla dış dünya arasında tam bir uyum olduğu ve bu nedenle aklın, dış dünyayı duyulardan bağımsız olarak bilebileceği görüşüne dayanmaktadır. Başka bir deyişle insan zihninin işleyişinde geçerli olan kurallar ile dünyaya egemen olan kurallar aynıdır. Bu nedenle dünyayı doğru bir şekilde bilmenin yolu, bilginin kaynağı olarak akli görmektir. Akıl ve dünya arasındaki söz konusu uyum, bizi aklın bir takım önsel bilgilere sahip olduğu sonucuna götürmektedir. Bu nedenle aklın deneyden bağımsız olarak, deney öncesinde de (*apriori*) bilgiye sahip olmasından hareketle, bir bilginin doğruluğu onun rasyonel (akla dayanan, akılcı) olup olmaması ile ilgilidir. Başka bir deyişle akla uygun olan gerçek, gerçek olan da akla uygun olandır (Demir, 2012:32).

Her ne kadar rasyonalist düşüncenin ana hatlarını yukarıdaki şekilde ortaya koymak mümkün olsa da, bilginin kaynağı olarak akla öncelik tanıyan düşüncenin zaman içindeki gelişimini özetlemek rasyonalist yaklaşımı daha iyi anlamak açısından önemlidir.

Platon varlık alanını ikiye ayırarak, idealar evreni ve görünüşler (gölgeler) evreninden bahsetmektedir. İdealar evreni asıl var olandır. Asıl var olan, zamanla değişmez, cismi değildir. Öte yandan gölgeler evreni her an oluş halinde, sürekli değişim içinde olan cisimler dünyasıdır. Sürekli değişen, aralıksız oluş halinde bulunan cisimler dünyası ise bilinemez. Bu nedenle gerçek bilgi idealar bilgisidir ve bu bilgi aklın konusudur. Dolayısıyla bu evrenin kavranması da duyularla değil, akılla mümkündür. Bu yaklaşım zımni olarak, akılla ulaşılması mümkün olan doğru bilginin, deneyden bağımsız, apriori bilgi olduğu yargısını içermektedir (Özlem, 2016:41).

Rasyonalizm Descartes, Leibniz ve Spinoza'nın katkıları ile farklı bir evreye ulaşmıştır. Descartes bilginin kaynağının insan zihninde bulunan "doğuştan ideler" olduğunu belirtmektedir. Doğuştan ideler zihnin bazı düşünce ve kavramlarla doğuştan donatılmasından ziyade, zihnin bir tür yatkınlığa sahip olduğu anlamına gelmektedir. İnsanın doğuştan sahip olduğu şey, fikirlerin kendisi değil, o fikirlere zemin oluşturan kavramsal çerçevenin bir yatkınlık ve eğilim olarak zihinde

bulunmasıdır. Spinoza evrenin geometrik metotla¹⁵ anlaşabileceğini savunmuş ve geometrik yöntemi felsefeye uygulamaya çalışmıştır. Leibniz ise önermeleri doğrulukları açısından akılsal ve olgusal doğruluk olarak ikiye ayırarak, akılsal doğrulukların bir yatkınlık olarak insan zihninde mevcut olduğunu belirtmektedir. Akılsal doğruluklar karşıtlarının ortaya konması mümkün olmayan doğruluklar olarak zorunlu ve karşı çıkılmaz iken, olgusal doğruluklar için bu durum geçerli değildir (Özlem, 2016:41).

Yeniçağ rasyonalistlerinin Platon'dan farklı olarak duyulara da yer verdikleri, ancak duyuları ikincil bir kaynak olarak nitelendirdikleri görülmektedir (Özlem, 2016:39-40). Bu nedenle rasyonalistlerin akıllı bilginin tek kaynağı olarak görmekten çok, asıl kaynağı olarak gördüklerini söylemek daha doğru olacaktır. Ancak rasyonalizmin kavramsallaştırılması ve bilgi felsefesinde rasyonalist tutumun belirlenmesi açısından, rasyonalist felsefenin temel prensiplerinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu tezlerden birine sahip olanın rasyonalist olarak isimlendirilmesi mümkündür.¹⁶

Sezgi-Tümdengelim Tezi (*The Intuition / Deduction Thesis*): Önermeler ya sezgiyle (akılcı sezgi) bilinmekte, ya da sezgiyle elde edilen önermelerden tümdengelim (dedüksiyon) yoluyla elde edilen çıkarsamalar neticesinde bilinmektedir. Sezgi; doğruluğu kendiliğinden bilmemizi sağlarken, tümdengelim, sezgi ile doğru olduğunu bildiğimiz öncüllerden, bir takım geçerli argümanların da yardımıyla, yine doğru sonuçlara ulaşmamızı sağlayan akıl yürütme yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece sezgi ve tümdengelim, herhangi bir duyu deneyimi kullanılmaksızın doğru bilgiye ulaşmayı sağlamaktadır. Ulaşılan bu bilgi apriori bilgidir.

Doğuştan Bilgi Tezi (*The Innate Knowledge Thesis*): Bazı gerçeklere ilişkin bilgiler insan zihninde, aklın doğası gereği doğuştan bulunmaktadır. Doğuştan Bilgi Tezi'nin Sezgi-Tümdengelim Tezinden farkı, bilginin bir sezgi ve tümdengelimsel süreç sonucunda oluşmayıp, doğal olarak zihinde bulunmasıdır.

Doğuştan Kavram Tezi (*The Innate Concept Thesis*): Bu tez birtakım kavramların, doğal olarak, doğuştan akılda bulunduğunu ifade etmektedir. Bazı kavramlar

---

¹⁵ Geometrik metot önermelerin aksiyom ve tanımlamalardan tümdengelimle elde edilmesi metodudur.

¹⁶ <https://plato.stanford.edu/entries/rationalism-empiricism/>

deneyimden bağımsız olarak zihnimize bulunmakta, duyuşsal deneyim sadece bu kavramların ortaya çıkmasını tetiklemektedir.

Bu üç kavrama ek olarak Aklın Kaçınılmazlığı Tezi (*The Indispensability of Reason Thesis*) sezgi ve tümdengelimle elde edilen bilgilerin duyuşsal deneyimle elde edilemeyeceğini, Aklın Üstünlüğü Tezi (*The Superiority of Reason Thesis*) ise sezgi ve tümdengelimle elde edilen bilginin duyuşsal deneyimle elde edilen bilgiden daha üstün olduğunu söylemektedir.

Doğru bilginin kaynağının akıl olduğunu iddia eden rasyonalizmin karşısında ise ampirizm (deneycilik) bulunmaktadır. Ampirizm bilginin kaynağı olarak duylara, yani deneyime öncelik vermektedir. Deneycilik doğuştan gelen, apriori bilginin varlığını kabul etmeyerek, ancak deney sonrası bilginin (aposteriori) geçerli olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle bilginin kaynağı deney, duyu ve algılardır. Söz konusu yaklaşım nihayetinde gerçek ve güvenilir bilgilerin gözlem ve deneye indirgenebilir olduğunu iddia etmektedir¹⁷. Bu yaklaşım aklın ilkelerinin (mantık ilkeleri)¹⁸ de deneylerimizin bir sonucu olduğu değerlendirilmesine götürmektedir.

Bacon, Locke, Hume ve Berkeley ampirik (deneysel) düşüncenin önde gelen temsilcileri olarak öne çıkmaktadır. Bacon tümevarımı doğanın anlaşılmasının tek yolu olduğunu belirterek, insanın sadece duylarını gözleterek bilimsel faaliyete girişebileceğini öne sürmüştür. Bacon böylece Aristo mantığının yerine tümevarımı yeni bir mantık sistemi ve bilimsel faaliyet yöntemi olarak ortaya koymaya çalışmıştır.

Locke insan zihninde doğuştan bir bilgi olmadığını, insan zihninin doğuştan boş bir levha (tabularasa) olduğunu belirtmektedir. Söz konusu levha zamanla deney ve duylarla dolmakta ve bu nedenle de duylar bilgiye kaynaklık etmektedir. Locke, bilgiyi idelerle sınırlandırmakta ve idenin kaynağının duylar olduğunu söylemektedir. Çocukların, cahil kişilerin ve aptalların, rasyonalistlerin doğuştan insan zihninde bulunduğunu iddia ettikleri bir takım önsel düşünce ve kavramlara sahip olmadığı gerekçesiyle, mantık ve ahlak kuralları gibi idelerin varlığını kabul

---

¹⁷ <http://sbs.asbu.edu.tr/SearchListPage.aspx?sText=deneycilik>

¹⁸ Bu ilkeler özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü halin imkânsızlığı ve yeter-sebepl ilkeleri olarak sıralanmaktadır. Özdeşlik ilkesi bir şeyin ne ise o olduğunu, çelişmezlik ilkesi bir şeyin hem kendisi hem de kendisi haricinde bir şey olamayacağını, üçüncü halin imkânsızlığı ise bir şeyin ya kendisi olduğu ya da olmadığı ancak bunlar haricinde bir üçüncü şıkın imkânsız olduğunu, yeter-sebepl ilkesi ise, her şeyin bir sebebi olduğunu ifade etmektedir.

etmemektedir. İnsanların bazı hakikatlere ilişkin müşterek yargılara sahip olmaları, söz konusu yargıların doğuştan insan zihninde bulunduğunu kanıtlamaz, çünkü insanlar söz konusu hakikatlere muhatap olmaksızın onlar hakkında kendiliğinden bir yargı bildirmemektedir. Locke bunun yerine yalnızca deneyimden beslenen ve düşünme eylemi sırasında zihnin nesnesi olan ideleri ortaya koymaktadır. Akıl yalnızca duyuların sağlamış olduğu verileri-deneyimleri yeniden işlemektedir. Söz konusu deneyimler ise iç duyum ve dış duyum olarak ikiye ayrılmaktadır. Dış duyum duyu organları ile varlıklardan elde edilen izlenimleri ifade ederken, söz konusu deneyimler sonrasında zihnin ulaştığı yeni idealara ise iç duyum denilmektedir. İdeaların bu iki kaynaktan haricinde başka bir kaynağı yoktur. Dolayısıyla bilginin kaynağı duyumlardan ibarettir¹⁹.

David Hume ise insan zihnine ait ilkelerin deneyden kaynakladığını belirterek, bilginin kaynağı olarak algılarımızı gösterir. Algılarımız ise iki kaynaktan beslenmektedir. Bunlar ideler ve izlenimlerdir. İzlenimler duyularımızla hissettiklerimizdir. İdeler ise izlenimlerin birer kopyasıdır. Başka bir deyişle ideler izlenimlerin duyumsanmasından ve zihinde yer bulmasından ibarettir. Bu nedenle düşünmek, ancak izlenimlerin yeniden tasnif edilmesi ve düzenlenmesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla “düşünme ilkeleri” de zihinsel alışkanlıklardan ibarettir²⁰.

Dış dünyanın duyumsanması sonrasında, zihnimizdeki farklı düşünceler üç özellik yardımıyla birleştirilir. Bunlar benzerlik (*resemblance*), süreklilik (*contiguity*) ve neden-sonuç olarak sıralanmıştır. Benzerlik prensibi; bir resim, fotoğraf ya da heykele baktığımızda onun aslını bize düşündürürken, bir evin odasından bahsedildiğinde evin diğer odalarının da düşünülmesi süreklilik prensibinden kaynaklanmaktadır. Neden-sonuç prensibi ise idelerin birleştirilmesinde en önemli rolü oynayan prensiptir. Hume neden-sonuç prensibine örnek olarak, bir yara düşündüğümüzde bir acı da hissetmemizi örnek olarak vermektedir. Ancak Hume’un dikkat çektiği nokta, nedensellik ilkesinin temellendirilemeyeceğidir. Bir olayın diğerinin nedeni olduğu söylerken, geçmişteki tecrübelerle dayanarak, hadiselerin birbirini takip etmesinden hareketle birinin diğerinin nedeni olduğunu iddia edilmektedir. Hume objelerin kendi başlarına ele alındıklarında birinin varlığının bir diğerini gerektirmeyeceğini

---

¹⁹ John Locke, İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme

²⁰ David Hume, İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma

belirtmektedir. Başka bir deyişle, neden-sonuç ilişkisinin kurulması akıl yürütme sonucunda elde edilmiş bir zorunluluk olmayıp, sadece tecrübelerimizi ve alışkanlıklarımızı yansıtan bir çıkarımadır. Hume nedensellik ilkesine ilişkin bir izlenim bulunmadığını ifade ederek, nedenselliği reddetmektedir. Nedenselliğin reddedilmesi ise tümevarımla ulaştığımız yarguların mantıksal bir zorunluluk olmadığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Hume'un nedensellik eleştirisi, bu nedenle tümevarımsal çıkarımların yani induksiyonun reddi anlamına gelmektedir. Hume bir yandan rasyonalist yaklaşımın karşısında yer alırken, bir yandan da nedensellik eleştirisiyle ampirizme güçlü bir darbe vurmuş ve tümevarım problemini ortaya koymuştur (Kaymakçı, 2013).

Berkeley'in var olmayı algılanmış olmaya indirgeyen yaklaşımı, ampirizmi en açık şekilde ortaya koymaktadır. Berkeley duyularla kavranamayan her şeyi anlamsız olarak nitelendirmekle, ampirizmin köktenci bir yorumunu ortaya koymuştur (Özlem, 2016:42). Ancak genel olarak ampiristlerin akılsal doğruluğu tümünden dışladıklarını söylemek doğru değildir. Tarihte hemen her zaman ampirik bilgi ve olgusal doğruluk ile rasyonel bilgi ve akılsal doğruluğun bir arada bulunduğunu söylemek mümkündür (Özlem, 2016:42-43).

Ancak tüm bu tartışmalara son noktayı koyan, ya da hepsinin bir potada eriten isim ise Kant olmuştur. Kant çağımızı eleştiri çağı olarak nitelendirerek, felsefede eleştirel yaklaşımı vurgulamıştır. Filozof, rasyonalist ve deneyci geleneğin keskin duruşlarına güçlü bir eleştiri yönelterek, iki yaklaşımın da üstünde, aşkın (transandantal) bir duruş sergilemeye çalışmıştır. Bu duruş eski yaklaşımları aşarak, onların hem doğru hem de hatalı taraflarının üstünde, eleştirel bir yaklaşımla felsefeye eğilmek olarak özetlenebilir (Weber, 1998:304).

Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi'nde ortaya koymuş olduğu analitik-sentetik ayrımı önemlidir. Analitik önermeler öznesi yüklemine, yüklemi de öznesine özdeş olan önermelerdir (Çüçen, 2012:47). Söz konusu özdeşlik, önermenin yeni bir bilgi vermemesine neden olmaktadır. "Evliler bekâr değillerdir." önermesinde olduğu gibi, söz konusu önerme tanımı gereği doğru olmakla birlikte, totolojik bir karakter sergilemekte ve ek bir bilgi sağlamamaktadır. Analitik önermelerin olumsuzluğu, aklın çelişkiye düşmesine neden olmaktadır.

Öte yandan sentetik önermeler ise olumsuzunun akılla çelişmediği, özne ve yüklemnin özdeş olmadığı, bu nedenle yeni bilgi sağlayan önermelerdir. “Ay bir uydudur.” önermesinin aksini düşünmek mümkündür. Bu önerme ay hakkındaki bilgimizi artırmaktadır. Kant deney sonucunda elde ettiğimiz tüm yargıların sentetik karakterli olduğunu belirtmektedir. Bu da analitik a posteriori başlığı altında sınıflandırılacak bir önerme grubu olmadığı anlamına gelmektedir. Ancak bazı önermeler, deneyden elde edilmedikleri halde bilgimizi artırarak sentetik bir karakter sergilemektedir. Söz konusu yargılar sentetik apriori olarak isimlendirilmektedir. “Her şeyin bir nedeni vardır.” denildiğinde deneyden elde edilmemiş, bilgimizi artıran, bir yanıla sentetik, bir yanıla da apriori nitelik sergileyen bir yargı ortaya konulmaktadır. Kant böylece saf akıl ve saf deneyimin dışında bir bilgi alanı olduğunu ortaya koymaktadır. (Buğra, 2013:127)

Sentetik önermelerin bilimselliği ise bir başka tartışma konusudur. Bir sentetik önermenin bilimsel olabilmesi için, önermenin sınanması ve her şartta doğru olduğunun ispat edilmesi gerekmektedir. Sentetik önermenin her şartta doğru olması ise, özne ve yüklem arasındaki ilişkinin rastlantısal değil, zorunlu bir ilişki olması ile mümkündür. Örnek olarak; havanın yağmurlu olduğunu bildiren bir önerme o anki durumu yansıtmaması açısından doğru olsa dahi, hava durumunun değişebileceği göz önüne alındığında bilimsel bir nitelik taşımamaktadır. Bilimsel önermelerin evrensel karaktere sahip olması gerekmektedir (Weber, 1998:305).

Peki, evrensellik iddiasının deneyle ortaya konulması mümkün müdür? Kant, Hume gibi deneyin araştırmacıyı, zorunlu ve evrensel olanın bilgisine ulaştırmayacağı kanaatini paylaşmaktadır. Deneyler sayılı gözlemi içerirler ve deneylerden elde edilen sonuçların her şartta doğru olduğunu söylemek temellendirilmemiş bir iddia olacaktır. Başka bir deyişle, deney sonrasında elde edilen aposteriori bilgi bilimsel bir karakter sergilememektedir. Bilimsellikten bahsedebilmek için, bir bilginin akla dayanması, yani apriori olması gerekmektedir. Yani bilimsel olan sentetik apriori önermelerdir. Bilgi dediğimiz de bundan ibarettir (Weber, 1998:306).

Sorulması gereken ikinci soru ise sentetik apriori hükümlerin nasıl oluştuğudur. Kant duyuların aklın işlemesi için gerekli olan malzemeyi sağladığını, aklın bir takım saf unsurlarla söz konusu malzemeyi işleyerek onları bilimsel bir niteliğe kavuşturduğunu

göstermektedir (Weber, 1998: 306). Bu yaklaşım bir yandan duyuların bir yandan saf aklın bilginin oluşmasındaki rolünü gözler önüne sermektedir.

Kant'ın metot tartışmaları açısından önemi bir diğer katkısı ise yapmış olduğu limit ve sınır ayrımıdır. Kant'a göre bilgimizin hem sınırları hem de limitleri vardır. Bilimler bilginin o ana kadar kat etmiş olduğu mesafeyi, sınırları aşarak sürekli ilerlemek peşindedirler. Ancak insan bilgisi eşyanın görünen yönünün ötesine geçemez. Bu anlamdaki limitin varlığı ise bizi “eşyanın doğasını keşfetmenin imkânsızlığına” (Buğra, 2013:124) götürür. Eşyanın doğasını keşif ve limitleri aşmak ise ancak metafiziğin konusu olabilir. Kant'ın ortaya koymuş olduğu bu duruş, temelde bilimsel bilgi ile elde edilen nesnelliğin, gerçekliğe uzanamayacağını, dolayısıyla da bilimsellik kriterinin gerçeklikte değil, metotta aranması gerektiği sonucunu doğurmaktadır (Buğra, 2013:124-125). Başka bir deyişle, bilimsel olanın niteliği, bir metot problemi, metodolojik bir sorundur. Kant'ın bu katkısı bilimselliği gerçekle örtüşme bağlamından çıkararak, bir metot sorunu haline getirmiştir. Bilimsel olanın niteliği bundan sonra metotta aranacaktır.

3.4. Bilim Felsefesinden İktisat Metodolojisine: Mill Problemi

Bilim felsefesi tartışmaları açısından John Stuart Mill denildiğinde akla gelen ilk şey, şüphesiz tümevarım ilkeleridir. Bacon, *Novum Organum* (1620) isimli kitabıyla Mill'den önce tümevarımsal metodu ortaya koymuş olsa da, tümevarımın ilkeleri üzerine bütüncül çerçeveyi ortaya koyan Mill'dir.

Mill, tümevarımın farklı metotları olduğunu belirtmektedir. Bu metotlar uyuşma metodu (*method of agreement*), farklılık metodu (*method of difference*), tortu metodu (*method of residues*) ve birlikte değişim metodu (*method of concomitant variation*) olarak sıralanmaktadır (Mill, 1882:253-264). Mill Deneysel Araştırmanın Dört Metodu isimlendirmesi ile söz konusu dört metot ile, uyuşma ve farklılık metotlarının birleşimine, beşinci metot olarak yer vermiştir (Hasırcı, 2005).

Bunlardan uyuşma metodu; incelenen bir sonucun muhtemel nedenleri ortaya konulduğunda, aynı sonucu veren durumlarda yer alan tek ortak nedenin, o sonucun nedeni olduğunu ortaya koyan metottur. Farklılık metodu ise muhtemel nedenlerden biri ortadan kalktığında sonuç gerçekleşmiyorsa, o nedenin söz konusu olgunun asıl

nedeni olduğunu ifade etmektedir. Tortu metodu ise daha önce elde edilmiş tümevarım yargılarını kullanarak bilinen nedenlerin çıkartılması ve böylece kalan diğer nedenlerin o olgunun nedeni olduğunun ortaya konulmasıdır. Birlikte değişim metodu ise ısı ve hacim örneğinde olduğu gibi, fenomen ve muhtemel nedeni birbirinden tamamen ayırmanın imkansız olduğu durumlarda, muhtemel neden ve fenomenen birindeki değişimin diğerinde de değişime neden olduğunu gözlemleyerek elde edilen tümevarım ilkesidir. Uyuşma ve farklılık metotlarının bir arada kullanılması ise son tümevarım metodudur.

Mill, Hume'un yapmış olduğu tümevarım eleştirisinin aksine, tümevarımı oldukça güçlü bir bilimsel yöntem olarak değerlendirmektedir (Buğra, 2013:127-128). Dikkat çekici olan ise Mill'in Hume'un tümevarıma ilişkin eleştirilerine herhangi bir atıf yapmamasıdır. Hume evrenin aynı ve değişmez olduğu kabulüyle, bir olayın, aynı nedenler sağlandığı takdirde yeniden gerçekleşeceği hipotezini tümevarımın temeline yerleştirmekte ve Hume'un nedensellik eleştirisini göz ardı etmektedir (Hausman, 1984).

Mill sistematikleştirdiği tümevarım ilkeleri ile doğa bilimlerinin metodunu ortaya koymuştur. Ancak Mill tümevarımın sosyal bilimlere uygulanamayacağını düşünmekte ve iktisadın tümevarımsal metodu kullanmak için basitleştirmelere çok fazla ihtiyaç duyacağını belirtmektedir. Mill iktisadın öncüllerini, iç gözleme dayanan psikolojik savlar ile doğrudan deneyle doğrulanmış teknik savlar olarak gruplandırmıştır. Söz konusu öncüller, nedensel faktörlerin nasıl çalıştığını göstermektedir. Eğer sadece nedensel faktörler çalışıyorsa, iktisadın sonuçları güvenilir olacaktır. Çünkü sonuçlar öncüllerinden çıkarımla elde edilebileceklerdir. Ancak Mill gerçekte, iktisatçıların elde ettikleri sonuçlara şüpheyle yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü birçok etken kuramın dışında bırakılmaktadır. Başka bir deyişle bir kuram ne kadar kusursuz olursa olsun, iktisatçının öngörülleri hatalı olabilmektedir. Bu da ekonomiyi hipotetik yani varsayımsal yapmaktadır. Bu yaklaşım iktisadi yasaların ancak eğilimleri yansıtabileceği, yani iktisadın bir eğilimler bilimi olabileceği yargısını doğurmaktadır. Mill iktisadın varsayımsal karakterini böylece ortaya koymaktadır. İktisadın varsayımsal olması, soyutlamalar ve tümevarım metodunun kullanılması durumunda iktisatçının ve metodunun gerçeklikten fazlasıyla uzaklaşmasına neden olacaktır. Bu nedenle iktisat ve diğer sosyal bilimler doğa

bilimleri ile aynı metodu kullanamayacaktır. Yani Mill metodolojik monizmi²¹ reddetmek durumunda kalmış ve iktisadın metodunun tündengelimsel olduğu sonucuna ulaşmıştır (Hausman, 1984).

Ancak burada dikkat çekilmesi gereken husus, Mill'in tündengeliminin saf bir tündengelim olmadığıdır. Mill tündengelimin aşamalarını, olguları etkileyen temel yasaların belirlenmesi, bu yasalardan tündengelimle birtakım sonuçlara ulaşılması ve sonuçların gerçekleştirilen gözlemlerle karşılaştırılması olarak sıralamıştır. Bu aşamalardan sadece ikincisi tam anlamıyla tündengelim olarak nitelendirilebilir (Buğra, 2013:130). Yani Mill'in sosyal bilimlerin metodu olarak nitelendirdiği tündengelim metodu da, tümevarımla bezenmiş durumdadır. Mill'in ortaya koymuş olduğu bu yaklaşım temelde iktisadın yöntemini "mecburen" apriori olarak görmesine dayanmaktadır. Mill iktisadın yönteminde deneye yer olmaması ve iktisadi olguların karmaşık niteliğini göz önüne alarak iktisadın yönteminin aposteriori olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Cozic, 2015).

Mill öncüllerin iyi desteklenmiş olması ve sapma ve müdahalelerden soyutlandığında, sonuçların öncüllerden çıkarsanabilir olması nedeniyle iktisadı saygın bir bilim olarak görmektedir (Hausman, 1984). Öte yandan iktisat, Mill'in güçlü bir bağlılık duyduğu ampirizmin beklentilerini, sonuçlarının çoğu zaman kesin olmaması (*inexact*) ve tahminlerin çoğunun test edilememesi ya da pratikte çürütülmesi nedeniyle karşılayamamaktadır. Bu durum Mill'in iktisat ve ampirizmi bir araya getirme çabasını oldukça zorlaştırmıştır (Hausman, 1984). Hausman (1984) iktisat ve ampirizmin bağdaştırılması çabasını *Mill problemi* olarak kavramsallaştırmıştır.

Cozic (2015:9), Mill probleminin felsefi bir pozisyon olarak ampirizmin ötesine geçerek, aslında bir bilim olarak iktisadın niteliğini sorguladığını ifade etmektedir. İktisadın kimi öncüllerinin açıkça yanlış olması, iktisadın varsayımlar üzerine bina edilmesi, iktisat kuramları ile ampirik veriler arasındaki uyumsuzluk gibi konular, iktisadın metodolojik olarak ampirik bilim standartlarını sağlayıp sağlayamadığının sorgulanmasına neden olmakta ve tesis edilmeye çalışılan iktisat-ampirizm ilişkisini

---

²¹ Metodolojik monizm-metodolojik düalizm tartışmaları sosyal bilimlerin yönteminin doğa bilimleri ile aynı olup olmadığını ele almaktadır. Metodolojik monizmi savunanlar sosyal bilimlerin doğa bilimleri ile aynı metodu kullanması gerektiğini düşünürken, düalist yaklaşım metodların farklı olması gerektiğini savunmaktadır.

henüz başlangıçta zora sokmaktadır. Tüm bu sorular ise ayırım problemi (*demarcation problem*), teori ve pratik ilişkisi ve bilimsel ilerlemenin doğası gibi bilim felsefesi problemlerini iktisat felsefesi tartışmalarına taşımakta²² ve iktisatta metot sorununu iktisadın kalbine yerleştirmektedir.

Bu yönüyle Mill problemi, bir yandan bilim felsefesi tartışmalarında iktisadın daha fazla yer almasına neden olurken, bir yandan da iktisatçıların bilim felsefesi tartışmalarına kayıtsızlık gösterme lüksünü ellerinden almıştır. Başka bir deyişle iktisatta metot tartışmaları gözünü hemen her zaman bilim felsefesi tartışmalarından ayıramayacaktır.

3.5. Mantıksal Pozitivizm

Mantıksal pozitivizm hem bilim felsefesi tartışmalarını hem de iktisat metodolojisi tartışmalarını derinden etkilemiştir. Hareket 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında pozitivizmin farklı bilim adamlarınca ortak bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesi ile ortaya çıkmış ve Viyana Çevresi adını almıştır. Ernst Mach, Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein söz konusu düşünce üzerinde etkili olan isimlerdir. Moritz Schlick etrafında bir araya gelen, Otto Neurath, Herbert Feigl, Rudolf Carnap, Hans Reichenbach, Carl Hempel gibi düşünürler akımın temsilcileri arasındadır. 1929 yılında yayınlanan *Dünyanın Bilimsel Kavranışı: Viyana Çevresi*²³ isimli kitapçık, mantıksal pozitivizmin manifestosu niteliğindedir. Klasik bilim anlayışının mantıksal pozitivizm şemsiyesi altında hayatını sürdürmesi hareketi metot tartışmalarının odağına yerleştirmektedir. Sonraki dönemlerde ortaya çıkan bilimsel yaklaşımların çoğu, egemen karakteri nedeniyle mantıksal pozitivizm ile hesaplaşmak durumunda kalmış ve bu durum da metodoloji metinlerinde mantıksal pozitivizme yoğun bir şekilde yer verilmesine yol açmıştır (Caldwell, 1994)).

---

²²Cozic tüm bu çağrışımları göz önünde bulundurarak Mill probleminin geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiği düşüncesiyle, problemin “genelleştirilmiş” yönüne dikkat çekmekte ve “*generalized problem*” isimlendirmesini gündeme getirmiştir (Cozic, 2015). Cozic(2015) ayrıca Mill probleminin bugün hem uygulamada hem de iktisat felsefesi kapsamında, tüm iktisatçılarınca paylaşılan ortak bir cevabın olmadığını belirtmekte ve Marksist ve Ortodoks iktisat okullarının varlığını buna delil olarak göstermektedir. Özellikle iktisat felsefesi tartışmalarında söz konusu tutum farklılıklar daha da belirginleşmektedir.

²³ Söz konusu kitapçık Viyana Çevresi üyelerinin katkılarıyla Otto Neurath tarafından kaleme alınmış ve Hans Hahn ile Rudolf Carnap tarafından yayına hazırlanmıştır.

Mantıksal pozitivistizmin temelinde şüphesiz klasik pozitivist anlayış yer almaktadır. Pozitivistizm ampirist geleneğe dayanan, bilginin kaynağını duyu ve tecrübeler olarak gören, bu nedenle de deneylerden tümevarım metoduyla yasalara ulaşıldığını kabul eden ve metafiziği dışlayan bir yaklaşım olarak özetlenebilir. Pozitivist düşünce Bacon, Galileo, Descartes, Leibniz ve Hume gibi düşünürlerin katkılarından beslenmiş ve Auguste Comte ile olgunluğa ermiştir. Comte insanlığın ve düşünme biçimlerinin belli aşamalardan geçtiğini öne sürmektedir. Bu aşamalar Teolojik Hal, Metafizik Hal ve Pozitif Hal'dir. İlk aşama olan Teolojik Hal'de, önce fenomenler irade sahibi olarak nitelendirilirken, bu yaklaşım en sonunda Tanrı fikrine ulaşmaktadır. Bu evreden sonra somut varlıklar ve soyut kavramlar arasında ilişki kurulan Metafizik Hal'e geçilmektedir. Bu aşamada fenomenlerin bilinçli olduğu düşünülmemekte, ancak soyutlamalar gerçek varlıklara oldukça benzeyen şekilde ele alınmaktadır. Yani evren bazı prensipler ve eğilimlerle varlığını sürdürmekte ve bu prensipler daha çok gerçek bir varlık olarak görülmektedir. Son aşama ise metafiziğe yer bırakılmayan Pozitivist Hal'dir²⁴. Pozitif Hal ile birlikte teolojik ve metafizik açıklamalar bir kenara bırakılmakta ve bilim, teolojik ve metafizik halden arınmış bir biçimde, evrende gözlenen olayları pozitif bir biçimde açıklamaktadır (Weber, 1998:396-398).

Comte söz konusu yaklaşımın bir sonucu olarak bilimsel metodu ortaya koymuştur. Comte birtakım gözlem ve deneylerden elde edilen gerçeklerin bir araya getirilmesi ile betimleyici kanunlara ulaşılacağını belirtmiş ve bilimsel bilginin çerçevesini bu şekilde çizmiştir. Düşünür böylece rasyonel düşünceye ve tümevarıma vurgu yaparak, kendisinden sonraki dönemde yerleşik bilim anlayışının öncülüğünü yapmıştır. Comte'un ortaya koymuş olduğu yaklaşım açıkça mantığa dayanan matematik haricinde tüm bilimler için genel geçer bir metot olarak değerlendirilmiş (Beed, 1991) ve bu anlayış zamanla klasik bilim anlayışı olarak nitelendirilebilecek bir konuma yükselmiştir.

Mantıksal pozitivistizm ise ana özellikleri yukarıda bahsedilen klasik pozitivist yaklaşımın dil ve mantık ön plana çıkarılarak 20. yüzyılda yeniden yorumlanması olarak ifade edilebilir. Her ne kadar mantıksal pozitivistizm denildiğinde tek bir tutum anlaşılrsa da, mantıksal pozitivistizmin birbirinden oldukça farklı alanlarda birçok bilim adamınca paylaşılan bir takım ortak değer ve düşüncelerden oluştuğunu söylemek

---

²⁴ Bu yaklaşım Üç Hal Kanunu olarak da isimlendirilmektedir.

daha doğru olacaktır. Viyana Çevresi düşünürleri bilimin muğlak ve metafiziğe dayalı unsurlardan arınmış, fizik alana ve duyulara bağlı, deneyle doğrulanarak ilerleyen ve farklı alanlarda derinleşmeye değil, tüm alanlarda açık, yüzeysel, herkesçe kavranabilir bir genel gerçeklik ortaya koyduğu yaklaşımını paylaşmışlardır (Güzel, 2014:74-75).

Mantıksal pozitivism bilimi bütünleşik, tek bir sistem olarak görmektedir. İlk defa Otto Neurath tarafından *unity of science* olarak isimlendirilen bu anlayış, Carnap tarafından mantıksal analize dayandırılmıştır. Carnap (1966) bilimin yalnızca mantıksal analizle yapılabileceğini, tek bir metodu olan bilimin de aslında tek, bütünleşik bir sistem olduğunu belirtmektedir. Farklı bilim dalları arasındaki farklılık ise yalnızca kullanılan alt dillerdeki farklılığa dayanmaktadır. Mantıksal pozitivistler yayınlamış oldukları bildiride, bilimi birbirinden ayrı çalışma alanları olarak değil, tüm bilim alanlarının bir araya gelerek oluşturduğu, bileşik, tek bir bütün olarak gördüklerini belirtmektedirler²⁵. Tek bir bilim anlayışı ise doğal olarak tek olan bilimin tek bir metodu olacağı sonucunu zorunlu kılmakta ve metodolojik monizmi gündeme getirmektedir.

Mantıksal pozitivismin karakterini oluşturan temel noktaların bilim-metafizik ayrımı, ampirizm ve doğrulama olduğu söylenebilir. Bu durum başta Mach'ın düşüncelerine dayanmaktadır. Mach bilimsel ifadeler için doğrulanabilir olma kriterini merkeze almış, tüm fenomenlerin duyumlara indirgenebileceğini belirtmiş ve ancak duyusal gözlemlere indirgenebilecek ifadelerin ampirik ifadeler olabileceğini öne sürmüştür. Mach ayrıca metafizik varlıkların gözlenemedikleri için gözleme dayalı cümlelerle betimlenemeyeceğini belirtmiş, böylece metafiziği bilim ve felsefenin dışına itmiştir (Demir, 2016:43). Russell'in sembolik mantığa ve sembolik mantığın ampirik araştırmalara uygulanmasına ilişkin çalışmaları ile Wittgenstein'in matematik ile ampirizmi bağdaştıran ve Viyana Çevresinde çokça tartışılan katkıları da mantıksal pozitivist düşüncenin şekillenmesinde etkili olmuştur (Caldwell, 1994:11-12).

Viyana Çevresi üyeleri birbirinden birçok noktada ayrışabilmekle birlikte, Çevrenin genel olarak paylaştığı prensipler; anlamlılık ölçütü, doğrulanabilirlik ilkesi,

---

²⁵ Bu amaçla ABD'de *International Encyclopedia of Unified Science* isimli bir dergi çıkarılmıştır ve 1938-1939 yıllarında iki sayısı yayınlanmıştır.

karşılaşım (tekabüliyet) kuralı ile olgusal ve mantıksal doğrulama ayırımı olarak sıralanabilir (Demir, 2016:45-51).

Mantıksal pozitivism her şeyden önce bir önermenin anlamlılığını dikkate almaktadır. Bir önerme olgusal bir dille ifade edilmediği durumda bilimsel bir bilgi içermeyecek, bu nedenle de bilimin konusu olmayacaktır. Anlamlılık ölçütü doğrulanabilirlik ilkesi ile bir arada değerlendirilmelidir. Doğrulanabilir olan, olgusal niteliğe sahip, deney ve gözlemlenilebilir önermelerdir. Anlamlı önermeler ya totolojik ve kendisiyle çelişen analitik önermelerdir, ya da deneyle (kanıtla) doğrulukları sorgulanan sentetik önermelerdir. Bu yaklaşım analitik önermelerin aynı zaman da apriori olarak, sentetik önermelerin ise aposteriori olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Analitik apriori önermeler, totolojik karakterleri nedeniyle doğrulanabilirlik alanının dışına çıkmakta ve herhangi bir bilgi sağlamamaktadır (Caldwell, 1994:13).

Anlamlılık ölçütüne göre; bir önermenin anlamlı olması için doğrulanabilir olması gerekmektedir. Eğer bir önermenin doğrulanması mümkün değilse anlamsızdır. Yani analitik ve sentetik yargıların dışında kalan önermeler değerlendirme dışı kalmakta ve anlamsız olarak nitelendirilmektedir. Metafizik önermeler bu nedenle anlamsız olarak nitelendirilmektedir. Analitik apriori önermeler ve metafizik önermeler dışarıda bırakıldığı için, bilimin konusu ancak deneyle doğruluğu sınanabilen sentetik önermeler olmaktadır. Bu yaklaşım ampirizmi ve sentetik aposteriori önermeleri mantıksal pozitivismin bilim anlayışının merkezine yerleştirmekte ve bir önermenin anlamlılığını doğrulanabilir olması ile ilişkilendirmektedir (Caldwell, 1994:13).

Anlamlılık ve doğrulanabilirlik ilkesi bir arada değerlendirildiğinde mantıksal pozitivistlerin metafiziğe ve felsefeye bakışı daha iyi anlaşılacaktır. Mantıksal pozitivismin metafiziğe ilişkin tutumu, metafiziği kökten reddeden klasik pozitif anlayıştan farklılaşmaktadır. Metafizik ve etiğe ilişkin önermeler olgusal bir gerçeklik taşımadıkları için doğrulanmamakta, dolayısıyla bilime konu olamamaktadır. Dolayısıyla mantıksal pozitivism metafiziği değerlendirme dışı, kayıtsız kalınması gereken bir alan olarak nitelendirmektedir. Bu yaklaşım ise Viyana Çevresini fizik-metafizik ve bilim-bilimdışı ayırımına götürmektedir. Çevre üyeleri metafiziğe felsefenin kapılarını kapatmış ve felsefenin sadece ampirik bilimlere konu olabilecek mantıksal analizlerle ilgilenmesi gerektiğini benimsemişlerdir. Başka bir deyişle

felsefe mantıksal analizi kendine görev edinen ve konusu ampirik, pozitif bilimlerden oluşan bir alan olarak tanımlanmıştır (Caldwell, 1994:13-14)²⁶.

Mantıksal pozitivismın bir diğer prensibi ise karşılaşım (tekabüliyet) kuralıdır. Karşılaşım kuralı bir bilimsel kuramın, olgusal gerçekliğe dayanması, olgusal gerçeklik haricinde herhangi bir bilgi içermemesi, kavramsal çerçevenin açık bir matematiksel mantıkla oluşturulması ve gözlemsel ifadelerle indirgenebilmesini ifade etmektedir (Demir, 1993:88-89). Bu kural bilimsel kuramlar ve olgusal gerçeklik arasında bire bir örtüşme olması gerektiğine vurgu yaparak, bilimsel kuramlardan metafizik öğelerin arındırılması gerektiği düşüncesinin de arka planını oluşturmaktadır.

1920’li ve 1950’li yıllar arasında metodoloji tartışmalarında belirleyici olan ve bilimsel metoda ilişkin klasik görüşü kemikleştiren mantıksal pozitivismın klasik bilim anlayışı, Popper, Kuhn, Lakatos ve Feyerabend gibi önde gelen isimlerce ciddi bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Ancak tüm bu eleştiriler sonrasında herkesçe kabul edilen bir ortak kavramsal çerçeve ortaya konulamamıştır (Blaug, 1993). Sonraki bölümlerde yeri geldikçe iktisatta metod tartışmaları açısından mantıksal pozitivism ve metod tartışmalarında önemli bir yer tutan mantıksal pozitivism eleştirilerine yer verilecektir. Ancak tüm bu eleştiriler arasında bu tezin de konusunu oluşturan ve mantıksal pozitivismı en ağır darbeyi vuran Popper’in bilim felsefesinin irdelenmesi büyük önem taşımaktadır. Popper’in bilim felsefesinin anlaşılması hem bilim felsefesi tartışmaları açısından bir kırılmaya neden olması, hem de iktisat metodolojisinde bilim felsefesi tartışmalarının sistematik olarak yer bulmasına yol açması nedeniyle önemlidir.

---

²⁶ Mantıksal pozitivismın metafiziğe karşı oldukça sert tutumunun ve ampirizme olan kesin bağıllığının temelinde, şüphesiz ortaya çıktığı dönemin etkisi büyüktür. Sübjektivist düşünce akımlarının ve faşizmin öncü seslerinin yaygınlaştığı, akıl dışı öğelerin toplumda revaç bulduğu, toplumsal değerlerle gündelik yaşamı ayırdığı bir dönem, “topyekûn bir temizlik hareketi” olarak değerlendirilebilecek mantıksal pozitivismın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Buğra, 2013: 182-183). Ortaya çıktığı dönemin özellikleri değerlendirildiğinde, mantıksal pozitivismın tepkisel niteliği daha iyi anlaşılacaktır.

4. POPPERGİL BİLİM FELSEFESİ VE METOT

Felsefi öğretiler genellikle birden çok düşünürün katkısıyla ortaya çıkmaktadır. Söz konusu katkılar öğretilerde kimi zaman keskin değişimlere neden olmakta, kimi zaman da mevcut yapının içerik ve kapsamının iyileştirilmesini sağlamaktadır. Ancak bilim felsefesinde Poppergil düşüncenin, özelden de yanlışlamacılık yaklaşımının ana omurgasının Karl Popper'e ait olduğu iddia edilebilir. Örnek vermek gerekirse, mantıksal pozitivizm denildiğinde, Schlick, Carnap, Reichenbach ve Hempel gibi isimlerin katkıları göz ardı edilmeyecek şekilde önem kazanırken, Popper'in bilim felsefesine damga vuran yanlışlanabilirlik yaklaşımının temelini tek başına oluşturduğu görülmektedir (Baert,2013:91).

Popper'in bilim felsefesini oluşturan yaklaşımların tam bir bütünsellik sergilediği söylenemez. Ancak Popper'in bilim felsefesi (I) eleştirel akılcılık, (II) durumsal çözümleme ve (III) yanlışlamacılık kavramları etrafında gelişmiştir. Yanlışlamacılık fizik bilimleri ile metafiziği birbirinden ayırma görevini, durumsal analiz sosyal bilimlerin nasıl yapılacağını, eleştirel akılcılık ise, bu ikisini bir araya getirerek bütüncül bir bilimsel tavrı ifade etmektedir (Yay, 2009:16).

4.1. Popper'in Tümevarıma Eleştirisi

Popper metodolojisinin temellerini ortaya koyduğu Bilimsel Araştırmanın Mantığı isimli kitabının ilk bölümünde, bilgi mantığının temel görevinin, ampirik bilimlerin araştırma yöntemini çözümlenmek olduğunu ifade etmektedir (Popper,2015:51). Bu amaçla da önce neyin bilimsel ya da ampirik bir bilim olarak nitelendirilebileceği sorusunu öne çıkarmaktadır. Başka bir deyişle, bilim olanla bilim olmayan arasında ayırım yapmak / sınır çizmek Popper'in bilim felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Söz konusu problem bilim felsefesinde "sınır çizme problemi" (*demarcation problem*) olarak isimlendirilmektedir.

Popper'den önce Viyana çevresinin bilim felsefesinde ve bilim dünyasındaki etkinliği, klasik diyebileceğimiz bir bilim anlayışı oluşturmuştur. Bu anlayışa göre bilim insanı karşılaşmış olduğu problemlere bir çözüm olarak birtakım hipotezler ortaya atmakta ve bunları deney ve gözlemlerle ampirik olarak sınanmaktadır. Deney ve gözlem sonuçları hipotezleri doğruladıkça bilim insanının ortaya koymuş olduğu yargının

doğru olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Açııkça görülmektedir ki; mantıksal pozitivizmin bilim anlayışının temelinde tümevarım ve doğrulamacılık yer almaktadır. Viyana çevresi üyelerine göre ampirik bilimlerin metodu tümevarımdır. Yani zel önermelerden evrensel önermelere deney ve gözlemlerle varmak mümkündür (Demir, 1993).

Popper Viyana Çevresinin bu yaklaşımını kabul edemeyeceğini belirterek, tümevarım sorununu da beraberinde getireceğini belirtmektedir. Daha önce bahsedilen Hume'un ortaya koymuş olduğu nedensellik eleştirisine mantıksal pozitivizm bir cevap üretememiştir. Popper'e göre özel önermelerden hareket ederek evrensel önermelerin mantıksal açıdan doğru olduğu sonucuna ulaşmak mümkün değildir (Popper, 2015:51). Bu problem tümevarımsal çıkarımların geçerliliğine ciddi bir eleştiri getirmekte ve deneyimlerin tümevarımsal çıkarımları ampirik olarak geçerli kılamayacağını ortaya koymaktadır. Popper tümevarım ilkesinden günlük yaşamda kimsenin kuşku duymadığı ve tüm bilimlerin bu metodu halihazırda benimsediği eleştirisine, tüm bilimlerin bir gün yanılabilirdiğini söyleyerek cevap vermekte ve daha da ileri giderek, tümevarımı gereksiz ve mantıksal tutarsızlıklara yol açan bir metot olarak nitelendirmektedir (Popper, 2015:52-53).

Popper tümevarım ilkesinin getirdiği zorluk ve tutarsızlıkları aşmanın oldukça zor olduğunu ortaya koymaktadır. Her şeyden önce tümevarım ilkesinin niteliğini irdelemek gerekmektedir. Tümevarım zorunlu olarak evrensel bir ilke olmak durumundadır. Çünkü tümevarım ampirik olarak doğrulanmak istenirse, yani tümevarım ampirik bir ilke olarak ele alınır, ilkenin savunulmasında tümevarımsal çıkarımlara ihtiyaç duyulacak, bu çıkarımlar için daha üst basamakta bir tümevarım ilkesine müracaat etmek gerekecek, bu durum da sonsuz geri gitmeye neden olacaktır. Bu problemi aşmak pek mümkün görünmektedir. Kant'ın tümevarım ilkesini (nedensel ilke) apriori kabul ederek, sentetik yargıları apriori olarak savunma çabası da bu anlamda başarısızdır (Popper, 2015:53).

Popper tümevarımı ilkesinin olasılıksal olarak ele alınmasını da kabul etmemektedir. Tümevarımın savunucularından bazıları (Reichenbach), tümevarımın her zaman doğru sonucu vermese dahi, "belirli bir ölçüde kesinlik ya da olasılık" taşıdığını, bir takım olasılıksal çıkarımlara imkan tanıdığını belirtmektedirler. Ancak Popper bu yaklaşımı

da sonsuz geri gitmelere yol açacağı, ya da apriorizmi gerektireceği gerekçesiyle reddetmektedir (Popper, 2015:54).

Popper tümevarıma yönelttiği bu eleştiriler sonrasında, kendi görüşünü, *sınamanın tümdengelimsel metodu (deductive method of testing)* tanımlamasıyla ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de ilk işi *bilgi ruhbilimi (psychology of knowledge)* ve *bilgi mantığı (logic of knowledge)* arasında bir ayırım yaparak, ruhbilimciliği dışlamak olmuştur.

Popper bir kuramın nasıl ileri sürüldüğünü, kuramın akla nasıl geldiğini sorgulamanın ruhbiliminin alanına girdiğini, bilgi mantığının olguların sorgulanması ile değil, gerçekliliğin sorgulanması ile ilgilenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım bilgi mantığının, ideanın nasıl ortaya çıktığını değil, önermelerin mantıksal irdelenmesindeki metot ve sonuçlara eğilmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Popper bu yaklaşımıyla ideanın nasıl ortaya çıktığını değil, ancak ideanın sınama sürecinin bilgi olarak kabul edilebileceğini söylemektedir. Sonuç olarak Popper Bergson'a her buluşta yaratıcı bir sezginin bulunduğu noktasında katılırken, odak noktasını metot olarak belirlemektedir (Popper, 2015:55-56).

Henüz doğruluğu sınanmamış, idea, hipotez ve kuramsal yapıların tümdengelimsel metotla sınanmasında tümdengelimle ulaşılan vargılar kullanılmaktadır (Popper, 2015:56). Popper'in "tümdengelimsel sınama" olarak isimlendirdiği bu metot dört aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle sınanan sistemin kendi içinde bir çelişki bulunup bulunmadığının anlaşılması amacıyla vargılar mantıksal açıdan kendi aralarında karşılaştırılmakta, bu adımı kuramın ampirik nitelikte olup olmadığına ilişkin biçimsel irdeme takip etmekte, kuram bilimsel ilerleme açısından önemini tespiti amacıyla diğer kuramlarla karşılaştırılmakta ve vargılar ampirik olarak sınanmaktadır. Bu aşamada ortaya konulan kuramın teknik ve pratik uygulamalarla ne derece tutarlı olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır. (Popper, 2015:56-57).

Popper'in dört aşamada özetlemiş olduğu tümdengelimsel sınamanın son basamağı olan ampirik sınamaların kendi içinde tümdengelimsel bir karakter sergilemesi de önemlidir. Popper ortaya konulan kuramdan ampirik olarak sınanabilir, basit ve uygulanabilir tekil kestirimlere tümdengelimsel olarak ulaşıldığını ve bu kestirim ya da vargıların doğruluğunun da deneylerle sınanıldığını belirtmektedir. Bu sınama sonucunda vargıların doğru ya da yanlış olduğuna karar verilmektedir. Ancak burada

Popper'in dikkat edilmesi gereken vurgusu, bir tekil vargının doğrulanması ile bir kuramın doğruluğuna ulaşılmaması, sadece kuramın bir sınavı geçmiş olduğudur. Söz konusu kuram ancak geçici bir süre için doğrulanmıştır ve yanlışlanması mümkündür. Ampirik sınama sonucu olumsuz ise, vargının yanlışlanması, kuramın da yanlışlanması anlamına gelecektir (Popper, 2015:57).

Popper Bilimsel Araştırmanın Mantığında amacının tündengelimsel metodu en ince ayrıntısına kadar inceleyip çözümlenerek, tündengelimsel metodun her tür epistemolojik soruya yanıt verebileceğini göstermek olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bunun doğal bir sonucu olarak da, "tümevarım mantıksal sorunu" olarak nitelendirdiği tümevarımsal mantığında *tümüyle dışlanabileceği* ifade etmektedir (Popper, 2015:57).

Popper ampirik kuramların 3 temel özelliği olduğunu belirtmektedir. Bunlar; kuramın sentetik olması, sınır çizme ayırıcısına göre fizikötesi olmaması ve diğer açıklayıcı kuramlardan daha iyi ve üstün bir karakter sergilemesi olarak sıralanmaktadır (Popper, 2015:63). Kuramların arasında hangisinin daha iyi olduğuna ilişkin değerlendirme ve seçim ise deneyim ile sağlanacaktır. Bu yaklaşım tümevarımsal metotta olduğu gibi deneyimi merkeze almakta ve yine bu nedenle bilim felsefesindeki Poppergil duruşun, pozitivizmden farklı olmadığı yorumlarına yol açmaktadır.

Popper'in tümevarımsal mantığı reddetmesi ya da doğrulanabilirliği dışlaması, doğrulanamayan önermelerin nasıl ampirik olarak kabul edilebileceği problemini ortaya çıkarmıştır. Popper tümevarımsal doğrulamacı yaklaşımdan ayrıldığını ancak bunun deneyimi dışlamak anlamına gelmediğini belirtmekte ve doğrulanamayan ampirik karakterli önermelerin bu özelliğinin, yine *deneyimle* ortaya konabileceğini belirtmektedir (Popper, 2015: 64). Popper bir kuramsal dizgenin bilimsel olması için yanlışlanabilir olması gerektiğini, bilimsel bir kuramın ampirik olarak doğrulanmasının değil, mantıksal biçimine bakılarak, metodolojik olarak sınanabilmesi ve yanlışlanabilmesi gerektiğini belirtmektedir. Popper buna örnek olarak da, "Yarın burada yağmur yağacak ya da yağmayacak." önermesinin ampirik olmadığını, ancak "Yarın burada yağmur yağacak." önermesinin, yanlışlanabilir olduğu için ampirik olduğunu vermektedir (Popper, 2015:65).

Popper yanlışlanabilirliğin bir anlam ölçütü olmadığına, sadece sınır çizme ölçütü olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü Popper'in mantıksal pozitivizme karşı duruşunda da, anlamlılığın bir sınır çizme ayırıcısı olarak kullanılmasına karşı çıkışı önemli bir

çıkış noktasıdır. Popper açıkça yanlışlanabilirliğin anlamlı-anlamsız ayrımı değil, anlamlı dil kullanımını içerisinde yanlışlanabilen ve yanlışlanamayan şeklinde bir ayrım yaptığını ifade etmektedir. Açıkça belirginleştirdiği bu duruşu nedeniyle yanlışlanabilirliğin bir anlam ölçütü olduğu görüşünü “*masal*” olarak nitelendirmektedir (Popper, 2015:64).

Popper yanlışlanabilirliğe yöneltilebilecek başlıca eleştirilere kitabında cevap vermeye çalışmıştır. Bunlardan birincisi, bilim adamının kendi kuramını yanlışlamaya değil, olumlamaya çalışacağı, ampirik bilimlerin ortaya koyduğu iddianın olumluluğu ortaya çıkarmak amacıyla olduğu, çürütülebilirliği merkeze almayacağı eleştirisidir. Popper’in bu eleştiriye cevabı bilimsel önermelerin, olası özel önermelerle ne kadar çelişirse, o kadar açıklayıcı olduğudur (Popper; 2015:65).

Popper’in cevapladığı bir diğer eleştiri ise, evrensel önermelere ulaşmakla ilgili tümevarıma yapılan eleştirinin, Popper’in ortaya koyduğu tümdengelsel metoda yöneltmesidir. Popper bu eleştiriye cevaben doğrulanabilirlik ve yanlışlanabilirlik arasında tam bir asimetri bulunduğu, pekala evrensel önermelerden özel önermelere ulaşamayacağı ancak evrensel önermeler ile özel önermelerin çelişebileceği, bu nedenle de tümdengelsel metotta özel önermelerin yanlışlanabileceğini belirtmektedir (Popper; 2015:66)²⁷.

Popper’in diğer itirazlara göre daha dikkate değer bulduğu üçüncü görüş ise, kuramsal bir dizgenin yanlışlanmasının, ad hoc yardımcı varsayımlar ya da ad hoc değiştirilmiş tanımlarla imkânsız hale getirilebileceğidir. Çünkü yanlışlanabilen deneyimler ve mantıksal tutarsızlıklar kuramın dışına itildiği takdirde, yanlışlanabilirlik etkisizleşecektir. Popper bu yaklaşımın gerçeğin peşindeki bilim adamı için doğru olmasa da pekala mantıken mümkün olduğunu kabul etmekte, ancak bu eleştiriye yanlışlanabilirlikten vazgeçmeyi gerektiren bir itiraz olarak kabul etmemektedir. Popper bu problemin dışlanarak ampirik metoda odaklanması gerektiğini belirtmektedir. Eğer ampirik metotta tutarsız sistemlerden kurtulmak değil de, en fazla tutarlılığı olan sistemin arayışı benimsenirse, böyle bir problemle karşılaşılmayacaktır (Popper; 2015:66).

---

²⁷ Ancak bu yaklaşım açıkça içinde bir tümevarımsal mantık bulundurmaktadır. Popper bunu reddetmemekte ve “tümevarımsallığa kayan tümdengelsel çıkarım biçimi” olarak nitelendirmeyi yeğlemektedir. (Bkz. Popper, 2015: 65)

Popper sınır çizme ayraçının, bir yandan deneyimi ampirik bilimlerin merkezine yerleştiren pozitivist anlayışla, doğa yasalarının geçerliliğini yadsıyan Hume problemi arasındaki ikilemin çözüldüğünü iddia etmektedir. Daha sade ifade etmek gerekirse, Popper yanlışlanabilirliğin Hume problemini çözdüğü iddiasındadır (Popper; 2015:66).

4.2. Eleştirel Akılcılık

Popper ortaya koymuş olduğu yaklaşım eleştirel akılcılık olarak isimlendirilmektedir. Popper için bilimsel metodun temelinde eleştirinin rolü büyüktür (Demir, 1993:106).

Eleştirel akılcılığın temelinde, bilimin, doğruluğu tam anlamıyla ispatlanmış bir takım bilgilerin birikmesi ile oluştuğu düşüncesi yerine, bilim adamının elde ettiği tüm sonuçlara eleştirel bir biçimde yaklaşması gerektiği ve bilimdeki ilerlemenin de söz konusu eleştiriler ile sürekli daha iyi açıklayıcılar elde etmek olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Başka bir deyişle bilim doğruların değil, eleştirelliğin bir sonucudur. Eleştirel akılcılığın temelinde mantıksal pozitivistmin ortaya koymuş olduğu, katı ve dogmatik olarak da nitelendirilebilecek, doğrulamacı-tümevarımcı bilim anlayışının eleştirisinin yer aldığı görülmektedir (Yay, 2009).

Popper'e göre bilim insanı sadece deneyim ve gözlemle değil, aynı zamanda içgüdü ve sezgiyle de hareket ederek bilim yapmaktadır. Bu tutum henüz başlangıçta Popper'in mantıksal pozitivistlerden ayrıştığını göstermektedir. Popper bilim insanlarından önyargılarının farkına varmasını, şüpheli olmasını ve bir alçakgönüllülükle ortaya koyduğu kuramların yanlış ya da hatalı olabileceğini kabul etmesini beklemektedir. Popper bu beklentisini, "entelektüel alçakgönüllülüğe bir çağrı" olarak tanımlamaktadır. (Popper, 2015: 41)

Eleştirel akılcılık Popper'in bilim felsefesinde takındığı genel tavrı yansıması açısından oldukça önemlidir. Eleştirel akılcılığın temel düşünceleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Caldwell, 1991:22-24):

- Popper doğrulamacı yaklaşımı reddetmektedir.
- Bilimsel tartışmaların niteliğini eleştirel yaklaşım belirlemektedir.
- Popper gerçek için bir kıstas getirilemeyeceğini, ancak gerçek olanın araştırabileceğini belirtmektedir.

- Eleştirel yaklaşımın temelinde çürütülebilirlik yer almaktadır.
- Eleştirilemez şekilde oluşturulmuş kuramlar değersizdir. Bir kuram eleştirilmeye imkan sağlayacak şekilde oluşturulmalıdır.
- Eleştirilebilir kuramlar kadar eleştirel tavra sahip olmak da önemlidir. Akılcılığın temelinde eleştiriye açıklık yatmaktadır. Bilim adamı eleştirilere imkan sağlayacak şekilde kuramlarını oluşturmalıdır.

Poppergil bilim felsefesi denildiğinde çoğunlukla yanlışlamacılık akla gelmektedir. Boland (2003:3) “Bir felsefe seminerinde Popper’den bahsettiğinizde, alacağınız tepki çoğunlukla “Yanlışlamacı Karl Popper!” olacaktır” ve çoğunluğu “Eleştirel akılcı Karl Popper”i zar zor anımsayacaktır” ifadesi ile Poppergil bilim felsefesinin temelini oluşturan eleştirel akılcılığın çoğu zaman göz ardı edildiğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle iktisatta metot tartışmalarında Popper çoğunlukla yanlışlamacılık üzerinden tartışılmıştır.

4.3. Durumsal Çözümleme

Durumsal çözümme Popper’in sosyal bilimlerin metodu için yapmış olduğu isimlendirmedir. Öyle ki Popper’e göre durumsal çözümleme sosyal bilimler için tek geçerli bilim yapma metodudur. Popper’e göre durumsal çözümleme iktisadın metodudur ve bu metot diğer tüm sosyal bilimlere de uygulanabilir. Bu nedenle durumsal çözümleme metodu tüm sosyal olayların anlaşılabilmesini sağlamaktadır (Caldwell, 1991:73).

İktisatçılar her ne kadar Popper’i çoğunlukla yanlışlamacılık üzerinden tartışmış olsalar da Popper’in gerçekten iktisat için neler yazdığı çoğu kez göz ardı edilmiştir. Popper iktisada referans verdiği hiçbir yerde yanlışlanabilirlikten bahsetmemiş, tam aksine iktisadı sadece durumsal çözümleme tartışmalarında ele almıştır. Bu açıdan durumsal çözümlemenin iktisadın metoduna katkı yapıp yapamayacağı hususu ayrıca ele alınmalıdır (Hands, 1985:84)²⁸.

Durumsal çözümlemenin metodu şu şekildedir (Hands,1992:26-28):

---

²⁸Hands’in iktisatta metot tartışmaları açısından durumsal çözümlemeye ilişkin ayrıntılı değerlendirmelerine bir sonraki bölüm olan Popper ve İktisat Metodolojisi Tartışmaları bölümünde yer verilmiştir. Bu bölümde durumsal çözümlemenin genel çerçevesinin sunulması ile yetinilmiştir.

- Aktör A'nın niçin X davranışını gerçekleştirdiği araştırılacaktır.
- Davranışın sergilenmesi anında aktör A'nın içinde bulunduğu durum çözümlenecektir.
- Aktör A'nın durumunu etkileyen objektif (aktörü çevreleyen fiziksel ve sosyal kısıtlar) ve sübjektif (aktörün değer yargıları, istekleri) bileşenler analiz edilir.
- Durumsal çözümlene yapılarak aktör A'nın içinde bulunduğu bu durumda nasıl davranması gerektiği belirlenir.
- Bunun için tüm aktörlerin kendi durumlarının gerektirdiği biçimde, rasyonel bir biçimde davranacakları kabul edilir.
- Böylece aktör A'nın X davranışını gerçekleştirdiği içinde bulunduğu durum irdelenerek açıklanmış olur.

Durumsal çözümlene ruhbilimsel bir yaklaşım olmayıp bireysel bir analizdir. Ruhbilimselcilik sosyal hayatın tüm kanunlarının insan doğası ekseninde açıklanabileceğini söylerken, bireyselci yaklaşım ruhbilimsel etmenlerin (istek, eğilim vb.) amaç ve bilgi gibi bir takım durumsal bileşenlere dönüştürülerek analiz yapılabileceğini söylemektedir (Caldwell, 1991:73).

Her ne kadar Popper durumsal çözümlenmeyi iktisadın metodu olarak görse de, durumsal çözümlene ile iktisadın ilişkisi araştırmacılarca oldukça problemlili görülmüştür. 1997 yılında Viyana'da gerçekleştirilen Research Units for Socio-Economics isimli konferansta, Popper ile sosyal bilimlerin ilişkisini ele alınmış ve araştırmacıların hemen hepsi durumsal çözümlene ve iktisat kuramının aynı yaklaşımı paylaştığını reddetmiştir (Gorton, 2006).

Durumsal çözümlenenin iktisat ve diğer sosyal bilimler için "bilimsel" bir metot olarak değerlendirilmemesinin temelinde, durumsal çözümlenenin yukarıda sunulan metodunun temel bileşenlerinin yine Poppergil bilim felsefesi çerçevesinde eleştirilmesi yer almaktadır (Hands 2007:200). Durumsal çözümlene bir ajanın içinde bulunduğu analiz ederken, tüm ajanların rasyonel bir şekilde davrandıklarını kabul etmekte ve bu bir genel-geçer yasa olarak kabul edilmektedir. Ancak rasyonellik ilkesi ampirik bir önerme olmadığı için sınanamamakta ve Popper'in bilimselliğinin temelini koyduğu ampirik sınanabilirlik kriterini sağlamamaktadır. Ayrıca bireylerin her zaman rasyonel davranmadığını bildiğimiz için, rasyonellik ilkesi doğru olarak kabul edilememekte ve apriori olarak doğru olarak da nitelendirilememektedir. Rasyonellik

ilkesi her zaman doğru olmamakla birlikte çoğu zaman doğru olarak kuramların bir parçası olma işlevini üstlenmektedir (Yay, 2009:11-15).

4.4. Yanlışlamacılık

Popper'in bilimsel görüşünün temelinde eleştirel yaklaşımın dolaylı bir sonucu olarak da nitelendirilebilecek yanlışlamacılık yer almaktadır. Aslında Popper'in bilim felsefesindeki yeri yanlışlamacılık ile özdeşleşmiş olsa da, Popper hiçbir zaman kendini yanlışlamacı olarak nitelendirmemiştir. Yanlışlamacılık, Popper tarafından geliştirilen yanlışlanabilirlik²⁹ yaklaşımı ekseninde, metodolojistler tarafından benimsenen bir ifade olagelmişti. Yanlışlamacılık; bilimsel olanın en azından yapısal olarak yanlışlanabilir olması gerektiğini, dolayısıyla yanlışlanamayan ifadelerin bilimsel olamayacağını ifade etmektedir. Yanlışlamacılık ile Popper tümevarım probleminde bir cevap üretmiş ve bilimde bilginin nasıl büyüdüğü probleminde ilişkin bir yaklaşım geliştirmiştir (Hands, 1992:20).

Yanlışlamacılık yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir (Caldwell, 1991): Popper'e göre bilimsel bilginin nasıl büyüdüğünü anlamak için öncelikle bilimsel olanla bilimsel olmayanı birbirinden ayırt edecek bir kritere (*demarcation criterion*) ihtiyaç vardır. Bu kriter yanlışlanabilirliktir³⁰.

Yanlışlamacı yaklaşımın iki temel tezi;

- a) Sınır Çizme (ayırım) tezi
- b) Metodolojik tez

olarak ifade edilebilir (Hands,1992:20).

4.4.1. Sınır Çizme Tezi

Yanlışlanabilirlik bir kuramın temel yapısına ilişkin olup kuram ve bir temel önerme arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Yanlışlanabilirlik yaklaşımına göre bir kuram,

---

²⁹ Yanlışlanabilirlik bilimsel önermelere ilişkin bir nitelik olup yanlışlamacılık yanlışlanabilirlik çerçevesinde oluşmuş yaklaşımın adıdır. Çoğu zaman bu kavram aradaki ince fark gözetilmeksizin birbirinin yerine kullanılabilir.

³⁰ Viyana çevresine göre bir önerme ampirik olarak doğrulanabiliyorsa anlamlıdır, doğrulanamıyorsa anlamlı değildir. Ancak Popper anlamlı-anlamsız dikotomisini kabul etmemekte, yanlışlanabilirlik kıstası ile sadece bilimsel olanla metafizik olanı birbirinden ayırmaktadır. Başka bir deyişle Popper'e göre bazı önermeler bilimsel olmadığı halde anlamlı olabilir (Caldwell, 1991:61).

ampirik olarak sınanabilecek bir temel önerme ile kuramsal olarak sınanabilmelidir. Bu anlamda bir kuram öne süren bilim adamının kuramını yanlışlamaya çalışması bir gereklilik olarak nitelendirilmemekle birlikte, mantıksal olarak bunun mümkün olup olmadığı yanlışlanabilirlik yaklaşımının temelini oluşturmaktadır (Hands,1992:20).

Popper'in tümevarımı reddi sınır çizme sorununu (*problem of demarcation*) beraberinde getirmektedir. Popper tümevarımı hemen her zaman tartışma konusu olmuş olan bilim olanla olmayan arasında nasıl ayırım yapılabileceği, ya da bilim olanla olmayan arasındaki sınırın ne olduğu problemine verilen bir cevap olarak nitelendirmektedir. Hatta ampirik bilgi kuramının sırf bu nedenle tümevarımı kendine metod olarak seçtiğini belirtmektedir. Tümevarıma yönelttiği eleştiriler ve devamında tümevarımı reddetmesi ise, sınır çizme probleminin artık daha da önem kazandığını düşüncesini doğrumuştur (Popper, 2015:58).

Popper'in bir sınır çizme ayracı olarak tümevarıma yöneltmiş olduğu eleştirinin temelinde, tümevarımın fizikötesi-ampirik bilim ayırımına değil, tam aksine fizikötesinin ampirik bilimlerle girmesine yol açtığı vargısı yer almaktadır. Popper'in böyle bir sonuca varmasının nedeni ise pozitivistlerin sınırlandırmadan ziyade metafiziği yok saymaya yönelik çabalarıdır. Popper, Wittgenstein'in getirmiş olduğu, anlamlı önermelerin mantıksal açıdan temel önermelere dayandırılması gerektiği görüşünün, doğa bilimlerini de anlamsız olarak nitelendirmeye yol açacağını belirtmekte ve metafizik ile birlikte doğa bilimleri önermelerinin de anlamsız-sözde önermeler olarak nitelendirileceğini belirtmektedir (Popper, 2015:59-62).

Ancak tüm bu yaklaşımlardan Popper'in metafiziği tamamen bilimin dışında değerlendirilmesi gereken bir unsur olarak değerlendirdiği sonucu çıkarılmamalıdır. Popper bilimin ilerlemesine engel metafizik düşünceler var olsa da, kurgusal atomculuk gibi, metafizik düşünce süreçlerinin bilime katkı verdiği alanlar var olduğunu düşünmektedir. Hatta bu yaklaşımını daha da ileri götürerek, tamamıyla kurgusal ve ampirik bir değer taşımayan kuramsal düşüncelere olan inancın, bilimsel bir araştırma için vazgeçilmez olduğunu ifade etmektedir.

Popper'in sınır çizme ayracı ile amaçladığı şey fizikötesini dışlamak değil, bilimin içinde geçmişten bugüne kalıtımsal olarak yer alan vazgeçilmez olarak nitelendirilebilecek fizikötesi unsurların bilimden ayrıştırılması ve dilin çelişkili

kullanımının ortadan kaldırılarak, ampirik bilime anlam kazandırılmasıdır. Bu arayış Popper'e göre, bilgi mantığının en önemli görevidir (Popper, 2015:62).

4.4.2. Metodolojik Tez

Metodolojik tez bir metot olarak yanlışlanabilirliği ele almakta ve kural koyucu bir nitelikte bilim insanlarına bilimi nasıl yapacaklarını söylemektedir.

4.4.2.1. İktisatta metot

Yanlışlanabilirlik temelde bilimsel olanla olmayan kuramları tespit etmek için kullanılabilir bir araç olarak nitelendirilebileceği gibi, bir yandan da bilim adamının bilimsel faaliyette bulunurken, yani bilim yaparken nasıl bir metot izleyeceğine de ışık tutmaktadır. Bu anlamda yanlışlanabilirlik aynı zamanda bir metottur (Hands, 1992:20) ve kural koyucu niteliktedir. Ancak Hands (1992), ayırım probleminin metodolojik problem kadar iktisatçıları meşgul etmediğini bunun nedeninin ise iktisatçıların çoğunun yanlışlamacılığı teorik olarak mümkün ama pratikte zor görmeleri olabileceğini değerlendirmektedir.

Poppergil yanlışlamacı metotta bilim adamının izleyeceği süreç aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Hands, 1992:20-21)

1. Bilim adamı bilimsel açıklama gerektiren bir durumla karşılaşır.
2. Bu duruma ilişkin iddialı bir çözüm önerisi, tahmin (*bold conjecture*) geliştirir. İddialı bir çözüm önerisinden kasıt, önerinin iddia ve kapsamının açık bir şekilde ifade edilmiş olması, böylece sınamaya açık hale getirilmesidir.
3. Kuramdan yapılan çıkarımlar sınanır.
4. Sınama sonuçları değerlendirilir.
  - a. Sınama sonuçları kuramın öngörüsü ile çelişirse *bold conjecture* yanlışlanmıştır. Bu durumda ad hoc olmayan³¹ bir öneri ile tekrar yeni bir açıklama geliştirilir.

---

³¹ Ad hoc bir kuramın yanlışlanmaya karşı bağımsızlık halde oluşturulmasıdır. Yanlışlanabilirlik kıstası ihlal edileceği için ad hoc hipotezler kuramın bilimselliğine gölge düşürür.

- b. Test sonuçları kuram öngörüsü ile uyumlu ise kuram kanıtlarla güçlendirilmiş (*corroborated*) olur.

Yanlışlamacılığa göre söz konusu kuram doğrulanmamış, sadece zorlu bir sınamayı başarı ile geçmiştir. Kuram geçici olarak kabul edilmiştir. Geçicilik hiçbir zaman ortadan kalkmayacaktır (Hands, 1992:21).

4.4.2.2. Yanlışlamacılık ve hakikate yaklaşma (Verisimilitude)

Popper yanlışlamacı yaklaşımını bilimsel olarak nitelendirilen bazı kuramlara ilişkin değerlendirmesine dayandırmaktadır. Popper Einstein'ın herkesçe kabul edilen ve bilimselliği tartışmasız görülen Newton fiziğini ciddi bir eleştiriye tabi tutmasının ve bunları yaparken de, kendi ortaya koyduğu kuramları deneylerle yanlışlandığı durumda terk etmeye hazır olduğunu bildirmesinin kendisi için oldukça çarpıcı olduğunu belirtmektedir³². Popper için bu yaklaşım, geçersiz kılmanın önemini yansıtmaktadır. Einstein bu tutumuyla, tek bir çürütme ya da yanlışlamanın bilginin ilerlemesi adına birçok onaylama ya da doğrulamadan daha önemli olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu tutum Popper'in düşünce dünyasında eleştirinin önemli bir yer edinmesini sağlamıştır (Baudouin, 2015:13-14).

Popper'e göre kuramlar hiçbir zaman tam anlamıyla doğrulanamayacak olup, kesin bilgiye ulaşmak mümkün değildir (Popper, 2015:41). Hakikate ancak yaklaşılabılır (Popper, 2015:162). Popper'in bu görüşünü hakikate yaklaşma (verisimilitude) olarak isimlendirmektedir (Popper, 2015:318):

“Kuramların geçerliliklerini, ne doğru ne de olası olarak, savunamayız. ... Bazı kuramları neden yeğlediğimizi, onların sağlanmışlıkları ışığında savunabiliriz; başka bir deyişle, rakip kuramlardan hangisinin hakikate yakın olup olmadığını a anki eleştirel tartışmaların ışığında savunabiliriz.”

---

³² “Einstein'ın düşüncesinin benim düşüncem üzerinde çok büyük etkisi olmuştur, belki uzun vadede etkilerin en önemlisidir.”

4.5. Duhem-Quine Tezi

Poppergil bilim felsefesinin iktisatta metot tartışmalarında etkin bir şekilde yer bulması, sadece iktisat özelinde Poppergil bilim felsefesinin tartışılmasını değil, aynı zamanda bilim felsefesinin bir parçası olarak Popper'in görüşlerinin tartışılmasını da beraberinde getirmiştir. Duhem-Quine tezi Poppergil bilim felsefesine getirilen en temel eleştirilerden birisi olduğu için, bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca devamında yer alan Lakatos'un yanlışlamacılığı ele alış biçimi hem Popper'in anlaşılması hem de sahip olduğu eleştirel öz nedeniyle oldukça önemlidir. İktisatta metot tartışmalarında yer alan eleştiriler ve yine iktisat metodolojistlerinin Poppergil bilim felsefesine ilişkin eleştirileri ayrı bir bölüm olarak sunulmuştur.

Duhem-Quine tezi, ampirik bir kanıttan hareketle, birçok yardımcı hipotezle oluşturulmuş belirli bir hipotezin yanlışlanamayacağını ifade etmektedir. Duhem-Quine tezi, kuramların birçok hipotezin bir araya getirilerek oluşturulduğunu, bu nedenle bir sınama sonucunda kuram ile uyuşmayan bir sonuç elde edildiğinde, bunun doğrudan o sınama ile ölçülmek istenen ve kuramın temelini oluşturan hipotez mi yoksa diğer yardımcı hipotezlerden herhangi biri mi olduğunun bilinemeyeceğini, bu nedenle bir kuramın çürütülemeyeceğini ifade etmektedir. Öyle ki, elde edilen sınama sonucu, doğrudan ana hipotezle ilgili olabileceği gibi, yardımcı hipotezlerden herhangi biriyle ya da yardımcı hipotezlerin karşılıklı etkileşimi ile ilgili olabilecektir (Cross, 1982).

Duhem-Quine tezi aslında iki farklı tezin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Duhem (1906) bir deney ile tek bir hipotezin değil, bir hipotez grubunun yargılandığını, deney sonucunda o grubun bütününe ilişkin bir yargıya erişildiğini belirtmektedir.

Quine (1951) ise Duhem'in yukarıda bahsedilen görüşünden hareketle, dış dünyaya ilişkin yargılarımızın, sadece bir kaynaktan beslenerek oluşmadığını, aksine deneyimlerimizin bir çok kaynağın karşılıklı etkileşimi ile meydana geldiğini belirtmektedir. Bu nedenle bir yargıya ilişkin revizyonda bulunulduğunda, aslında o sistemdeki tüm diğer yargıların aralarındaki karşılıklı etkileşim nedeniyle tekrar değerlendirilmeleri gerekmektedir. Quine holistik bir bakış açısı ile Duhem'in ortaya koymuş olduğu yaklaşımın tüm bilim alanları için geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Duhem-Quine tezi sadece yanlışlamacılığın değil iktisadın da karşılaştığı en ciddi sorunlardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Yay (2005:4-5) Duhem-Quine tezi ile birlikte yanlışlamacılığın yanlışlandığını belirtmektedir.

4.6. Lakatos'un Poppergil Bilim Felsefesi Değerlendirmesi: Dogmatik, Metodolojik ve Sofistike Yanlışlamacılık

Lakatos (1970) Popper'in yanlışlamacılık yaklaşımına getirdiği eleştiriler ve yanlışlamacılık yaklaşımı etrafında ortaya koymuş olduğu kendi bilim felsefesi yaklaşımı ile hem Poppergil bilim felsefesinin daha iyi anlaşılması hem de Popper'in bilim felsefesi tartışmalarındaki yerinin belirginleştirilmesi açısından önemli bir düşündürüdür.

Lakatos (1970:170) tarihsel olarak insanların spekülasyonla olgunlaşmış bilgi arasında ayırım yapmak istediğini ve bu durumun, bilginin, ister duyularla ister aklın gücüyle, kanıtlanması arayışını beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Doğrulamacı yaklaşım geleneksel olarak bilimin metodu olarak kabul edilmiş, bilim, tümevarım problemi nedeniyle, olasılıksal olarak bazı kuramların diğerlerine göre daha muhtemel olduğu varsayımıyla sürdürülmüştür. Ancak olasılıkçı yaklaşım da tümevarım problemini ortadan kaldırmamış ve doğrulamacı yaklaşım Popper'in, kanıtın ne olduğuna bakmaksızın tüm kuramların (hem bilim hem de sözde bilim için geçerli olmak üzere) sıfır olasılığa sahip olduğuna ilişkin değerlendirmesi ile karşılaşmıştır. Lakatos Popper'in bu katkısını "*Kanıt ne olursa olsun, tüm kuramlar sadece eşit derecede kanıtlanamaz olmayıp, aynı zamanda eşit derecede olasılık dışıdır*" şeklinde ifade etmiştir. Lakatos Popper'in katkısını değerli bulmakta, ancak doğrulamacı yaklaşıma Popper'in yönelttiği eleştiriler ve yanlışlamacı bakış açısının, yeni ve mantıklı bir yaklaşım olduğunu, ancak bu yaklaşımın ütopyik bir takım standartlar getirerek bilim olarak nitelendirilen ve sağduyuya uygun bir çok kazanımın toptan reddedilmesi gerektiği sonucuna dikkat çekmektedir (Lakatos, 1970:171). Bu durum Lakatos'u yanlışlamacılığı derinden irdelemesine ve sınıflandırmasını gerektirmiş ve Lakatos yanlışlamacılığı 3 grupta ele almıştır:

- a. Dogmatik Yanlışlamacılık
- b. Metodolojik Yanlışlamacılık
- c. Sofistike Yanlışlamacılık

Dogmatik yanlışlamacılık yanlışlamacılığın en zayıf halidir. Bu yaklaşıma göre bir kurama ampirik olarak bir karşıt kanıt getirmek, onu yanlışlamak için yeterlidir. Bilim herhangi bir kuramı doğrulamayamamakla birlikte, yanlışlayabilmektedir. Bu açıdan bir kuramın bilimsel olabilmesi için yanlışlanabiliyor olması yeterlidir. Dogmatik yanlışlamacılıkta vurgu, ampirik kanıtların yanılmaz olduğunun kabul edilmesidir. Bu durum bilim adamına henüz kuramını oluştururken bir dürüstlük kıstası olarak, hangi kanıtlarla bu kuramın çürütülmüş kabul edileceğini, yani potansiyel yanlışlayıcıları belirtmesini gerektirmektedir. Bu durumda kuramla çelişen bir kanıt getirildiğinde, o kuram doğrudan bilim dışı olarak nitelendirilecek ve bilim adamı bu kuramdan vazgeçecektir (Lakatos, 1970:170-176).

Lakatos dogmatik yanlışlamacılığı savunulmaz olarak nitelendirmektedir. Bunun arkasında ise dogmatik yanlışlamacılığın iki temel varsayımına yöneltilen eleştirileri yer almaktadır. Bunlardan birincisi spekülatif önermelerle, olgusal ya da gözlemsel önermeler arasında kesin ve doğal (psikolojik) bir sınır olduğu varsayımdır. Lakatos bu varsayımı Galileo'nun ayda üzerinde dağlar ve güneş üzerinde noktalar olduğuna ilişkin "gözlemlerinin", o zamanki gök cisimlerinin tamamıyla pürüzsüz kristal küreler şeklinde olduğuna ilişkin geleneksel görüşü çürüttüğü iddiası çerçevesinde tartışmıştır. Lakatos Galileo'nun gözleminin sadece "gözlem" olmadığını, bu gözlemin güvenilirliğinin teleskopun güvenilirliği ve optik kuramı ile yakından ilişkili olduğunu belirtmekte, bu anlamda saf gözlemden bahsedilemeyeceğini belirtmektedir. Yani gözlemleri gerçekleştiren zihinler boş değildir. Bu anlamda gözlemler kuram yüklü olup gözlemsel önermeler ve kuramsal/spekülatif önermeler arasında doğal/psikolojik bir ayrım bulunmamaktadır.

Dogmatik yanlışlamacılığın ikinci varsayımı ise, eğer bir önerme birinci varsayımda yer verilen olgusal ya da gözlemsel olma kriterini sağlıyorsa, bu önermelerin olgularla ispatlanabileceği kabulüdür. Lakatos bu varsayımı, önermelerin sadece başka önermelerden türetildiğini, bir gerçekten türemediğini ve deneyimlerin bir önermenin doğruluğunu ispatlamayacağını belirterek karşı çıkmaktadır (Lakatos, 1970:174). Önermelerin kanıtlanamaz oluşları, bu önermelerin sadece hatalı (*fallible*) olabileceği sonucunu doğurmaktadır. Spekülatif önermeler de, olgusal önermeler de hatalı olabilirler, ancak iki grup önerme de ne yanlışlanabilecek, ne de doğrulanabilecektir. Bu yaklaşım sonucunda, birbirini yanlışlayan değil, birbiri ile çelişen kuramlar elde

edilmiş olacak ve kanıtlamayan kuram – kanıtlanabilir/ampirik temelli kuram ayrımı anlamını yitirecektir (Lakatos, 1970:173-174).

Lakatos son olarak bu iki varsayım doğru olduğu durumda dahi, deneylerin çürütme gücünün oldukça sınırlı olduğunu belirtmektedir. Bunu göstermek için de Newton fiziği ile bir gezegenin hareketi açıklanamadığında, bilim adamının bu hareketi yine Newton fiziği çerçevesinde açıklamak üzere farklı varsayımlar ve açıklamalar geliştireceğini ve bu açıklamaların çürütüldüğü her bir aşamada yenileri ile var olana kuramın geçerli olduğu iddiasını sürdürebileceği örneğini vermektedir. Bu durum bilimsel olarak nitelendirilen önermelerin sonlu sayıdaki gözlemlerle çürütülebilmesini gerektiren dogmatik yanlışlanabilirliğin, bilim tarihindeki birçok kazanımı metafizik olarak nitelendirmeye yol açacağını göstermektedir (Lakatos, 1970:173-176).

Metodolojik (Naif) yanlışlamacılık ise dogmatik yanlışlamacılığın reddedilmesi durumunda, bilimsel kuramların nasıl ele alınacağını, hangi kuramların bilimsel olmadığı gerekçesi ile reddedileceğini, hangilerinin bilimsel olarak nitelendirileceği problemlerini ele almaktadır (Lakatos, 1970:176). Lakatos naif yanlışlamacılığı uzlaşımıcılığın bir türü olarak nitelendirmektedir. Uzlaşımıcılık, bilimsel kuramların yerleşik olmalarında üzerinde mutabık kalınmalarına ve yerleşik kuramlara yöneltilen eleştirilerin ise uzlaşımıcı manevralar ile (*conventionalist stratagems*) savuşturulduklarına dikkat çekmektedir. Öyle ki belli bir noktadan sonra deneyler yeni ortaya çıkmış kuramları çürütebilse de, yerleşik kuramlar karşısında ampirik kanıtların gücü oldukça azalmaktadır (Lakatos, 1970:177).

Popper bu noktada ampirizmin gücünü kaybetmesine müsaade etmemekte ve olgunlaşmış bir kuram için dahi, sınamanın güçlü olabileceği bir çerçeve çizmektedir. Popper'in metodolojik yanlışlamacılığı hem uzlaşımıcı, hem de yanlışlamacı karakteri ile uzlaşımıcılıktan ayrılmakta ve uzlaşım sonucunda ortaya çıkan ifadelerin evrensel olmadıklarını, onların bireysel olduklarını kabul etmektedir. Muhafazakar bir uzlaşımıcı zamanla yanlışlanamaz evrensel yargılara ulaşırken, naif yanlışlamacı ise belirli bir uzay-zamanda, belirli bir teknik çerçevesinde aynı bilgiye sahip olan kişiler için söz konusu ifadenin kabul edilebilir olduğuna ulaşmaktadır. Naif yanlışlamacılık uzlaşımıcılıkta kuramların uzlaşım ile oluştuğu vurgusunun yerine, kuramların üzerlerinde uzlaşım bazı temel önermeler üzerine kuruldukları vurgusunu getirmektedir. Söz konusu temel önermeler, dogmatik yanlışlanabilirlikteki gibi

“gerçek” olarak nitelendirilmemekle birlikte, bazı gözlemlerin doğruluğunun değerlendirilebilmesi için bir dayanak noktası ihtiyacı, üzerinde herkesçe uzlaşa sağlanan bir takım önermelerin, “temel” olarak nitelendirilmesini doğurmuştur. Naif yanlışlamacılık bu kuramları problemsiz arka plan bilgileri olarak ele alınmakta ve bir takım gözlemleri bu çerçevede değerlendirilmektedir. Eğer söz konusu temel önermeler yanlışsa, bu sınama sonucunda elde edilecek yargı da yanlış olacaktır. Ancak metodolojik yanlışlamacı yanılabilirliğinin bilincinde olup aldığı riskin farkındadır. Eğer ampirik sınama kuram ile çelişirse, söz konusu hipotez çürütülmüş olacaktır. Metodolojik yanlışlamacılık, dogmatik yanlışlamacılığa ek olarak reddetme (*refuted*) ve çürütme (*diproof*) ayrımını gözetmektedir. Bir kuram yanlışlandığında, o kuramın yanlış olduğu kanıtlanmış olmayıp, söz konusu kuram sadece reddedilmiş olmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda bilimin nasıl ilerlediğine de cevap vermektedir. Bir kuram yanlışlandığında, o kuram derhal terk edilecek ve bir takım bağımsızlık manevraları ile yanlışlanan kuram yeniden tasarlanmayacak, yeni bir kuram oluşturulacaktır (Lakatos, 1970:176-181).

Lakatos dogmatik ve naif yanlışlamacılığın iki ortak yönünün, bilim tarihiyle uyuşmadığını belirtmektedir: (1) “Bir sınama, sadece kuram ve deney arasındaki bir savaş olup, uzlaşma sadece bu ikisinin karşılaşması sonucunda elde edilmektedir.” (2) “bu karşılaşmanın dikkat çekici sonucu yanlışlamadır, yani büyük buluşlar yanlışlama sonucunda ortaya çıkmıştır”. Lakatos buna karşı, naif yanlışlamacılığın uzlaşmacı olma problemine sofistike yanlışlamacılık ile çözüm getirdiğini iddia etmektedir (Lakatos, 1970:182). Sofistike yanlışlamacılık, naif yanlışlamacılıktan sınırlama kriterine ve yanlışlama kriterine getirdiği yenilik ile ayrılmaktadır.

Sofistike yanlışlamacılık, (1) bir kuramın diğer kuramlara göre daha fazla ampirik içeriğe sahip olması durumunda yani önceki kuramlara göre muhtemel olmayan, ayırt edici bir öngörüye sahipse, (2) bir önceki kuramın içeriğine tamamen sahipse, (3) yeni kuramın yeni içeriğinin en azından bir kısmı desteklenebiliyorsa, söz konusu kuramın bir önceki kuram yerine tercih edileceğini belirtmektedir (Hausman, 1982:193).

Ayrıca sofistike yanlışlamacılık, bir sınama sonucunda, deney ile kuramın çatışması durumunda o kuramın terke edilmesini öğütleyen metodolojik yanlışlamacılıktan farklılaşmakta ve daha iyi bir kuram bulunana kadar diğer kuramın terk edilemeyeceğini ve bilim tarihinin de bunu doğruladığını belirtmektedir. Öyle ki

yüzlerce karşı-kanıtı sahip olan bir çok kuram, yerine daha iyisi getirilene kadar doğru olarak kabul edilmiştir. Böylece Lakatos'un yaklaşımı, kuramlar arasında tercih yapmayı, deney-kuram çatışmasından çıkararak, daha açıklayıcı ve güçlendirilmiş kuramların diğer kuramlara göre daha kabul edilebilir ya da bilimsel olduğunu söylemekte ve böylece, deney-kuram çatışmasına diğer kuramları da katmaktadır. Oysaki naif yanlışlamacılıkta bir kuramın bilimsel olması için olgusal olarak yanlışlanabilmesi yeterli idi (Lakatos 1970:182-191).

Lakatos tüm bu değerlendirmeler sonrasında bilim felsefesi tartışmalarında ona oldukça önemli bir yer kazandıran araştırma programları yaklaşımını geliştirmiştir. Lakatos'agöre bilimi sadece hipotezler ve kuramlar üzerinden ele almak yetersiz olacaktır. Bu yüzden birçok kuram ve hipotezle bir arada süreklilik arz eden araştırma programları ile bilimde ilerleme probleminde cevap bulunabilecektir (Lakatos, 1970:191).

5. POPPER ve İKTİSAT METODOLOJİSİ TARTIŞMALARI

Hands (1992:19) Popper'i açıkça iktisadı merkeze almadığı halde, iktisadı en derinden etkileyen isim olarak nitelendirilmiştir. Popper'in iktisat metodolojisi tartışmalarındaki yeri incelediğinde, doğrudan yanlıslamacılığı merkeze alan tartışmalara ek olarak, Popper'le hesaplaşmak durumunda kalan diğer bilim felsefecilerinin iktisat metodolojisini etkilemesi de önemli bir yer tutmaktadır. Hands (1992:38) bu durumu Poppergil bir ses olmaksızın iktisat metodolojisinin ana konularının tartışılmayacağını ifade ederek özetlemiş ve özellikle Blaug (1980), Boland (1982), Hutchison (1938), Klant (1984), Lipsey (1966), Weintraub (1985), Caldwell (1991), Caldwell (1982) eserlerini buna örnek olarak göstermiştir.

İktisatta metod tartışmalarında Popper'in kapsamlı bir yer bulmasının bir diğer nedeni de, metodolojinin temel işlevinin doğa bilimlerinde uygulanan metotlar arasında bir seçim yapılarak bu metodun iktisatçılar tarafınca uygulanması olarak görülmesi ve bu akış açısı özelinde yanlıslamacılığın, özellikle Pozitivist gelenek içinde, bir takım avantajlarının bulunmasıdır (Hands, 1992:21):

- Yanlıslamacılık daha doğrudan ve sezgisel bir yaklaşımdır.
- Yanlıslamacılık epistemolojik bir yaklaşım olmanın ötesinde bilim adamlarına nasıl bilim yapacaklarına ilişkin birtakım metotlar ve kurallar öğütlemektedir.
- Mantıksal deneycilerin doğrulamacı ve tümevarımcı metodu iktisatçılara nasıl bilim yapacakları yönünde yeterince yönlendirici olamamıştır.
- Yanlıslamacılık metot savaşlarının (*methodenstreit*) tümevarım-tümdengelim tartışmalarına dahil olmadan, bu tartışmayı çözmüş/ortadan kaldırmış ve iki metodun da en iyi yönlerini bünyesinde barındırmayı başarmıştır.
- Karl Popper'in anti-Marksist olması gibi ideolojik nedenler neo-klasik iktisatçıların Popper'e ilgi göstermesine neden olmuştur.
- Popper'in LSE'de akademisyen olması da bu durumda etkilidir.

Caldwell'e (1991:89) göre Popper'in sadece LSE'de bulunması ya da onun ideolojik duruşu Popper'in iktisatçılar arasında bu denli bilinir olmasını açıklamak için yeterli değildir. Caldwell her şeyden önce Popper'in ortaya koyduğu eserlerde kullandığı dilin açık ve etkileyici olduğunu, bu durumun Poppergil bilim felsefesini felsefeciler dışında da erişilebilir kıldığını ifade etmektedir. Bir diğer nedense Popper'in bilim

felsefecilerinin ilgilendiği genel problemlerden daha çok, bilim insanlarının pratikte karşılaştığı problemlere doğrudan cevap aramasıdır. Bilim adamlarının nasıl bilim yapacakları, kuramlar arasında nasıl tercihte bulunacakları yahut tarafsızlıklarını nasıl geliştireceklerine ilişkin endişeleri, iktisatçıları, bu sorulara doğrudan cevap arayan ve pratik öneriler getiren Popper’i anlama çabasına itmiştir. Caldwell’e (1991:90) göre Popper her ne kadar bu sorulara ilk bakışta zannedildiği gibi çok açık cevaplar getirememiş olsa da, en azından doğru soruları sorduğu için takdiri hak ettiğini vurgulamaktadır.

Yanlışlamacılık iktisada Hutchison (1938) tarafından dâhil edilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Popper’in iktisadın metodu üzerine kapsamlı değerlendirmeleri bulunmamaktadır. Ancak Popper iktisat metodolojisine katkı sağlayan birçok araştırmacının bir şekilde hesaplaşmak durumunda kaldığı bir isim olagelmıştır. Yanlışlamacılık kuramının ve genelde Poppergil bilim felsefesinin ne derece uygulanabilir olduğuna ilişkin değerlendirmeler, Poppergil bilim felsefesinin iktisat metodolojisinde doğurduğu tartışmaları/araştırmacıları belli başlıklar altında kategorize etmeye imkan sağlamıştır (Blaug, 1993:xiv-xx) :

- a) Yanlışlamacılık teorik olarak iktisada uygulanabilir ve pratikte uygulanmıştır
  - a. Terence W. Hutchison
  - b. Mark Blaug
- b) Yanlışlamacılık teorik olarak iktisada uygulanabilir ancak pratikte uygulanmamıştır
  - a. Neil De Marchi
- c) Yanlışlamacılık teorik olarak uygulanabilir bir metot değildir
  - a. Wade Hands
  - b. Bruce J. Caldwell
  - c. Daniel M. Hausman

Tezin bundan sonraki bölümünde yukarıda bahsi geçen araştırmacılar ve bunlara ek olarak Milton Friedman, Poppergil bilim felsefesine ilişkin değerlendirmeleri çerçevesinde ele alınacaklardır.

5.1. Milton Friedman

Karl Popper'in iktisat üzerinde diğer bilim felsefecilerinden daha fazla etkili olmasının nedeni, iktisatçıların Karl Popper'in metodolojiye ilişkin metinlerini okumaktan ziyade, Friedman'ın metodunun Popper'in iktisattaki temsilcisi olarak görülmesidir (Eren, 1992:82). Hatta Blaug (1975:360) bu durumu 1950li ve 60lı yıllarda iktisatçıların, iktisat metodolojisini Popper'en öğrendiklerini, ancak hiçbirinin Popper'i okumadığını, ancak Friedman'ı okuduklarını söyleyerek ifade etmiştir. Friedman (1953) *Essay on The Methodology of Positive Economics* ile iktisatta metodun çerçevesini çizmiş ve görüşlerinin Popper'in bilime ilişkin görüşleri ile tamamen örtüştüğünü ifade etmiştir³³.

Popper'in iktisatçıların gündemine gelmesinde Friedman'ın etkisini yadsımak mümkün görünmese de, Friedman'ın gerçek anlamda Poppergil bilim felsefesini iktisada tanıttığı iddiası oldukça problemlidir ve hatta Friedman'ın Popper'i ne derece anladığı da tartışılmıştır. Eleştirilerin temelinde Friedman'ın araçsal³⁴ olarak anılması ve kendisinin de bu tanımlamayı kabul etmesi ile Popper'in mantıksal pozitivizmle birlikte araçsalcılığa da büyük eleştiriler getirmesi yer almaktadır. Ancak Frazer ve Boland (1983), bunun büyük derecede doğru olduğu kanaatine ulaşmışlardır. Popper ve Friedman'ın birlikte anılmasının iki nedeni bulunmaktadır: Bunlar (1) Popper ve Friedman'ın pozitivizmi reddetmeleri ve Friedman ve takipçilerinin bir görüşün olgunlaşmasında alternatifleri kritik ederek ilerleme yöntemini benimsemeleridir. Friedman'ın (1953) aslında "*Factual evidence can never 'prove' a hypothesis, it can only disprove it.*" ("Görgül kanıt hiçbir zaman bir hipotezi doğrulayamaz, sadece onun doğru olmadığını gösterebilir.") cümlesinden başka hiçbir şeyin doğrudan Popper ile ilişkilendirilemeyeceği, ancak Friedman'ın tüm yazını incelendiğinde, Friedman'ın genel manada Popper'in görüşlerini paylaştığını sonucuna ulaşılabilecektir (Frazer ve Boland, 1983).

Friedman'ın (1953) bu derece etkili olmasında rol oynayan bir diğer husus ise, Friedman'ın ünlü makalesinin hem iktisat metodolojistleri, hem de iktisatçılar tarafından sıklıkla başvurulan bir çalışma olmasıdır. Bunun arkasında ise, makalenin

³³ "Taped Discussion with Milton Friedman," Stanford University, 6 Şubat, 1979.

³⁴ Araçsalcılığa göre bir kuramın temel işlevi gerçeğe ulaşmak değil, bilim adamının doğru öngörülerde bulunmasına yardımcı olacak bir araç olma fonksiyonudur.

bir yandan metodolojik bir katkı olarak var olması, diğer taraftan uygulamaya ilişkin değerlendirmeler içermesidir. İktisadın metoduna ve nasıl yapılacağına ilişkin değerlendirmelerin bir arada sunulması ve iktisattaki metod tartışmalarının, iktisatçıların yapmakta olduğu iktisatla doğrudan ilişkilendirilmesi, iktisatta kuram ve pratiğin uyumlu olduğu iddiasını yansıtmaya açısından dikkat çekici olmuştur (Keppler, 1998:262).

Caldwell (1991:29) Poppergil yanlıslamacılık ve Friedman'ın araçsalcılığının bir kuramın veri ile sınanması açısından benzeştiğini, ancak odak noktalarının birbirinden oldukça farklı olduğunu ifade etmektedir. Yanlıslamacı sürekli incelemekte olduğu varsayıma eleştirel bir şekilde yaklaşmakta ve kuramın zayıf yönlerini analiz ederek, hangi sınamalarda kuramın başarısız olacağını araştırmaktadır. Fakat araçsalcı yaklaşımı benimseyen bir araştırmacı için hangi kuramın doğru olduğu önemli değildir. Araçsalcı için önemli olan bir problem karşısında en iyi açıklamayı yapan modeli tespit etmek ve bu modelle en iyi tahmini elde etmek önemlidir. Başka bir deyişle yanlıslamacının amacı kuramlar arasında yanlıslamayı kullanarak gerçeğe en yakına ulaşarak bir tercih yapmak iken, araçsalcı için bir kuramın gerçekliğinden çok, en iyi açıklayıcı olması, yüksek öngörülebilirlik sunması önemlidir. Friedman'ın yaklaşımı, kurama ilişkin belirsizliklerin olduğu, ancak politika yapıcılarının karar almaları gerektiği durumda, yanlıslamacı yaklaşıma baskın gelecektir.

5.2. Terence W. Hutchison

Popper'i iktisada, Hutchison'ın *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory (1938)* adlı kitabının tanıttığı birçok araştırmacı tarafından kabul görmüştür (Caldwell, 1991). Öte yandan Popper ve Hutchison arasında ilk defa bağlantı kuran Klappholz ve Agassi (1959) olmuştur. Yazarlar Poppergil yanlıslamacılığı iktisada Hutchison tanıtmıştır yargısına ulaşmışlardır (Klappholz ve Agassi, 1959:63).

Hutchison'un katkısı, iktisadi önermelerin bilimsellik arayışı gözeterek oluşturulması ve bu bakış açısıyla bir metod önerisi getirmesidir. İktisadi önermeler sınanabilir olmalı ve içerik açısından zenginlik sunarak birer totoloji olmanın ötesine geçebilmelidir (Boland, 2003:1). Ancak Hutchison'un iktisada tanıttığı Popper, Boland (2003)'a göre de oldukça sınırlıdır. Hutchison Popper'in bilim felsefesine bütüncül katkısını ifade

eden eleştirel akılcılığı tam olarak anlayamamış ve iktisatta metod tartışmalarına dahil edememiştir (Boland 2003:1-2).

Hutchison'un iktisada Popper'in hangi görüşlerini tanıttığı diğer araştırmacılar tarafından da tartışılmıştır. Hart (2011) bu tartışmalara yanlılanabilirlik ile yanlılamacılığı birbirinden ayırarak dahil olmuştur. Hart (2011) yanlılamacılık ile yanlılanabilirlik arasındaki farka vurgu yapmakta ve Hutchison'un iktisatta ampirik sınamaya vurgu yapma açısından benzeştığını, ancak doğrudan Popper'in yanlılanabilirlik kıstasını iktisada taşımadığını belirtmektedir. Hart Hutchison'un aslında Popper'den alıntı yapan ilk iktisatçı olduğunu belirtmekte ve Hutchison'un yaklaşımı ile Poppergil bilim felsefesi arasında temel bazı farklar olduğuna işaret etmektedir (Hart, 2011).

Popper tümevarımcı yaklaşıma hararetle karşı çıkmakta ve yanlılanabilirlik yaklaşımını da tümevarım problemine bir cevap olarak ortaya koymaktadır. Ancak Hutchison için birçok bilimsel kuram tümevarımın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Popper doğrunun kesin bir şekilde ispatlanamayacağını ancak hakikate yakınsanabileceğini ifade ederek, aslında bilimin amacının hakikate ulaşmakla ilintili olduğunu göstermektedir. Ancak Hutchison'a göre bilimin amacı hakikate ulaşmak değildir. Hutchison "İktisatta gerçek nedir?" gibi genel bir sorudan ziyade, daha özel ve daha belirli sorulara cevap aramaktadır (Hart, 2011:411).

Hutchison iktisatta sadece teoriden ibaret açıklamaların getirilmesini, ya da uygulamaların derinlikli bir içerik taşımasını eleştirmiş ve iktisatçıların ampirik bilim adamları gibi daha sorumlu bir şekilde bilim yapmaları gerektiğini belirtmiştir (Aktaran: Hausman, 1989:118). Yanlılamacılık iktisadi ampirik bilimlerin metoduna eriştirecek ve her şeyden önce iktisadın farklı ideolojiler tarafından istila edilmesini engelleyebilecektir (Hutchison, 1976:203).

Her ne kadar Hutchison Popper'i iktisada tanıtmış olsa da iktisatçıların dikkatini Popper'e çekmeyi başaramamış ve Hutchison'un yaklaşımı iktisatçıların göz ardı edilmiştir (Boland, 2006). Hutchison sınamanın öneminden bahsetmiş ancak bunun nasıl yapılacağını tam olarak açıklamamıştır. Hutchison iktisadın mistik olarak nitelendirilebilecek unsurlardan arındırılması gerektiğine dikkat çekmiş ancak ampirik olarak sınanabilir bir iktisadi ortaya koyamamıştır (Archibald, 1959:60). Tüm bu değerlendirmeler göz önüne alındığında, Hutchison'un yanlılanabilirliği Poppergil

bilim felsefesini bir bütün olarak iktisada tanıtmaya dahi, iktisatta sınanabilirliğe yaptığı vurgu ile iktisada bir kriter olarak sunduğu ve Popper’i iktisatçıların gündemine soktuğu sonucuna ulaşılabilecektir (Caldwell, 1991:5).

5.3. Mark Blaug

İktisat metodolojisinde Poppergil bilim felsefesi denildiğinde ilk akla gelen isim Mark Blaug’dur (Hausman, 1992:189). İlk baskısı 1982’de ve ikinci edisyonu 1992’de yayımlanan “*The Methodology of Economics – Or how economists explain*” Blaug’un iktisattaki Poppergil duruşunu ayrıntılı bir biçimde yansıtan en önemli eseridir. Blaug 1980’li yıllarda Popper’in iktisatta metod tartışmalarında merkezi bir rol oynamasında etkili olan isimlerdendir. Blaug ile birlikte London School of Economics dışında da Popper’in görüşlerinin ayrıntılı bir biçimde tartışılmasına başlanmıştır (Backhouse, 1994). Blaug’un iktisatta metod tartışmaları açısından önemi, metod tartışmalarının çok sınırlı olduğu bir dönemde, önemli bir iktisatçı olarak, önde gelen bir yayınevinden iktisatta metod tartışmalarını konu alan bir kitap yayınlaması ve böylece birçok iktisatçının dikkatini metod tartışmalarına çekmesidir (Boland, 1997:139).

Blaug diğer metodolojistlerden, yanlışlamacı yaklaşımın hem iktisatta mümkün olduğunu, hem de geçmişte de uygulandığını iddia etmesi nedeniyle ayrılmaktadır (Blaug, 1993). Bu çerçevede Poppergil bilim felsefesinin iktisattaki yerinin anlaşılması açısından Blaug’un görüşleri ayrı bir önem arz etmektedir.

Her şeyden önce Blaug’a göre iktisatta metod bilim felsefesindeki mevcut tartışmaların iktisada nasıl aktarılacağına ilişkindir. Blaug’a göre iktisadın bir bilim olup olmadığını tartışmak anlamsızdır. İktisadın konu edindiği olguların nedeni insan davranışı olduğu için, fizikten tamamen ayrıdır. Öte yandan tutarlı ve tümdengelimsel kuramlara sahip olduğu için de sosyoloji ve siyaset bilimi gibi diğer davranışsal bilimlerden de farklıdır. Tüm bu özellikleri dikkate alındığında iktisadı diğer bilimlerden ayıran ana unsurun iktisadi açıklama olduğu görülmektedir. İktisadi açıklamanın niteliği ve iktisatçıların nasıl açıkladığı ise bilim felsefesi tartışmalarını ve dolayısıyla Popper’i iktisadın gündemine getirmektedir. (Blaug 1993:xxv).

Blaug yanlışlamacılığı kuram ve hipotezlerin ancak onlardan elde edilen tahminlerin kuramsal olarak olsa dahi yanlışlanabilir olması gerektiğini belirten metodolojik duruş

olarak tanımlamakta ve açık bir biçimde kendisinin yanlışlamacılık yanlısı olduğunu ifade etmektedir. Blaug'un metodolojik olarak bu yaklaşımı sahiplenmesinin arkasında ise iki temel neden yer almaktadır. Bunlardan birincisi kuram ve önermelerden elde edilen tahminlerin en azından kuramsal olarak yanlışlanabilir olması gerektiğini vurgulayan epistemolojik neden, ikincisi ise bilimsel bilginin çürütmelerle ve yeni kuramların ortaya koyulması ile ilerlediğini söyleyen tarihsel nedendir. Blaug ayrıca günümüz iktisatçılarının bir kuramın doğruluğu için onun ne derece iyi tahminler sunduğunu sorgulayan yaklaşımlarının, yanlışlamacı yaklaşımla benzeştiğine de vurgu yapmaktadır (Blaug, 1993:xiii).

Öte yandan Blaug her ne kadar sınanabilirliğe iktisatçıların sözde önem verseler de, yanlışlamacılığı uygulamakta zorlandıklarına da dikkat çekmektedir. Her şeyden önce yanlışlanabilirlik oldukça zorlu bir yaklaşımdır. Sadece sınanmanın önemini vurgulamak yeterli olmayıp, iktisatçılar iddialı hipotezler geliştirmeli ve onları yanlışlamaya çalışmalıdırlar. Hipotezlerin yanlışlanması durumunda o hipotezden vazgeçilmesi gerekecektir. Blaug bu nedenle yanlışlamacılığı ve doğrulamacılığı benimseyen iki farklı iktisatçının iktisat yapma biçimini şu şekilde özetlemektedir. Her ne kadar ikisi de başta sınanmanın önemine vurgu yapsa da, doğrulamacı iktisatçı, geliştirdiği kuramın yanlışlanması durumunda, onun kapsamını değiştirmeye ya da kuramın bileşenlerinde değişiklikler yaparak onun yanlışlanma ihtimalini düşürmeye çalışır ve kuramı en başta yanlışlandığında yeni bir kuram geliştirme ihtiyacı hissetmez. Öte yandan bir kuramın sınanırken yanlışlanması, yanlışlamacı yaklaşımı benimseyen bir iktisatçı için başka muhtemel kuramlar geliştirilebileceği düşüncesini doğurur. O zaten en başta kuramın her türlü riskle yüzleşmesini göz önüne almıştır (Blaug, 1993:xiv).

Blaug, Caldwell gibi yanlışlamacılığın iktisatta uygulanabilir olmadığını iddia eden metodolojistlerin eleştirilerine cevap vermiştir. Her şeyden önce yanlışlamacı yaklaşımın fazlasıyla talepkar olduğu ve yanlışlamacılığın katı bir şekilde uygulandığı durumda geriye bilim olarak nitelendirilebilecek çok az şey kalacağı savını tamamen reddetmektedir. Çünkü sırf bilimsel olduklarını iddia ettikleri için birtakım çalışmaları iktisada dahil etmek ve her türlü metodu kabul edilebilir bulmak, neyin dışlanacağı ya da iktisat dışı nitelendirileceği problemini doğurmaktadır. Bu nedenle Blaug

metodolojik çoğulculuğa katılmadığını ve Caldwell'den bu noktada ayrıldığını belirtmektedir (Blaug, 1993: xiii).

Duhem-Quine tezi çerçevesinde yanlışlamacılığa getirilen eleştiriler yine Blaug tarafından ele alınan bir diğer husustur. Duhem-Quine tezine, bir kuramın bir çok yardımcı hipotezle birlikte oluşturulduğunu ve başarısızlığı her zaman sınama öncesindeki koşullarla ilişkilendirmenin mümkün olduğunu, bu nedenle sınama sonucu elde edilen kanıtla yanlışlamanın mümkün olmadığını ifade etmektedir. Blaug söz konusu eleştirinin aslında doğa bilimleri için de geçerli olduğunu belirterek, bu durumun yanlışlamacı yaklaşımı eleştiren metodolojistlere tamamen göz ardı edildiğine dikkat çekmiştir (Blaug, 1993:xiv-xv). Eğer Duhem-Quine tezi bir takım öncüllere ihtiyaç duyan tüm kuramlar için geçerli ise, doğa bilimleri için de söz konusu sorun ortaya çıkacaktır. Poppergil yanlışlamacılık henüz bir kuram oluşturulmadan, ampirik olarak bir kuramın yanlışlanmasını engellemek amacıyla geliştirilen bağışıklık manevralarının (immunizing stratagems) kuramın dışında tutulmasını vurgulamaktadır. Yanlışlanabilirlik her şeyden önce bir kuramı yanlışlanabilirliğe hazır hale getirmektir (Blaug, 1993:xv).

Blaug yine tarihselci bir bakış açısıyla, yanlışlamacılığın hiç uygulanmadığı savını da reddetmektedir. 1970'lerde Phillips eğrisinin reddedilmesi, 1980'li yıllarda paranın dolaşım hızının sabit olduğunun reddi, ya da enflasyonun sadece para arzının kontrolü ile dizginlenebileceği düşüncesinin terk edilmesi gibi örneklerle, yanlışlanabilirliğin pekâlâ tarihsel olarak da mümkün olduğunu göstermeye çalışmıştır (Blaug, 1993:xv).

Blaug'un yaklaşımları birçok eleştiriye de beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce Blaug (1993) yanlışlamacı yaklaşımın iktisatta nasıl uygulandığını göstermek istemiş, ancak kitabının bu bölümünde yanlışlama ve metoda oldukça az şekilde yer verilmiştir. Ayrıca Blaug'un Poppergil bir metot olarak sunduğu şeyin, gerçekten Popper'in kastettiği metot olup olmadığı tartışmalıdır. Blaug Popper'i Popper'in yazdıklarından değil, daha çok Lakatos'un Popper'e ilişkin değerlendirmeleri üzerinden anlamış ve Lakatos'un anladığı Popper'le sınırlı kalmıştır. Ayrıca Blaug'un Popper'i yine diğer iktisat metodolojistlerinin eserleri çerçevesinde anlama çabası, Blaug'un Popper'i tam bir bütünlük içinde ele alamamasına neden olmuştur (Boland, 1997:140-143).

5.4. Neil De Marchi

De Marchi Poppergil bilim felsefesinin uygulanabilir olduğunu düşünmekle birlikte, aslında geniş bir uygulama alanı bulamadığını London School of Economics üzerinden göstermeye çalışmıştır. De Marchi 1957-1963 yılları arasında nicel olmayan iktisadın önemli isimlerinden Robbins'in öğrencileri Richard Lipsey ve Chris Archibald öncülüğüne LSE'de yanlıslamacılık ve sına (testing) merkezli iktisadı ele almıştır. 1957 yılında Lipsey tarafından başlatılan ve *LSE Staff Seminar in Methodology, Measurement and Testing (M2T)* seminerler dizisi söz konusu araştırmacıların bu çabasının en somut örneğidir³⁵.

De Marchi LSE'deki bu hareketi ve Poppergil bir iktisat oluşturma girişimini oldukça can alıcı bir soru üzerinden irdelemiştir. Popper'i iktisada tanıtan kişi Hutchison olduğu ve Friedman gibi bir isim ampirizme ve sına (testing) çok güçlü bir biçimde dikkat çektiği halde, neden söz konusu araştırmacılar bu yaklaşımı Popper'i merkeze alarak tartışmışlardır? (De Marchi, 1988:141)

Her şeyden önce M2T döneminde Popper LSE Felsefe Departmanında bulunmaktadır ve Popper kuramların sına (testing)abilir biçimde oluşturabileceğini güçlü bir biçimde savunmuş, sına (testing)aya ilişkin kriterlerin elde edilebileceği bir çerçeve çizmiştir (De Marchi, 1988:148-149). De Marchi LSE'deki söz konusu grubun kısa zamanda Popper'in yaklaşımını iktisada uygulamanın oldukça zor olduğunu tecrübe ettiklerini belirtmektedir. Her şeyden önce Popper iktisadın problemlerine doğrudan cevap üretmemiştir. İkincisi iktisadi önermelerin belirli bir hata terimi içermesi ve bir kuramın "yeterince iyi" olarak kabul edilmesi için hangi kıstasların kullanılması gerektiği açık değildir. Ayrıca Popper'in öne sürdüğü eleştirel tartışma ortamı iktisatçılar tarafından kabul görmemiştir. Archibald'ın eksik rekabet piyasasını tartışmak üzere Friedman ve Stigler'i davet etmesi ve söz konusu iktisatçıların bu daveti reddetmeleri ve Archibald'ın girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, Poppergil bilim felsefesinin iktisatta uygulanabilirliğine ilişkin derin şüpheler oluşturmuştur (De Marchi, 1988:142).

---

³⁵Lipsey'in Introduction to Positive Economics adlı eseri 1,5 milyondan fazla satmış ve 13 dile çevrilmiştir.

De Marchi Popper'in bilim felsefesinin istatistiksel önermeler için fazla katı olduğunu, LSE'deki bu hareket için bir çerçeve sunmuş olsa da onları bir yere ulaştırmadığını ifade etmektedir (De Marchi, 1988:162). De Marchi'ye göre Popper'in LSE'de görmüş olduğu ilgi o zamana ve mekana has bazı şartların bir sonucudur. Robbins'in yaklaşımına karşı bir araya gelen genç iktisatçıların bir arayış içinde olmaları ve Lipsey'in dinamik kişiliği Poppergil bilim felsefesinin LSE'de bu denli tartışılmasına neden olmuştur.

5.5. Wade Hands

Hands yanlışılamacı yaklaşımın iktisada hemen hiç uygulanmadığını, asıl tartışmanın iktisatçıların yanlışılamacılığı uygulamak için zorlu bir çaba göstermeleri gerekip gerekmediği hususu olduğunu belirtmekte ve bu probleme bilgi büyümesi problemi (*growth of knowledge*) açısından bakılabileceğini söylemektedir. Bu yaklaşımın temelinde, yanlışılamacılığın doğa bilimleri açısından başarısız olduğunun gösterilmesi durumunda, iktisatta geçerliliğinin tartışılmasının da anlamını yitireceği düşüncesi yer almaktadır (Hands, 2007:190).

Poppergil bilim felsefesine yöneltilen en önemli eleştirilerden birisi olan Duhem-Quine Tezi, Hands'in de üzerinde durduğu konulardan birisi olmuş ve Hands bir sosyal bilim olarak iktisadın yapısından kaynaklanan bazı kısıtlara yanlışılamacılığın uygulanabilirliği açısından dikkat çekmiştir. İnsan davranışın karmaşıklığı ve iktisadi analiz için çoğu zaman basitleştirmeye ihtiyaç duyulması, kullanılan bazı öncüllerin mantıksal olarak yanlışılanabilir olmaması, ya da kimilerinin mantıksal olarak yanlışılanması mümkünken pratik olarak bunun mümkün olmaması gibi hususlara vurgu yapan Hands (1992:23-24) bir kuram ile çelişen bir sonuç elde edildiğinde bunun altında yatan nedenin tam olarak ne olduğunu tespit etmenin imkânsız hale geldiğini belirtmiştir.

İktisadın ampirik temeli de yine sorgulanan bir başka husustur. İktisadi verilerin doğa bilimlerindeki veriler gibi kesinlik arz etmemesi, yanlışılanabilirliğin uygulanabilirliği açısından şüpheleri de beraberinde getirmektedir. Tam olarak kesinliğinden emin olunamayan bir veriye dayanarak kuramın yanlışılanması problemlidir. Hands bu noktada iktisadi verilerin (gayri iradi işsizlik vb.) aslında tam olarak gerçeği yansıtmayabileceği hususunu gündeme getirmekte ve ampirik açıdan sahip olunan

şüphelerin yanışlamacı yaklaşımın iktisada uygulanabilirliğini zorlaştırdığına vurgu yapmaktadır (Hands, 2007:191).

Yanışlamacılığa olan eleştirilerine ek olarak, Hands, ayrıca Popper'in hakikate yaklaşma teorisinin başarısızlıkla sonuçlanmasının da Poppergil bilim felsefesinin iktisada uygulanmasını problemlili hale getirdiğini ifade etmektedir. Hands hakikate yaklaşma kuramının geçerliliğinin yanışlanabilirliğin iktisatta uygulanması açısından bilim adamının elini rahatlatacağını ifade etmekte, ancak durumun bu şekilde olmamasının ise büyük bir problem teşkil ettiğini belirtmektedir. Hands'e göre; eğer tatmin edici bir hakikate yaklaşma kuramına sahip olunabilseydi, iktisatçılar yanışlanan iki kuram ile karşı karşıya kaldıklarında, hakikate yakın olanı tercih ederek bilimsel faaliyete devam edebilirlerdi. Ancak hakikate yaklaşma kuramının geçerli olmadığı bir yanışlamacı yaklaşım iki kuramı da terk etmeyi gerektirmekte, yanışlar arasından en iyiyi seçememek, iktisatçıyı kuramsız bırakmaktadır (Hands, 2007:192).

Hands'e göre hakikate yaklaşma kuramının geçerliliği ayrıca Popper'in gerçekçi (realist) duruşuyla da ilgilidir. Gerçekçiler için bilimin amacı "gerçek" kuramı bulmak olup, ciddi sınamaları geçen kuramların hakikate daha yakın olduğu kabulü olmaksızın, Popper'in kuramları ciddi sınamalara tutmayı temel alan yanışlamacı yaklaşımı ile gerçekçi duruşunu bağdaştırmak zorlaşmaktadır. Bir başka deyişle birbiriyle kimi zaman çelişkilili bir görünüm sergileyen Poppergil gerçekçi duruş ve yanışlamacı yaklaşım ancak doğruya yaklaşma kuramının geçerli olduğu durumda bağdaşabilir ve bir bütünlük sağlayabilir. Ancak Popper'in hakikate yaklaşma kuramının başarısız olduğunu kabul etmesi bu bağı ortadan kaldırmakta ve Poppergil bilim felsefesinin iktisada hem yanışlamacılık hem hakikate yaklaşma hem de gerçekçilik üzerinden etki etmesini önlemektedir (Hands, 2007:192-193).

Hands ayıca bilginin büyümesi problemine Popper'in verdiği cevabın da iktisatçılar açısından tatmin edici olmadığını ifade etmektedir. Popper'e göre bir kuramın kendinden önceki kuramın yerini alması için bağımsız bir şekilde sınanabilir olması gerektiğini, daha fazla ampirik içeriği sunabilmesi ve bağımsız bir şekilde sınanabilir olması gerektiğini, ancak iktisatçıların bu yaklaşımı benimsemediklerini, tam aksine mevcut durumda açıklama getirilen bir olguyu, yeni bir kuramla daha sade bir şekilde

açıklamaya çalıştıklarını ve bu anlamda Popper'den tamamiyle farklılaştıklarını ifade etmektedir (Hands, 1992:26)

Hands özellikle yanlışlamacılık bağlamında getirdiği tüm bu eleştiriler sonrasında, Poppergil bilim felsefesine sıkı sıkıya bağlı bir yaklaşımın iktisadın şu anda var olan tüm kuramlarını ortadan kaldıracığını ve sadece bir kurallar manzumesi ile baş başa bırakacağını iddia etmektedir. Hands'e göre iktisatta cari bilim yapıma pratiklerinin terk edilerek Poppergil yaklaşımın uygulanmaya çalışılması, ne elde edileceği bilinmeksizin yüksek bir maliyete katlanmayı gerektireceği için anlamlı değildir. Ayrıca Hands iktisatçıların gerçeği ve doğruyu arayan bir tutum için Popper'e ihtiyaç duymadıklarını, Poppergil yaklaşımı terk etmenin deneyimi gözeterek iktisat yapmayı terk etmek anlamına gelmeyeceğini vurgulamaktadır (Hands, 1992:26).

Hands Popper'in iktisada olan etkisini sadece yanlışlamacılık üzerinden değil, aynı zamanda Popper tarafından sosyal bilimlerin metodu olarak nitelendirilen durumsal çözümleme ve iktisadı derinden etkilenmiş olan Lakatos üzerinden de tartışmış ve Poppergil bilim felsefesinin iktisadı etkileyebilecek muhtemel tüm kanallarını irdelemiştir.

Hands'in durumsal çözümlemeye ilişkin eleştirileri de en az yanlışlamacı kurama getirdiği eleştiriler kadar ciddidir. Hands her şeyden önce Popper durumsal çözümlemeyi iktisadın metodu olarak nitelerken, niçin iktisatta metot tartışmalarının Popper tarafından doğa bilimlerinin metodu olarak nitelendirdiği yanlışlamacılık üzerinden ilerletildiğini sormakta ve bunu bir paradoks olarak nitelendirmektedir. Hands bu soruya öncelikle tarihsel bir bakış açısıyla cevap vermekte ve bunun basitçe Popper iktisatta metot tartışmalarına dahil edildiğinde durumsal çözümleme ile ilgili eserlerinin çevirilerine iktisatçıların erişememesinden kaynaklanabileceğini söylemektedir. Ancak Hands'e göre de bu durum daha detaylı bir analizi gerektirmektedir (Hands, 1992:27).

Hands durumsal çözümlemenin her şeyden önce yanlışlamacılık ile çatıştığını belirtmekte ve yanlışlamacı yaklaşımda bir kuramın genellenebilir olması için yanlışlanabilir olması ve ciddi sınamalara tabi tutulması gerektiğini hatırlatarak, bu durumun bir kuram olarak durumsal çözümleme için geçerli olmadığını belirtmektedir. Durumsal çözümlemenin temelinde yer alan rasyonalite prensibinin yanlışlanabilir kabul edilse dahi, aktörlerin rasyonel davranmadığı durumlarda, aslında

bu davranışın durumsal çözümlenmenin sübjektif elementlerinden kaynaklandığı, göz ardı edilen bazı sübjektif hususlardan dolayı aktörün rasyonel davrandığı halde rasyonel davranmadığı sonucuna ulaşılabileceği iddia edilebilecektir. Bu nedenle yanlışlanamayan bir kuramın geliştirilerek tüm sosyal bilimlere bir metot olarak sunulması problemlili görülmektedir. Ayrıca Hands'e göre durumsal çözümleme farklı kuramlar arasında seçim yapmaya da yardımcı olmamakta ve genel anlamda iktisatçıların metotla ilgili problemlerine cevap üretememektedir (Hands, 1992:29-31).

Hands, Popper'in Lakatos'u önemli bir biçime etkilediği ve Lakatos'un iktisatta metot tartışmalarına olan katkısı üzerinden iktisatta Poppergil bir miras bıraktığı savına karşı çıkmaktadır. Hands'e göre her ne kadar Lakatos da Popper gibi bir kuramın ampirik temellerinin potansiyel yanlışlayıcılara dayandığını kabul ediyor olsa da, Lakatos'un bilim tarihinin bilimin nasıl yapıldığına ilişkin yol gösterici karakterini kabul ediyor olması, güncel iktisat yapma pratiklerini benimsemesi, yanlışlamacı yaklaşımdan daha çok doğrulamacı yaklaşımı öncelemesi, Hands'in, Lakatos'un en çok Popper'den ayrıştığı noktalarda iktisadı etkilediği sonucuna ulaşmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle Lakatos iktisadı etkilese de bu onun Poppergil yönlerinden değil, tam aksine Popper ile çatışan yönlerinden kaynaklanmaktadır (Hands, 1992:32-36)

Sonuç olarak Hands Poppergil bilim felsefesinin iktisada uygulanabilir olmadığını ifade etmekte, özellikle iktisatta bilimsel bilginin büyümesine yanlışlanabilirlik başta olmak üzere Poppergil bilim felsefesinin hiçbir bileşeninin cevap üretemediğini göstermekte, Poppergil bilim felsefesinin iktisatta metot tartışmalarının temel problemlerine cevap üretemediğini söylemektedir (Hands, 1992:36). Ayrıca Hands (1992:38) Popper'in iktisada temel katkısının diğer Poppergil bilim felsefesi bileşenlerinden ziyade eleştirel akılcılık olduğu savını da anlamsız görmekte, bunu bir çeşit iyi niyet güzellemesine benzeterek, iktisatçıların eleştirel bakış açısı için Popper'e ihtiyaç duyduğu savını "içi boş" olarak nitelendirmektedir.

5.6. Daniel M. Hausman

Hausman yanlışlanabilirliğin tarihsel olarak iktisatta uygulanılmasına şahit olunmadığını, çünkü temel bazı özellikleri nedeniyle uygulanabilir olmadığını

belirtmektedir. Hausman tümdengelimsel metodu benimsemekte ve kural koyucu değil, betimsel yaklaşımı benimsemektedir (Blaug, 1993:xvi).

Hausman (1988:65) Popper'in iktisat metodolojisi içindeki yerini iktisat bilimi içindeki  nrmelerin sınanabilirliğini, Popper'in yanlışlamacılık yaklaşımının oluşturduğu çerçevede tartışmanın doğru olmadığını savunmaktadır. Hausman'ın bir diğer itirazı da, Popper'in yaklaşımını iktisada uyarlamak için onun görüşlerinin iini boşaltmak zorunda kalınması nedeniyle, aslında günün sonunda Popper'in bilim felsefesinin reddedildiğidir.

Hausman Popper'in iktisattaki yerini tartışırken öncelikle Popper'in bilim felsefesini genel anlamda ele almaktadır. Hausman temel  nrmeler, kuramlar ve gözlem raporları arasında tam bir mantıksal ilişki kurmaya alışan Poppergil bilim felsefesinin aslında bilim felsefesinin temel problemleri ile bağıntısız olduğunu, Popper'in yanlışlamacılığa ilişkin görüşlerinin de bir "metodoloji" olarak temelsiz ve kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir (Hausman, 1988:65).

Hausman her Şeyden  nce Popper'in Hume'nin tümevarım problemini ozd ğ n  reddetmekte çünkü yanlışlanabilirlik yaklaşımı ile evrensel  nrmelere varılamadığını sadece evrensel  nrmelerin yanlışlanabildiğinin gösterildiğine dikkat çekmektedir. Hausman, Popper'in yaklaşımının, bir bilimsel kuram yanlışlandığında, alternatif bilimsel kuramların daha itibarlı hale geleceğini belirttiğini söylemekte ve bunun mantıksal bir hata olduğunu belirtmektedir (Hausman, 1988:68).

Hausman'ın (1988:69-71) ikinci bir eleştirisi ise her bir bilimsel  nrmenin yanlışlanabilir yapıda olabileceğine ilişkindir. Hausman her bir  nrmenin tek başına yanlışlanabilir olması Őartı arandığında sadece iktisadın değil tüm bilimlerin Popper'in penceresinden bilim olma özelliğini kaybedeceğini, çünkü bilim yapmak için sadece temel  nrmeler değil temel olmayan  nrmelerin de gerekli olduğunu ifade etmektedir. Popper yanlışlanabilirliğe yöneltilen bu eleştirilere, yanlışlanabilirliğin tekil  nrmeler için hatta tekil hipotezler için değil, önerme ve kuramların bir araya gelerek oluşturduğu bir "test sistemi" için geçerli olduğunu söyleyerek cevap vermiştir. Hausman ise bu yaklaşımın bir kuramın kabul  ve reddinde yanlışlanabilirliğin rolünü azaltacağı gerekçesi ile karşı çıkmıştır. Çünkü Popper bir sınama sonucunda elde edilen sonucun, tüm bir test sisteminin öngörüsü ile çeliştiği

durumda yanlışlamadan bahsedileceğini belirtmektedir. Ancak bu durumda ise sınama sisteminin hangi parçası nedeniyle yanlışlama yapıldığı bilinemeyecektir.

Hausman yanlışlamacılığa bir metot olarak da karşı çıkmıştır. Hausman Poppergil metodolojinin 3 temel kuralı olduğunu ifade etmiştir. Bu kurallar; (1) sadece sınanabilir ya da yanlışlanabilir kuramların öne sürülebileceği/kabul edilebileceği, (2) sadece bilimsel kuramların yanlışlanmaya gayret edilmesi gerektiği, (3) yanlışlama çabaları sonrasında hala varlığını sürdüren kuramların ileriki tartışmalar açısından bir anlam ifade ettiği, ancak bu kuramların kesin ve gerçek olarak kabul edilmemesi gerektiği olarak sıralanmıştır. Hausman her bir kuralın bir iktisatçı için bilim yapma sürecinde ne anlama geldiğini detaylı bir biçimde tartışmıştır (Hausman, 1988:71).

Eğer ilk kural yani sınanabilir olmak ya da yanlışlanabilir olmak bir kuramın temel özelliği olursa, bir bilim adamı ne kadar kullanışlı olurlarsa olsun sınanamayan kuramları göz ardı edecek ve çok daha fazla içeriğe sahip ve yanlışlanma ihtimali en yüksek olan kuramlarla çalışmayı tercih edecektir. İkinci kural ise bilim adamlarının sadece kuramları yanlışlama çabası içine girmesini gerektirecek ve var olan kuramları doğrulamaya ya da güçlendirmeye dönük hiçbir bilimsel faaliyete girilmemesini gerektirmektedir. Ayrıca bir kuram bir sınamayı geçemediğinde, altında yatan neden anlaşılmasa dahi o kuram reddedilecektir. Üçüncü kural ise henüz yanlışlanmamış her kuramın geçici olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Ve hatta birçok defa sınanmış ve oldukça zorlu sınamaları geçmiş bir kuramın hakkında hiçbir test yapılmadığı için henüz yanlışlanmamış bir kuramdan daha kabul edilebilir olduğunu söylemek zordur, çünkü ikisi de henüz yanlışlanmama açısından aynı konumdadır (Hausman, 1988:71-73).

Hausman ayrıca Popper'in neredeyse tüm kuramları doğrulayacak bir delil bulunmasının mümkün olduğu ("ucuz doğrulama"), bu nedenle yanlışlamacılığın bilim adamları tarafından benimseneceği tezine de karşı çıkmakta ve aslında bir kuramı destekleyen sağlam ve güçlü deliller elde etmenin oldukça zorlu olduğunu ve ayrıca bu güçlü delillerin Popper'in her zaman vurguladığı sıkı sınamalarla elde edilebileceğini belirtmektedir. Buna ek olarak Popper'in tümevarım metodunu benimsemeyi dogmatik bir yaklaşım, yanlışlamacı tutumu ise eleştirel bir yaklaşım olarak nitelendirmesini de eleştirmekte ve bu değerlendirmenin aslına sadece

yanlışlamacılığı benimsemeyenler için bir kötü nitelendirmeden ibaret olduğunu ifade etmektedir (Hausman, 1988:73).

Hausman konvansiyonel yanlışlamacılık ve doğrulamacılık arasında tam bir asimetri olmadığını belirtmekte ve eğer önermeler doğrulanamıyorsa, mantıksal yanlışlamacılığı sınama sistemlerine tam anlamıyla uygulamak için gerekli olan öncüllere de sahip olunamadığını ifade etmektedir. Başka bir deyişle yanlışlamacılığın kendisini doğrulamacılığın tam karşısında konumlandırmasına ve doğrulama problemini bir noktada saf dışı bırakıyor göstermesine itiraz edilmektedir (Hausman, 1988:75).

Hausman yukarıda yer verilen değerlendirmeleri ile Poppergil bilim felsefesi çerçevesinde oluşturulan metodun bilim adamları tarafından tercih edilen bir metot olamayacağını ortaya koymaya çalışmıştır.

Hausman Popper'in bilim felsefesine getirdiği eleştirilere ek olarak, Poppergil bilim felsefesinin iktisatçılar için bir değeri olmadığını ya da çok az değer ifade edebileceğini belirtmektedir. Bunun arkasında yer alan bakış açısı ise iktisatçıların bir kuramın yanlış ya da doğru olduğuna ilişkin "iyi bir neden" ile ikna olabilecekleri, ancak Popper'in bir bilgiden hareketle doğrulamayı tümünden reddetmesidir (Hausman, 1988:80).

5.7. Bruce J. Caldwell

Caldwell kendi metodolojik duruşunu "metodolojik çoğulculuk" olarak nitelendirmekte ve bir bakıma iktisatta metodoloji tartışmalarına bir yandan Popper'i anlamaya çalışarak ve bir yandan da Popper'in çözmeye çalıştığı problemleri Popper'den farklı bir biçimde cevaplayarak kendi metodolojik yaklaşımını inşa etmektedir. (Caldwell,1994)

Caldwell'e göre Popper'in bilim felsefesindeki tutumu şu şekilde özetlenebilir (Caldwell, 1991:2-5):

1. Bilim bilginin sistemli bir şekilde nasıl büyüdüğünü göstermektedir. Bilginin nasıl büyüdüğünü anlamak için de bir ayırım kriterine ihtiyaç duyulmaktadır.
2. Popper için ayırım kriteri yanlışlanabilirliktir.

3. Doğrulamak mantıksal olarak problemidir. Ancak yanışlama ile bilimsel olanla bilimsel olmayarı birbirinden ayırmak mümkündür.
4. Yanışlanabilirlik mantıksal bir durumdur. Muhtemel tek bir yanışlayıcının olması yanışlanabilirliğin sağlanması için yeterlidir.
5. Yanışlanabilirlik sadece mantıksal bir durum olarak görünsede pratikte yanışlanabilirliğin uygulanmasında birçok problemle karşılaşılmaktadır. Bunlar temelde sınanan hipotezle birlikte bir çok yardımcı hipotezin de birlikte sınanđını ve yanışlama sonucunda, söz konusu sonucun hangi hipotezden kaynaklandığının bilinemeyeceğini söyleyen Duhem-Quine tezi, ampirik sınamalarda sınama sonucunun hakikatmiş gibi kabul edilmesi ve gözlemlerin kuram yüklü olması dolayısıyla ampirik sınamada objektif sonuca ulaşılamayabileceği hususlarıdır.
6. Sınanabilir bilimsel kuramların hepsi şu anda test edilemiyor olabilir. Hem yanışlanabilir olan, hem de pratik anlamda şu anda sınayabildiğimiz kuramlar, eğer sınama sonucunda yanışlanmamışlarsa, bu kuram güçlendirilmiş (*corroborated*) demektir. Ancak bu durum onun ispatlandığı anlamına gelmez. Ayrıca yanışlanan bir kuram da çürütölmüş ya da reddedilmiştir.
7. Bilim adamları için yanışlamalar, çürütmelerden daha ilginçtir çünkü bu durumda yanışlamaya neyin sebep olduğu araştırılacaktır. Ancak böyle bir durumda bilim adamları elde edilen sonucun sınamadaki bir değişkenin yanış konumlandırılmasına bağlayarak kuramlarını muhafaza etme eğiliminde olacaklardır. Bilim adamı böyle bir tavır takınmamalı, yani bağışıklık manevraları geliştirmemelidir.
8. En iyi kuramlar en iddialı olanlar, nasıl yanışlanacakları açıkça belli olanlardır. Bilim adamı kuramları hangi durumda reddeceğini henüz sınamanın başında belirlemelidir.
9. Popper'in kendi pozisyonu yanışlanabilir olmayıp, felsefi bir doktrindir.
10. Popper'in metodu, bilimin şimdiye kadar nasıl yapıldığını değil, nasıl yapılması gerektiğini ifade ettiği, yani kural koyucu olduğu için, bilim tarihi ile yanışlanamaz. Bu nedenle Poppergil iktisatçıların, Poppergil bilim felsefesinin uygulanabilir olmadığına ilişkin eleştirilere cevabı, bunu gerçekleştirmek için daha fazla çalışmalarını öğütlemek olmuştur.

11. Popper takındığı yanlışlamacı tavrıdan dolayı, bilim adamlarına gerçeği vadetmemiş, ancak gerçeğe yakınsanabileceğini ifade etmekle yetinmiştir.

Caldwell, yanlışlamacılık, durumsal çözümleme ve eleştirel akılcılık bağlamında Popper'e yöneltilen eleştirilere önemli katkılar sağlamıştır. Caldwell Poppergil yanlışlamacılığa yöneltilen eleştirileri 3 gruba ayırmaktadır. Bunlar Felsefecinin İtirazı, Tarihçinin İtirazı ve Metodolojistin İtirazı'dır (Caldwell, 1991:7).

Felsefecinin İtirazı, Popper'in ortaya koyduğu felsefenin, bir bilim felsefesi olarak yetersizliğine vurgu yapmaktadır. Caldwell bilim adamlarının ad hoc uyarlamalar yapmaktan kaçınmak üzere, Popper tarafından ortaya sürülmüş olan yanlışlamacılığı benimsemeleri gerektiğine ilişkin olarak "niçin?" sorusuna anlamlı bir şekilde cevap verilemediği itirazını bu kapsamda değerlendirmiştir. Çünkü yanlışlamacılık, kimi zaman doğru kuramların da reddedilmesi ile sonuçlanabilecektir. Hele iktisat gibi karmaşık ilişkileri inceleyen bir bilim için, hemen her zaman bir kuramla çelişen karşıt-kanıt getirmek mümkündür. Bu durumda iktisatçıların neredeyse tüm kuramlardan vazgeçmesi gerekecektir (Caldwell, 1991:8).

Ayrıca Popper oldukça keskin bir tümevarım karşıtıdır. Öyle ki bu tutumu nedeniyle, sayısız sınamadan başarıyla geçmiş kuramlar için dahi, "diğer kuramlardan daha kesin", ya da "bu kuramın daha doğru olduğu" sonucuna ulaşılammakta, ampirik kanıtlar sadece yanlışlama için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım bilim felsefesinin temel tartışma alanlarından biri olan, bir sınamanın bir kuramı nasıl desteklediği tartışmalarını tamamıyla göz artı etmektedir. Bu anlamda Popper'in felsefesi, bilim felsefesi ve metod tartışmalar açısından yetersizdir. (Caldwell, 1991:8).

Tarihçinin İtirazı ise beklendiği üzere bilim tarihi gözetilerek yanlışlanabilirliğin bilim tarihinde uygulanmadığı iddiasını ifade etmektedir. Eğer yanlışlamacılık tüm bilimlere uygulanabilir bir metod ise bilim tarihi bunun uygulanabilir olduğunu birçok örnekle ortaya koymalıdır (Caldwell, 1991:8).

Popper bu itirazı *Introduction to Realism and the Aim of Science* kitabında cevaplamış, doğa bilimlerinden 20 örneği bunun bir delili olarak sıralamıştır. Ancak Popper böyle bir açıklama yapma zorunluluğunu tamamiyle reddetmektedir. Caldwell her şeyden önce bir metodu tarihsel olarak sınamanın ampirik olarak sınamaktan çok daha zor olduğunu belirtmekte ve iktisadın tarihsel gelişimi içindeki fikir ayrılıkları da göz

önüne alındığında, henüz iktisatçıların tarihi nasıl okuyacaklarına ilişkin bir uzlaşısının olmaması nedeniyle, Tarihçinin İtirazı'nın kabul görmesinin oldukça zor olduğuna dikkat çekmektedir (Caldwell, 1991:8-9).

Metodolojistin İtirazı ise Popper'in özellikle bağımsızlık manevralarını yasaklayan metodunu uygulamamanın ve bağımsızlık manevraları geliştirmenin iktisat bilimi açısından faydalı olacağı düşüncesine dayanmaktadır (Caldwell, 1991:13). Caldwell metodoloji açısından Poppergil bilim felsefesinin buyruklarına uymamanın sağlayacağı muhtemel faydaları, durumsal çözümleme üzerinden tartışmıştır.

Caldwell'e göre hem Tarihçinin İtirazı, hem de Felsefecinin İtirazı birçok kişiyi Poppergil bilim felsefesini benimsemekten alıkoymak için yeterli olsa da, Poppergil bilim felsefesine sıkı sıkıya bağlı olanlar bir şekilde en azından kendilerini tatmin edebilecek cevaplar üretebileceklerdir. Caldwell (1991:13) Poppergil metodolojistlerin dahi reddedemeyecekleri asıl itirazları durumsal mantık (durumsal çözümleme) üzerinden getirdiğini iddia etmektedir.

Caldwell'e (1991:13-15) göre durumsal çözümlemenin temel özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Sosyal bilimlerin amacı gelecekte haber vermek değildir. Sosyal bilimlerin amacı kasıtlı insan davranışları sonucunda ortaya çıkabilecek kasdi olmayan sosyal sonuçları öngörmektir.
2. Durumsal çözümleme bireyselci bir yaklaşımdır ancak psikolojist bir yaklaşım değildir. Yani sosyal yaşantı insanın doğasına ilişkin psikolojik kurallara indirgenemez.
3. Durumsal çözümleme iktisadın metodunun tüm bilimlere uygulanması olup, sosyal bilimler için tek metottur.
4. Sosyal bilimlerin ve doğa bilimlerinin metodları bazı açılardan benzeşmektedir. Doğa bilimlerinde bir ifade mantığı kullanılarak, başlangıç koşullarının ne olduğu ve yararlanılacak bir veya birkaç evrensel kanun belirtilmektedir. Benzer şekilde sosyal bilimlerde de başlangıç koşulları belirtilmekte ancak kanun olarak rasyonalite prensibi kullanılmaktadır. Rasyonalite prensibi ajanların içinde buldukları duruma göre davrandıklarını kabul etmektedir.
5. Bir evrensel kanun olarak rasyonalite kanunu yanlıştır.

6. Ancak rasyonalite prensibi sınamaya açık değildir. Ajanların rasyonel davrandıkları hipotezi hiçbir zaman reddedilmemektedir. Karşılaştırılan tüm hipotezler rasyonalite prensibine dayandığı için, rasyonalite prensibi bütünün bir parçası olarak nitelendirilmelidir.

Caldwell durumsal çözümlemeye iki açıdan eleştiri getirmektedir. Bunlardan birincisi durumsal çözümlemenin tam olarak nasıl uygulanacağını net olmamasıdır. Her ne kadar daha önceki bölümde durumsal çözümlemenin aşamalarına yer verilmiş olsa da, Popper kendisi bizzat bu aşamaları tek tek sıralamamış, Noretta Koertge gibi araştırmacılar durumsal analizin aşamalarını sistemleştirmişlerdir. Metinde bu ifadeye yer verilmesi ancak vurgulanmaması ve ayrıntılı biçimde desteklenmemesi, Popper'in bu görüşte ısrarcı ve emin olduğuna ilişkin şüpheler doğurmaktadır. Bu durum da aslında Popper'in tam olarak neyi kastettiği noktasında bazı şüphelere neden olmaktadır (Caldwell, 1991:15)

Caldwell'in Popper'e bir diğer eleştirisi ise durumsal çözümlemenin sosyal bilimler için geçerli olan tek metot olması iddiasıdır. Caldwell akılcı tercih yapısının tüm sosyal bilimlere uygulanabilirliğine ilişkin eleştirileri hatırlamakta ve işlevselci, davranışçı ya da hermenötik açıklamaların da pekâlâ mümkün olduğunu söylemektedir. Öte yandan, tüm sosyal bilimlerin rasyonalite prensibi çerçevesinde ele alınması oldukça zordur ve insan davranışlarına akılla birlikte inançlar ve tutkular da etki etmektedir. Bu anlamda durumsal çözümlemenin faydalı bir metot olabileceği değerlendirilse de, sosyal bilimler için tek geçerli metot olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Ayrıca durumsal çözümlemenin sosyal bilimlerin tek ve geçerli metodu olduğunu iddia etmek, yine Popper tarafından ortaya konulan yanlışlamacılık yaklaşımı ile de çelişecektir. Çünkü gelecekte bilim dünyasının daha iyi bir metot geliştirebileceğini gözeterek, durumsal çözümlemenin sosyal bilimler için tek ve geçerli metot olduğu iddiasından vazgeçerek, açık kapı bırakmak yerinde olacaktır (Caldwell, 1991:16)

Tüm bu eleştiriler bir araya gelerek Caldwell'in çoğulcu yaklaşımını ortaya koymasında etkili olmuştur. Caldwell çoğulcu yaklaşımla iktisat bilimini anlamayı ve mümkünse geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çoğulcu yaklaşım, iktisatta ve iktisatta metot yazınında etkin olan tüm araştırma yöntemlerinin güçlü yönlerini ve sınırlılıklarını eleştirel bir yöntemle ele almaktadır (Caldwell, 1988: 234)

Caldwell'in çoğulcu yaklaşımı ayırım problemine cevap aramamakta ve bu açıdan Popper'den farklılaşmaktadır. Çoğulcu yaklaşımda, Popper'de olduğu gibi eleştirelilik korunmakla birlikte, eleştirelilik bilimsel olanla bilimsel olmayanı birbirinden ayırma amacı ile kullanılmamaktadır. Eleştirelilik bir tür anlama aracı işlevi görmekte ve bu anlayışın ilerlemeyi de beraberinde getireceği beklenilmektedir. Bu yaklaşım herhangi bir kıstas belirlemeksizin, iktisat ve metodoloji literatüründeki tüm yaklaşımların eleştirel bir biçimde ele alınmasını gerektirecektir (Caldwell, 1988:234).

Ancak Caldwell'in ortaya koyduğu metodolojik çoğulculuk doğal olarak bu yaklaşımın bir tür anarşiye neden olup olmayacağı sorusunu da beraberinde getirmiştir. Ancak Cadwell dogmatik bir ayrımcılıktansa (*dogmatic demarcation*), anarşizimden daha az korktuğunu söylemekte ve Poppergil bilim felsefesi dahil tekçi yaklaşımların bir takım belirlenmiş kurallar dayatarak bilim yapmanın imkanlarını sınırlandırdığını, bilimde farklı yaklaşımların baskılandığını ifade etmiştir (Caldwell, 1988:237-238). Blaug Caldwell'in bu yaklaşımını eleştirerek, Caldwell'in yaklaşımı kabul edildiğinde, tüm metodolojik yaklaşımların doğrudan kabul edilmesi gerekeceğini, böyle bir durumun ise kuramların birbiri arasında tutarlı olması gerekliliğini ortadan kaldıracağını iddia etmektedir (Blaug, 1993:xiv).

Caldwell'in tekçi metodolojik yaklaşımlara bir diğer eleştirisi de, bu yaklaşımların iktisat metodolojisti ile iktisadi analiz yapan iktisatçı arasına bir mesafe soktuğu yönündedir. Ona göre her ne kadar tekçi yaklaşımlar metodoloji tartışmalarının daha sade ve belirgin bir düzlemde sürdürülmesini sağlasa da, bu tür yaklaşımların sahadaki yansıması bir tür karmaşadır. Bu durum ayrıca metodolojistte de bir tür körlük oluşturacaktır (Caldwell, 1988:239).

Caldwell'in dikkat çektiği bir diğer nokta da bilim adamlarınca ortaya konulan kuramların, aslında bir soruna cevap arama işlevi görmeleridir. Ancak tekçi yaklaşımların çok kısıtlı ve belirli kıstaslarla kuramları değerlendirmesi, kuram ve problem arasındaki ilişkinin kimi zaman gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. İktisada Poppergil kıstaslarla bakıldığında iktisadın çok az bir kısmı aranan kriterleri sağlayabilecektir (Caldwell, 1988:239).

6. TARTIŞMA

İktisadın felsefe ile olan ilişkisinin, daha çok metodoloji tartışmaları çerçevesinde varlığını sürdürmesi her ne kadar problemlili olsa da, iktisat metodolojisinin 1970’li yıllarda iktisadın bir alt dalı haline gelmesi, iktisat felsefesi tartışmalarının metodoloji ekseninde de olsa bir varlık sahası kazanması açısından önemlidir. Bu durum birçok iktisatçının iktisat felsefesi ve iktisat metodolojisi kavramlarını çoğu zaman birbirinin yerine kullanmasıyla kendini göstermektedir. İktisat felsefesi ve metodolojisi arasındaki bu ilişki göz önüne alındığında, özelde iktisat metodolojisinden bahsederken, genelde iktisat felsefesinden bahsedildiği ve iktisat felsefesinin temel problemlerine, metodoloji çerçevesinde cevap arandığı, ancak şaşkıncu biçimde iktisat felsefesinin, çoğunlukla, varlığını iktisadın bir dalı olarak kurumsallaşan iktisat metodolojisinin altında sürdürdüğü görülmüştür.

Her bilim kendi metodolojisini ortaya koyarak bilim yapma etkinliğine ilişkin usul ve esasları ortaya koymaya çalışmaktadır. Ortaya konulan metodoloji ise “metodu” aşarak, o bilimin aynı zamanda kendine ilişkin yaklaşımını yansıtmakta, bu nedenle de metodoloji epistemolojik karakterini aşarak, o bilim dalının kendisine ilişkin ontolojik bir çabaya da dönüşmektedir. İktisadın felsefeden ayrılarak özerk bir bilim olarak ortaya çıkması ve iktisadın doğa bilimlerine yakınsama çabası, iktisadın felsefe ile olan ilişkisine varoluşsal bir anlam kazandırmıştır (Özveren, 2011). Bu ilişki iktisat-felsefe ilişkisinin anlamlandırılması açısından oldukça önemlidir. İktisadın doğa bilimlerine yakınsama çabasına ek olarak sosyal bilimlerden de ayrışma gayreti, doğa bilimlerinin metodunu konu alan bilim felsefesi tartışmalarını iktisadın ve iktisatçıların gündemine taşımıştır (Yılmaz, 2011). Bu tartışmalar iktisattan tamamen ayrı bir disiplin ya da iktisadın bir alt dalı olarak iktisat metodolojisinin kurumsallaşmasını doğurmuştur (Demir, 1993; Hausman, 1984). Her iki yaklaşım da iktisat metodolojisinin bir bütünlük arz etmesini ve ortaya koyduğu yapıyla iktisat biliminden farklılaşmasını yansıtmaları nedeniyle önemlidir. Sonuç olarak bugün iktisatta metod tartışmaların ayrı bir disiplin halini alacak şekilde, -yaygın olmasa dahi-, gündem teşkil edecek boyuta ulaştığı görülmüştür.

Pozitif-normatif ve kural koyucu-betimsel iktisat metodolojisi ayrımları bir arada değerlendirildiğinde, yapılan iktisatla, yapılması gerektiği düşünülen iktisat arasında

bir farklılaşma olduğu, en azından kimi araştırmacıların ideal bir iktisat ve metodu arayışında oldukları değerlendirilebilecektir (Demir, 1993). Bu ayrımların temelinde yatan düşünce içten içe, iktisadın pozitif bir bilim olarak nitelendirilmeyi “hak eden” bir teorik çerçeveye sahip olduğunu içermektedir. İktisadın doğa bilimlerinden metot devşirmesi arayışı ve bir “bilim” olarak iktisat, bilimin ne olması gerektiğini ele alan, kural koyucu metodolojik yaklaşımların iktisat metodolojisi tartışmalarında yer edinmesini sağlayan bir kapı niteliği göstermiştir. Poppergil bilim felsefesinin iktisatta metot tartışmalarına dahil olması da bu çerçevede ele alınabilecektir.

Bu noktada haklı olarak doğa bilimlerinin metodunun ne olduğunun doğrudan doğa bilimleri incelenerek anlaşılması ve bu metodun iktisada aktarılması yerine niçin bilim felsefesi üzerinden dolaylı bir yol izlendiği sorusu akla gelmektedir. Boland (2006:1) iktisat metodolojistlerinin, başka insanları ve kendilerini iktisadın da diğer bilimler gibi bir bilim olduğuna inandırmaya çalıştıklarını, bunu yaparken de aslında iki şeye ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir: (1) diğer bilimlerin nasıl bilim yaptığını anlamak, (2) bilim felsefecilerinin diğer bilimleri nasıl değerlendirdiklerine bakmak. Metodolojistler tarihsel olarak diğer bilimleri anlamaya çalışmaktansa, bilim felsefecilerinin kanaatlerine yönelmişler ve bu durum da felsefecilerin değerlendirmelerinin iktisatta metot tartışmalarında merkezi konuma yükselmelerine neden olmuştur³⁶. Bu durum her şeyden önce farklı disiplinlerde tam anlamıyla yetkinlik ve yoğun bir çabayı gerektirmesi nedeniyle ve bilim felsefesinin kurumsallaşması ile izah edilebilecektir.

Bilim felsefesi tartışmaları incelendiğinde insanın neyi/nasıl bildiği ve bilginin doğru olduğu kanaatine nasıl ulaşılacağına bilim felsefesi tartışmalarının temelini oluşturduğu görülmüştür. Bilginin kaynağı problemine akılcılık-deneycilik ve tümdengelim-tümevarım tartışmaları ile cevap aranmıştır. Hume'nin olayların birbirini takip etmesinin neden-sonuç ilişkisi olarak değerlendirilemeyeceğini göstermesi ve tümevarımı reddetmesi, bilimin metodunun ne olacağına ilişkin önemli bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan Mill ise tümevarımın

---

³⁶ Boland burada iğneleyici bir şekilde şu ifadelerle değerlendirmesine devam etmektedir: “Bugün işler çok daha kötüye gitmiş durumdadır çünkü iktisat metodolojistleri adını almış profesyonellerimiz var. Bu profesyoneller, kendilerinden öncekiler gibi diğer bilimleri çok az bilip, çoğunlukla bilim felsefecilerinin görüşlerine bel bağlıyorlar. Ancak daha kötü olansa, bugünün profesyonellerini kendilerinden öncekilerle karşılaştırıldığında, iktisatçıların ne yaptığını ilişkin çok az bilgiye sahipler.” (Boland, 2006:1)

ilkelerini sistematikleştirirken, sosyal bilimlerin ve iktisadın metodunun tümevarım olamayacağını belirterek iktisadi yasaların sadece eğilimleri yansıtacağını, iktisadın bir eğilimler bilimi olacağı sonucuna ulaşmıştır (Hausman, 1984). Mill'in iktisadın metodunun tündengelimsel olduğu sonucuna ulaşması metodolojik monizmin reddedilmesine ve iktisadın metodunun doğa bilimlerinden farklı olduğu sonucunu doğurmuş, iktisat ile yakınsamaya çalıştığı doğa bilimleri arasına aşılmaz bir mesafe sokmuştur. Cozic (2015)'in gösterdiği üzere Mill problemi, ampirizmin beklentilerini karşılayamamasının ötesinde bir bilim olarak iktisadın niteliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu nedenle bilimsel olanla bilimsel olmayanı ayırt etme problemi, teori-pratik ilişkisi gibi bilim felsefesi problemleri, iktisadın da zorunlu olarak gündemine girmiştir.

Mantıksal pozitivism tümevarımı bilimde klasik olarak nitelendirilecek bir konuma taşımış ve tümevarım problemi çözülmeksizin yerleşik bir bilim anlayışını doğurmuştur. Poppergil bilim felsefesinin, tam da bu noktada yanlışlanabilirlik ile tümevarım problemine bir çözüm sunma iddiası ve doğrulamacılığı bilimsel metot olarak benimseyen mantıksal pozitivism'e yönelttiği eleştiri ile iktisadın doğa bilimlerine yakınsaması için bir kapı araladığı sonucuna ulaşılabilecektir. Popper'in yanlışlamacılık ile ayırım problemine getirdiği çözüm, iktisat için bilimsel olmayan tüm çabalardan sıyrılmak için bir fırsat olarak görülmüştür. Bilim felsefesi tartışmaları ele alındığında, Poppergil bilim felsefesinin mantıksal pozitivism'e getirmiş olduğu güçlü eleştirilerin onu bilim felsefesi tartışmalarının ve dolayısıyla iktisadın ayrılmaz parçası haline getirdiği sonucuna ulaşılabilir.

Çalışmada Poppergil bilim felsefesinin sadece yanlışlanabilirlik yaklaşımından oluşmadığı, eleştirel akılcılık ve durumsal çözümlemenin Poppergil bilim felsefesinin önemli bileşenlerinden olduğu gösterilmiştir. Bu nedenle Popper'in iktisatta metot tartışmalarındaki yeri ele alınırken, iktisat metodolojistlerinin yanlışlamacılık ile ilgili değerlendirmelerine ek olarak eleştirel akılcılık ve mantıksal çözümleme ile ilgili değerlendirmelerine de yer verilmiştir.

İlginç bir şekilde, Popper'in iktisada metot olarak önermiş olduğu durumsal çözümlemenin, iktisat metodolojistlerinin ilgisini çekmediği görülmüştür. Metodolojistler özellikle eleştirel akılcılığın iktisatçılara bilim yaparken eleştirel bakış açısını öğütlemekte başarılı olduğunu kabul etmekle birlikte, durumsal çözümleme

onların çok fazla dikkatini çekmemiştir. Poppergil bilim felsefesinin temel bileşenlerinden biri olarak nitelendirebileceğimiz durumsal çözümlemeye metod tartışmalarında sınırlı bir şekilde yer verilirken yanlışlamacılığın bu denli tartışılması, Poppergil bilim felsefesinin iktisadın gündemine gelmesinde doğa bilimlerine yakınsama çabasının etkili olduğunun bir başka göstergesi olarak değerlendirilebilecektir.

Metodolojistlerin değerlendirmeleri Popper'in iktisatçılar arasındaki bilinirliğinin artmasında özellikle bazı iktisatçıların önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Hutchison (1938) Poppergil bilim felsefesini iktisada ilk tanıtan araştırmacı olarak nitelendirilmekle birlikte, iktisatçılar arasında Popper'in görüşlerinin bilinirliğinin Friedman (1953) ile arttığı görülmüştür. Ancak gerek Hutchison'un gerek Friedman'ın ne kadar "Poppergil" oldukları iktisatta metod yazınında tartışılan hususlardan biri olmuştur. Öte yandan Blaug'un önde gelen bir iktisatçı olarak metodolojiye yönelmesi ve Poppergil bilim felsefesini iktisatta metod tartışmalarına taşıması, gerçek anlamda Popper'in iktisatta metod tartışmalarında kapsamlı ve derinlikli bir şekilde tartışılmasına olanak sağlamıştır.

Poppergil bilim felsefesinin iktisatta ne derece uygulanabilir olduğuna ilişkin tartışmalarda, Hutchison ve Blaug iktisatta uygulanabilirliğine ilişkin açıklamalar getirirken, De Marchi (1988) London School of Economics üzerinden söz konusu uygulanabilirliğin oldukça sınırlı olduğunu göstermiştir. Ayrıca Duhem-Quine tezi ve Lakatos (1970)'un eleştirileri Poppergil bilim felsefesine anlamlı eleştiriler yöneltmiştir. Hands, Caldwell ve Hausman'ın Poppergil bilim felsefesinin iktisatta uygulanabilirliğine ilişkin metodolojik eleştirileri de göz önüne alındığında, Poppergil bilim felsefesinin iktisatta uygulanabilirliğinin sınırlı olduğuna sonucuna ulaşılabilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Poppergil bilim felsefesi gerek bilim felsefesi tarihinde gerekse iktisatta metodoloji tartışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Popper'in iktisatçıların iktisat yapma biçimine etkisi sınırlı olsa da, Poppergil bilim felsefesinin metodoloji yazınında yer alma biçiminin, iktisadın ve iktisat metodolojisinin temel nitelikleri göz önüne alındığında oldukça anlamlı olduğu anlaşılmıştır. Poppergil bilim felsefesinin iktisadın metoduna bir katkı sunamayacağını ifade eden metodolojistler dahi, iktisatta metodoloji tartışmalarında Popper'e yer vermemenin imkânsız olduğunu belirterek, metot tartışmalarını anlamak için Poppergil bilim felsefesini anlamının önemine dikkat çekmişlerdir.

Bu çalışma sonucunda Poppergil bilim felsefesinin iktisatta metot tartışmalarında yer bulmasının, iktisadın felsefeden ayrılarak özerk bir bilim olarak varlık bulması ve devamında da doğa bilimlerine yakınsama çabasına girerek, güçlü bir bilimsellik iddiasında bulunması ile ilişkilendirilebileceği gösterilmiştir.

Bu bakış açısı çerçevesinde, ileriki çalışmalarda bilim felsefesi tartışmalarının iktisatta metot tartışmalarına hangi motivasyonlarla aktarıldığının ele alınmasına ihtiyaç vardır. Sadece Poppergil bilim felsefesinin değil, Lakatos ve Kuhn gibi önemli bilim felsefecilerince geliştirilen yaklaşımlarla, son yıllarda yaygınlık kazanan çoğulcu yaklaşımların, iktisat-felsefe ilişkisi gözetilerek metot tartışmalarına dahil edilme biçimlerinin araştırılması, iktisadın felsefe ile olan ilişkisinin yeniden tanımlanması açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Alada, A. D. (2000). *İktisat Felsefesi ve Belirsizlik*, İstanbul.
- Alada, A. D. (2012). *İktisadın Kayıp Felsefesi, Arayışlar, Denemeler*, İstanbul.
- Archibald, G. (1959). "The State of Economic Science", *The British Journal for the Philosophy of Science*, 10 (37), 58-69.
- Backhouse, R. (1994). *New Directions in Economic Methodology*, London.
- Baudouin, J. (2015). *Karl Popper*, İstanbul.
- Baert, P. (2013). *Sosyal Bilimler Felsefesi, Pragmatizme Doğru*, İstanbul.
- Beed, C. (1991). "Philosophy of Science and Contemporary Economics: An Overview" *Journal of Post Keynesian Economics*, 13(4), 459-494.
- Blaug, M. (1975). "Kuhn versus Lakatos, or Paradigms Versus Research Programmes in the History of Economics", *History of Political Economy*, 399-433.
- Blaug, M. (1993). *The Methodology of Economics: How Economists Explain*, Cambridge University Press.
- Blaug, M. ve De Marchi, N. (1991) *Appraising Economic Theories, Studies in the Methodology of Research Programs*, Aldershot.
- Boland, L. A. (1997). *Critical Economic Methodology, A personal Odyssey*, Routledge.
- Boland, L. A. (2003). "Dealing with Popper in Economic Methodology", *Philosophy of the Social Sciences*, 33(4), 479-498.
- Boland, L.A. (2006). "Seven Decades of Economic Methodology: A Popperian Perspective", *Karl Popper: A Centenary Assessment*, 219 -22.
- Buğra, A. (2013). *İktisatçılar ve İnsanlar*, İstanbul.
- Caldwell, B. (1980). "Positivist Philosophy of Science and the Methodology of Economics", *Journal of Economic Issues*, XIV.
- Caldwell, B. J. (1984). "Some Problems with Falsificationism in Economics", *Philosophy of the Social Sciences*, 14.
- Caldwell, B. J. (1988). "The Case for Pluralism", *The Popperian Legacy in Economics. Cambridge University Press*, 231-244.
- Caldwell, B. (1991). "Clarifying Popper", *Journal of Economic Literature*, 29(1), 1-33.
- Caldwell, B. (1994). *Beyond Positivism Economic Methodology in the Twentieth Century*, Routledge.
- Caldwell, B. (2009). "A Skirmish in the Popper Wars: Hutchison versus Caldwell on Hayek, Popper, Mises, and Methodology", *Journal of Economic Methodology*, 16 (3), 315-324.
- Carnap, R. (1966). *The Old and the New Logic*. The Free Press.
- Chase, R. (1989) "The Popperian Legacy in Economics: A Review Article", *Journal of Economic Issues*, XXIII, 4.

- Colander D.C. ve Landreth H. (2001). *History of Economic Thought*. South-Western College Publication.
- Cozich, M. (2015). Philosophy of Economics, Cahiers de Recherche, Serie Decision, Rationalite, Interaction
- Cross, R. (1982). "The Duhem-Quine Thesis, Lakatos And The Appraisal Of Theories In Macroeconomics", *The Economic Journal*, 92 (366), 320-340.
- Çüçen, A. K. (2012). *Bilim Felsefesine Giriş*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Deborah, A. R. (1993). *Economics and Philosophy of Science*, Oxford University Press.
- De Marchi, N. (1993). *Post-Popperian Methodology of Economics*. Dordrecht: Kluwer Publishers.
- De Marchi, N. (1988). *The Popperian Legacy of Economics*. Cambridge University Press.
- Demir, Ö. (1993). *Pozitif Bilimin Normatif Metodolojisi: İktisadın ve İktisat Metodolojisinin Yöntem Sorunlarına Bir Çerçeve Önerisi*. Doktora Tezi
- Demir, Ö. (1996). Stratejik Bir Bilgi Alanı: İktisat Metodolojisi. *İktisatta Yöntem Tartışmaları*, (Der. Ömer Demir). Vadi Yayınları, 13-36.
- Demir, Ö. (2012). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Sentez Yayınları
- Duhem, P. (1906). *The Aim and Structure of Physical Theory*, Princeton University Press.
- Eren, E. (1992). *İktisatta Yöntem*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları
- Frazer, W., & Boland, L. (1983). An Essay on the Foundations of Friedman's Methodology. *The American Economic Review*, 73(1), 129-144. Erişim adresi <http://www.jstor.org/stable/1803931>
- Friedman, M. (1953) *Essays in Positive Economics*, Chicago: University of Chicago Press.
- Gettier, E. L. (1963). "Is Justified True Belief Knowledge?", *Analysis*, 23(6), 121-123.
- Gorton, William. (2006). *Karl Popper and the Social Sciences*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Gültekin, A. C. (2012). "Çağdaş Epistemolojide İçselcilik ve Epistemik Sorumluluk", *Düşünme Dergisi*, 2.
- Güzel, C. (2014). *Bilim Felsefesi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık
- Hands, D. (1985). "Karl Popper and Economic Methodology: A New Look", *Economics and Philosophy*, 1(1), 83-99.
- Hands, D. W. (1991). *Popper, The Rationality Principle and Economic Explanation. Economics, Culture and Education: Essays in Honour of Mark Blaug*. Hants, England: Edward Elgar.
- Hands, D. W. (1992) "Falsification, Situational Analysis and Scientific Research Programs. N. De Marchi (Ed.), *Post-Popperian Methodology of Economics: Recovering Practice*, Dordrecht: Kluwer.

- Hands, D. W. (2007). Popper and Lakatos in Economic Methodology. *The Philosophy of Economics: An Anthology*, 188-204.
- Hands, D. W. (2015). Orthodox and Heterodox Economics in Recent Economic Methodology. *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 8(1), 61-81.
- Hart J. (2011) Terence Hutchison and the introduction of Popper's falsifiability criterion to economics, *Journal of Economic Methodology*, 18:4, 409-426
- Hasırcı, N. (2005). *John Stuart Mill'in Tüme Varım Anlayışı*. Doktora Tezi
- Hausman, D. M. (1984). *Philosophy and Economic Methodology*, 2, 231-249.
- Hausman, D. M. (1989). "Economic Methodology in a Nutshell", *Journal of Economic Perspectives*, 3 (2), 115-127.
- Hausman, D. M. (1988). An Appraisal of Economic Methodology. *The Popperian Legacy in Economics*. Cambridge University Press, 65-85.
- Hausman, D. M. (1992). *The Inexact and Separate Science of Economics*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hausman, D. M. (2008). *The Philosophy of Economics, An Anthology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hume, D. (1999). *An Enquiry Concerning Human Understanding*. Batoche Books.
- Hutchison, T. W. (1938). *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory*, New York: Kelley.
- Hutchison, T. W. (1976). On the History and Philosophy of Science and Economics. *Method and Appraisal in Economics*, S. J. Latsis, Cambridge, Cambridge University Press, 266-307
- İnternet: Baç, M. Epistemoloji. Web: Erişim adresi http://www.phil.boun.edu.tr/files/bac/bac_episte.htm
- İnternet: Demir, Ö. ve Acar, M. Sosyal Bilimler Sözlüğü. Erişim adresi <http://sbs.asbu.edu.tr/>
- İnternet: Hausman, D. (2008b). Philosophy of Economics. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/economics>
- İnternet: Mill, John Stuart. Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy. 1874. Library of Economics and Liberty. Erişim adresi <http://www.econlib.org/library/Mill/mlUQP5.html>
- Kaymakçı, Ö. B. (2013). *Bilim Felsefesi Işığında İktisat Metodolojisi*. İstanbul: Ötüken.
- Klappholz, K., and Agassi, J. (1959). Methodological Prescriptions in Economics. *Economica*, 26, 60-74.
- Keppler, Jan H. (1998). The genesis of 'positive economics' and the rejection of monopolistic competition theory: a methodological debate. *Cambridge Journal of Economics*, 22 (3), 261 - 276.
- Kuhn, T. S. (2014). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Kırmızı Yayınları

- Lakatos, I. (1970). Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes. *Criticism and the Growth of Knowledge*, Lakatos I., A. Musgrave, 170-196.
- Mäki, U. 2008. Method and Appraisal in Economics, 1976-2006. *Journal of Economic Methodology*, 15(4).
- Mill, J. S. (1882). A System of Logic Ratiocinative and Inductive, Londra: Logman'sGreen
- Oakley, A. (Summer 1999). Economics and The Origin of Popper's Situational Analysis. *History of Economics Review*, 30.
- Özlem, D. (2016). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap.
- Özveren, E. (2011). (Kurumsal) İktisat-Felsefe İlişkisi: Ne Seninle Ne Sensiz?. *İktisadı Felsefe İle Düşünmek*, (Der. Ozan İşler ve Feridun Yılmaz). İstanbul. İletişim Yayınları, s. 17-38.
- Popper, K. R. (2015). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, (Çev. İlkur Aka, İbrahim Turan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Psillos, S. (2007). *Philosophy of Science A-Z*. Edinburg University Press, ix.
- Quine, W. van O. (1951). "Two dogmas of empiricism." *Philosophical Review*, 20-46. Routledge Encyclopedia of Philosophy, *Philosophy of Economics*.
- Sınıksaran, E. ve Aktükün, A. (2004). Karl Popper'ın Yanlışlama Kuralı, Hipotez Testleri ve İktisat. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 54(2).
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. Sosyal Yayınları
- Winch, P. (1971). *The Idea of a Social Science and Its Relation to Philosophy*. London: Humanities Press
- Yay, T. (2005). İktisadın Kapsamı ve Yöntemi Üzerine. *Ekonomik Yaklaşım*, 16 (57), 1-33.
- Yay, T. (2009). Bilim Felsefesi, Karl Popper, Eleştiri ve İktisat. *Ekonomik Yaklaşım*, 20 (70), 1-29.
- Yıldırım, C. (2012). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yılmaz, F. (2011). Düşünceden Kaçış Çabasının Öyküsü: İktisadın Felsefeden Kopuşu. *İktisadı Felsefe İle Düşünmek*, (Der. Ozan İşler ve Feridun Yılmaz). İstanbul. İletişim Yayınları, 39-56.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DOĞRUKÖK, Mehmet
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 17.09.1989, Ankara
Medeni hali : Evli
Telefon : -
e-mail : mehmet.dogrukok@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / İktisat Politikası Anabilim Dalı	Devam Ediyor
Yüksek lisans	Indiana Üniversitesi, Full-Time MBA Programı	2020
Lisans	Boğaziçi Üniversitesi / İ.İ.B.F. İşletme Bölümü	2013
Lise	Çankırı Süleyman Demirel Fen Lisesi	2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014-	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	Uzman Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

